KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

21. AUGUST XLI AASTAKÄIK

Eesti NSV Kultuuriministeeriumi ja loominguliste liitude häälekandja

34 · 1981 SIRP ja VASAR

NELJA JUUBILARI ÜHISNÄITUS TALLINNA KUNSTIHOONES

Juhan Raudsepp. V. Rannuse portree (graniit, 1928)

Alise Stein-Anvelt. «Pojapoeg Jaan» (õli, 1965)

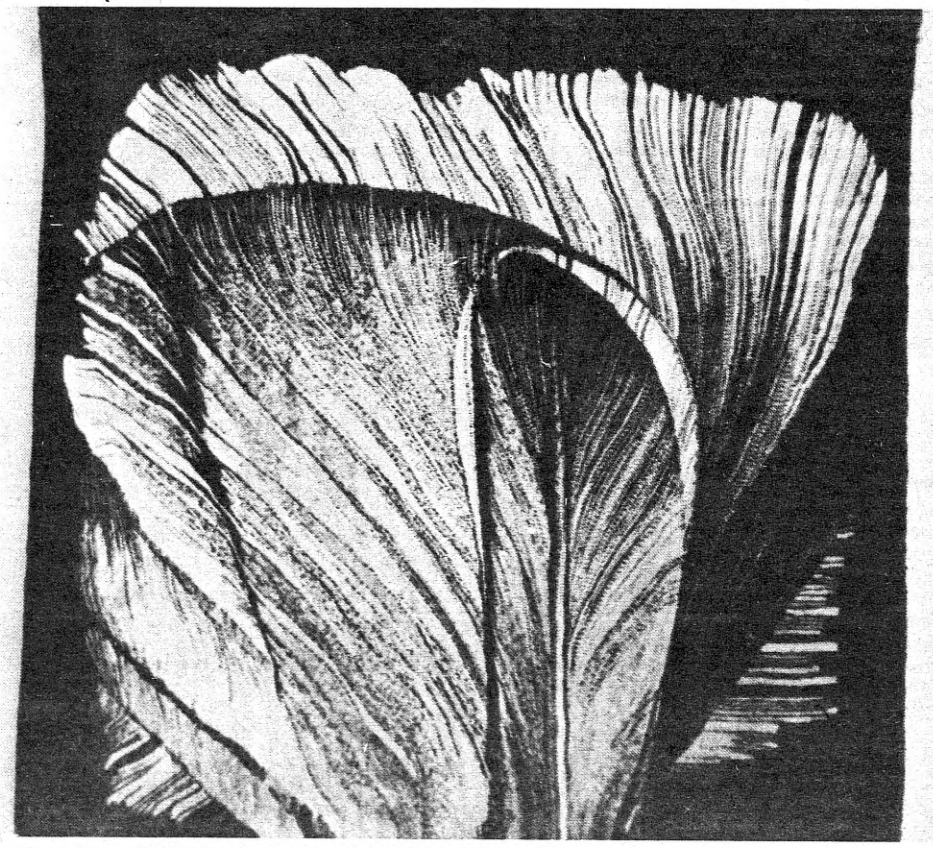

Hilja Kulles. «Luigelend» (põime, 1978)

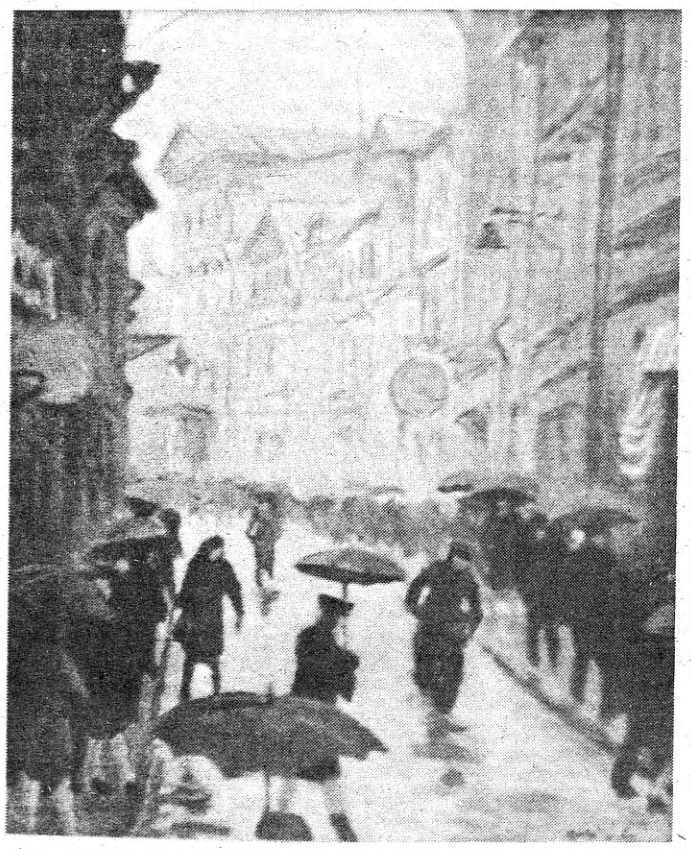

Ilmar Ojalo. «Harju tänav» (õli, 1942)

TALLINNA ÜLIKOOL
Akadeemiline Raamatukogu

ABIKS PÕLLUMEESTEL

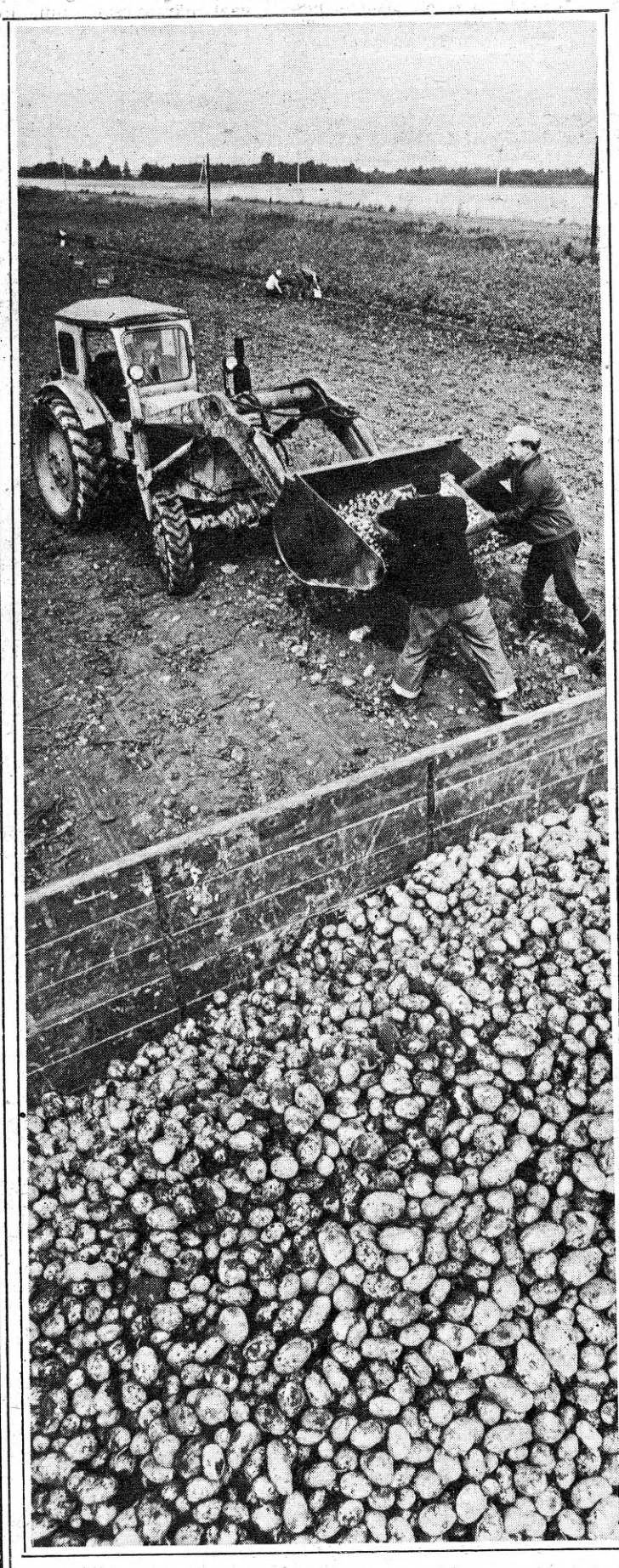

Läinud nädalavahetusel käidi abistamas põllumehi. Tallinna Vineeri- ja Mööblikombinaadi ning tootmiskoondise «Norma» kollektiivide üleskutsel toimusid sööda varumise lööktööpäevad. Tallinna Oktoobri rajooni töötajad käisid šeflusaluse Harju rajooni majandeis. «Rahva Võidu» kolhoosis töötas kahel päeval ka kaheksateist kirjastuse «Perioodika» inimest. Tööandjad olid rahul: koos «Polümeeri» ja Harju Tarbijate Kooperatiivi töötajatega võeti üle kahekümne tonni kartuleid.

Pildil: ajakirja «Sotsialistlik Põllumajandus» peatoimetaja asetäitja Ants Sild (vasakul) ja kirjastuse «Perioodika» direktor Uno Sillajõe kartulikasti tühjendamas.

ARVI KRIISI foto

ESTICA

■ Saksa DV ajaleht «Berliner Zeitung» avaldas 4. augustil 1981. a. Jürgen Straußi artikli ««Leigarid» kutsuvad tantsima». Autor räägib meie vabaõhumuuseumist, mis võimaldab vahetut kontakti Eesti kui ühe väiksema liiduvabariigi rahvakunstiga. Kirjeldades rahvarõivais tantsijate-lauljate-pillimängijate etteastet vabaõhumuuseumis, rõhutab J. Strauß «Leigarite» ja paljude temataoliste ansamblite suurt tööd folkloori säilitamisel.

Lõpuks mainib artikli autor ka laulupidusid Tallinna lahe kaldal, taustaks ajalooline vanalinn, öeldes, et laulupeod Tallinnas on ainukesed kogu soome-ugri keelealal.

KÕIKEMÕISTVA SUHTUMISE KRIITIKA

ehk kuhu jääb eetika

TÕNIS KAASIK

Kui inimeste käitumist mingis sotsiaalses tervikus (perekonnas, töökollektiivis, ühiskonnas) reguleerivad eetilised normid on pika inimajaloo jooksul enam-vähem üheselt välja kujunenud ning neid on iidsetest aegadest tänapäevani ka must valgel kirja pandud — alates kristliku maailma kümnest käsust kuni meie kõlblusnorme määrava kommunismiehitaja moraalikoodeksini, siis eetilised tõekspidamised suhtumises loodusesse on üle elanud suuri kõikumisi, alates paanilisest hirmust loodusjõudude ees inimajaloo koidikul kuni oma üleoleku tunnetamisest tekkinud võidujoovastuseni teadus- ja tehnikarevolutsiooni künnisel. Praeguseks oleme üle saanud esimesest ja üle saamas ka teisest äärmusest. Päevakorrale kerkib vajadus välja kujundada inimese ja looduse suhete uued eetilised normid, milles kartus looduse ees oleks asendunud aukartusega, alistamissoov mõistmissooviga.

Inimese kui mõistusega olendi suhtumine loodusesse on vaieldamatult tema kõlbelise taseme üks mõõdupuid. Inimene, kes on valmis mõtlematult hävitama teist elu, ei ole kõlbeliselt täisväärtuslik. Iga elu ees, kui madalal arengutasemel see ka ei avalduks, tuleb tunda aukartust — see põhimõte on kujunenud tänapäeva looduskaitse üheks nurgakiviks.

On vahest palju tahta, et kõik oleksid Albert Schweitzerid, kuid teatud kõlblus ja sisemised pidurid suhetes loodusega peaksid olema igal inimesel, eriti aga neil, kes oma töö tõttu puutuvad loodusega kokku või seda mõjutavad. Vähe on argumente, mis õigustaksid teistsugust suhtumist loodusesse. Selleks ei saa olla ei tehniline küündimatus, ei majanduse hetkevajaduste rahuldamine, veel vähem aga ametialane püüdlikkus või ametkondlik prestiiž.

Loodusvaenuliku tegevuse kõige levinum õigustus on ometi majanduslikele aspektidele viitamine. Tegelikult on põhjuseks enamasti kas tehniline oskamatus, püüd saavutada kõige lihtsamate ja odavamate vahenditega soovitud tulemus või juba varem tehtud vigade ja mööndalaskmiste ilmsikstulek. Nende põhjuste taga seisab tavaliselt küündimatu või vastutustundetu insenerimõte või siis väärastunud arusaamadega majandusmees. Siit tulenebki vajadus arutleda selliste mõistete üle nagu insenerieetika ja juhieetika, mille üks tugisambaid peaks olema oma töö tulemuste aus hindamine looduskaitse seisukohalt.

Keskkonna tehiselementide loojana on küllaltki keskne tegelane insener-projekteerija. Tema mõte (ehitaja elluviiduna) määrab paljuski, kas tehiskeskkond rikastub vastutustundega loodud rajatise võrra, millest võib rõõmu tunda nii tootja kui ka looduskaitsja, või sünnib veel üks loodusvaenulik objekt.

Tunnen halvasti projekteerimist, kuid olen näinud neid raamatukogu-mõõtu ehitusnormatiivide kogumikke, mille taha saab nii lihtsalt varju pugeda insenerieetikata projekteerija. Olen kaugel sellest, et süüdistada halbu normatiive, sest siis õigustaksin ka neid, kes oma vastutustundetult tehtud töö nimelt nende kaela ajavadki. Tahan rõhutada, et samad normatiivid näevad mis tahes hoone projekteerimisel ja ehitamisel ette ka looduskaitsenõuete tingimusteta täitmise. Insenerieetikaga projekteerija juhindub eelkõige sellest nõudest, mitte aga neist kohtadest normatiivides, mis annavad formaalse võimaluse looduskaitsest mööda hiilida. Need viimased otsitakse välja siis, kui looduse seisukohalt halvasti tehtut on vaja õigustada või projekteerijal end välja vabandada. Kogu maailmas on tehtud vigu, ka Nõukogude Liidus on tehtud vigu, sealhulgas meil siin on tehtud vigu, kuid vigadest ju õpitaksegi. Kui seda ei tehta, vaid üksnes viidatakse nendele kohtadele dokumendis, mis võimaldavad vigasid korrata, siis võib julgelt väita — tegemist on insenerieetikata projekteerijaga, kui osavalt ta endalt vastutust ka ei veeretaks.

Projekteerimise aluseks on lähteülesanne. Kui projekteerijale antud ülesanne on ilmselt ebareaalne — näiteks piiratud ressursside ja kapitaalmahutustega luua keskkonnakaitsenõuetele vastav (sest teisiti ei luba ükski seadus) hiigelfarm —, siis on eelkõige projekteerija ülesanne osutada sellise objekti loodusohtlikkusele, mitte aga asuda oma insenerieetikat unustades kõrvalteid otsima.

Küllaltki levinud hilisema eneseõigustamise viis on viidata objekti halvale ekspluateerimisele. Küllap see ka kohati nii on, kuid projekteerija ülesanne ongi luua ekspluateerimiskindlaid, tegelikke olusid ja varasemaid kogemusi arvestavaid süsteeme, mitte aga eeldada ainult ideaaltingimusi. Kui oleme näiteks korduvalt kogenud, et suurfarmis tekib läga projekteeritust mitu korda enam, siis peaksime järgmiste farmide või järkude projekteerimisel seda ka arvestama, mitte aga järjekindlalt lähtuma juba vääraks osutunud arvestustest. Või näiteks seafarmis nähakse ette lägavihmutus. Kuhu pannakse aga läga neil aastail, kui Eestimaal niiskust niigi üleliia ja praktiliselt vihmutada ei saa? Selliseid aastaid ei ole vähe. Või teine näide — nähakse ette vedada läga aastaringselt põldudele 20 km raadiuses ümber farmi. Praktika näitab, et meil ei ole vastavat teedevõrku, et kevadel ja sügisel põllud ei kanna, et paljud autojuhid ei vea virtsakoormat 20 km kaugusele, vaid see lastakse esimesel võimalusel maanteekraavi või metsa alla jne., rääkimata sellest, et kui aasta ringi raskete autodega põldudel sõita, saab sealt tunduvalt vähem saaki, või et osa põlde tuleb igal aastal kevadkülvi alt välja jätta, et oleks, kuhu virtsa vedada. Järelikult: selline lahendus ei ole töökindel ja selle võimaluse väljapakkumisest tuleks loobuda.

Mulle võidakse vastu vaielda, et pakkugu ma parem lahendus. Ma ei oska. Kui aga ka projekteerija ei oska, siis tuleb otsida hoopis konstruktiivsemaid teid seesuguste suurrajatiste heitmetega toimetulekuks. Kuni nii suurte rajatiste projekteerimisest loobumiseni, mille puhul looduse kaitset ei suudeta tagada.

Meil projekteeritakse ju ka väga töökindlaid süsteeme, näiteks linnade varustamisel joogiveega, elektriga. Nähakse ette ka abinõud avariide ning ebasoodsamate olude puhuks. Keegi ei ütle, et jäägu linn pealegi veeta, kui aasta peaks keskmisest veidi kuivem tulema. Samas aga projekteeritakse meil keskkonnakaitseobjekte peaaegu ideaalsete olude jaoks. Eeldatakse kangekaelselt, et näiteks puhastusseade peab töötama nagu *perpetuum mobile*, sest selle rikkimineku või remondi puhuks ei nähta ette mingeid alternatiive peale looduse reostamise. Seadme sunnitud seisakute ja remondi ajal toimub niinimetatud avariilaskude kaudu ikkagi looduse saastamine. Ja nii muutuvad olemasolevad puhastusseadmed kohati vähe mõjusaks — puhastusseade seisab mitmesugustel põhjustel paar-kolm korda aastas (kui mitte tihedamini) ning heitvesi teeb jões oma halastamatut tööd. Taastuma hakanud elule antakse taas uusi surmahoope.

Ma tean neid põhjusi, miks nii tehakse, — teisiti on liiga kallis, ei jätku vajalikku materjali, ei jätku ehitusvõimalusi, ei jätku teab mida looduse tõhusamaks kaitsmiseks. Aga mis teha, kui looduse kaitsmine juba on kord nii kallis üritus! Kokkuhoid looduse arvel ei kõnele hoopiski perspektiivitundega majandamisest. Kui juba ükskord teha kulutusi looduse kaitsmiseks, siis selliselt, et neist ka maksimaalselt kasu oleks. Pole ju mõtet kulutada raha, et kedagi, eelkõige aga iseennast, petta.

Nii palju insenerieetikast. Kuid ka head ja südametunnistusega tehtud projektlahendust on võimalik hilisemas ehitus- ja ekspluateerimisstaadiumis rikkuda. Siin pole harilikult tegemist enam niivõrd insenerieetika rikkumisega kuivõrd lihtsalt vastutustundetu praaktöö või tehnilise tölplusega.

Eespool juhieetikast rääkides ei pidanud ma silmas mitte projekteerimis- või ehitusjuhti, vaid objekti tulevast valdajat ja haldajat, keda tellijaks kutsutakse. Rajatise õigeaegsest valmimisest on huvitatud eelkõige tema. Juhul, kui valmiv või äsja valminud objekt ei rahulda keskkonnakaitsenõudeid (seda ka siis, kui ehitaja ja tellija on puhastusseadmed vaiksel kokkuleppel üldse valmis ehitamata jätnud), algab tavaliselt just tellija poolt pealekäimine, et lubataks — küll erandina, küll ajutiselt, küll teatud tingimustel — alustada looduskaitseabinõuetele mittevastava ettevõtte või farmi ekspluateerimist. Argumendid on seejuures rängad: tehas on valmis ehitatud, hulk raha on kulutatud, seadmed paigaldatud (sageli veel välismaaltki ostetud, mille suhtes kehtivad eriti ranged tähtajad ja garantiid), toodang on rahvamajandusele hädavajalik. Kuidas siis nüüd ainuüksi ehitamata jäänud puhastusseadmete pärast lasta sellel kõigel seista ja roostetada? Sulaselge rahva raha raiskamine, ränk ebamajanduslikkus. Kui asi on juba nii kaugel, ei saa kõige looduslembesemgi argimõistus neid argumente arvestamata jätta ning üks loodust kaitsev asutus teise järel lööb oma nõudmistes vankuma. Südametunnistuse vaigistamiseks lisatakse oma jah-sõnale küll veel nõudmisi ja ettekirjutisi, need on aga juba rohkem eneseõigustusemaigulised. Mõni looduskaitseorgan ehk võibki lõpuni printsipiaalselt jääda. Aga samal ajal teab ta, kuigi seda ainult iseenesele tunnistades, et järgmistes või ka ülejärgmistes instantsides võidakse ikkagi an-

(Järg 5. lk.)

MAAKODU

UNO SISA,

arhitekt

Harju rajooni Kahala sovhoosi lõunaserval, suurtest teedest eemal, asub Hirvli küla. See on päris tavaline Põhja-Eesti küla, kus talude hoonegrupid paiknevad põldude ümber, jättes tagamaaks seene- ja marjarohked männi- ja kuusemetsad laiguti kadakaste heina- ja karjamaadega. Põliseid taluhooneid ümbritsevad täies kasvujõus saared, toomingad, vahtrad ja pärnad. Iga majapidamise juurde kuulub õunaaed ja väike iluaed sirelipuhma, floksi-de, jorjenite, pojengide ja lupiinidega. Kuigi mõnigi hoone on eraldi vaadelduna vähepakkuv ja mitmedki neist vajaksid korrastamist, on üldmulje ühiste tunnusjoonte tõttu ometi terviklik. Küla mõjub koduselt ja oma keskkonda kuuluvana.

Kuuekümnendail aastail ehitati selle küla põldude vahele, päris lagedale, ühekordne madalakatuseline elamu. Ebaõnnestunud asukoht ja külahoonestusse sobimatu arhitektuurne ilme nurjasid majandipoolse elamuehituskatse Hirvli külas. Sobimatuse muljet süvendab veelgi elamu hooldamata välimus, haljastamata ja troostitu ümbrus.

Kahjuks ei ole kirjeldatu meie maahoonestuses erandnähtus. Meie külades ja alevikes kerkivad paljud maale üht- või teistmoodi vähe sobivad ehitised, millele ka ajakirjanduses ja arhitektuurialastel nõupidamistel on korduvalt tähelepanu juhitud. See tendents paneb mõtlema, et oleme kaotamas sisemist mõõdutunnet hea ja halva, sobiva ja sobimatu eristamiseks, et maainimese igipõline looduse-armastus on muutumas ükskõiksuseks ja hoolimatuseks ümbritseva suhtes.

*

Omaaegset maakodu, kõigega, mis sinna juurde kuulus, ehitati põlvest põlve edasiantavaid ehitustraditsioone järgides. Selleks kasutati vahetus naabruses olevaid eeskujusid ja kogemusi ning kõige käepärasemaid ja kättesaadavamaid ehitusmaterjale. Siit võrsusid piirkondlikud erinevused hoonete ja nende detailide, piirdeaedade, kaevude jne. ehitamisel ja kujundamisel. Nii kujunesid aegade jooksul kõrge roog- või õlgkatusega, rõhtpalkseintega, mõjuka silueti ning heade proportsioonidega, meie kliimat arvestavad ja loodusesse sulanduvad ehitised. Nende hulgas on rehielamul kui maailmas ainuesineval elamutüübil eriline koht.

Ajapikku avardusid aknad, küttekolletele asuti tegema korstnaid ja kambritesse ahje, kõrskatted asendusid laast- või pilpakatustega, elamute seinapalgid kaeti laudvoodriga, eluruumidesse ehitati laudpõrandad. Ja lõpuks tuli tapeetide, värvide ja eterniidi ajastu. Sellisel kujul on majad jõudnud tänasesse päeva. Neist on saanud meie maastiku koostisosa, nende ehituslaad ja siluett on meile hingelähedane ja armas. Nad on osake meie rahvuskultuurist, millesse suhtume sügava tähelepanu ja luqupidamisega. See tähendab, et vanu hooneid ei tohiks lasta kergekäeliselt hävida seal, kus neid on võimalik ja otstarbekas äratada uuele elule. Samal ajal peaksid need olema tänaste maaelamute lahenduste toitepinnaks.

*

Seoses kapitalistlike suhete arenguga toimusid möödunud sajandi II poolel ja käesoleva sajandi I poolel maal olulised muudatused, mis ei jätnud puudutamata ka senist maaelamut. Arhitektuurselt lakoonilist ja monumentaalset rehielamut hakati asendama kergemais konstruktsioonides ja heakorrastatuma elamu ja kõrvalhoonetega. Kahjuks ei lähtutud mitte alati uute lahenduste otsinguil oma eelkäijast — talurahva arhitektuuripärandist. Selle asemel kippus kohati maad võtma üleolev ja halvustav suhtumine eelmiste põlvede loomingusse. Nii asuti tasapisi maale üle kandma selleks vähesobivaid linnamaju ja sai alguse nn. aquliarhitektuuri levik maal.

Selliste ilmingute vastu astusid välja nii kirjasõnas kui ka oma praktilises tegevuses mitmed tolleaegsed eesrindlikult mõtlevad tegelased (Carl Robert Jakobson jt.) ja eesti arhitektide vanem põlvkond (Karl Burman, Herbert Johanson, August Volberg, Erika Nõva, Edgar Kuusik jt.).

Pikaajalise töö tulemusena kujunes siiski välja rahvuslikele ehitustraditsioonidele tuginev arhitektuuristiil maal, mille kohta kirjutas Leo Gens: «... katusekorrusega maa-elamud, pisut raskepärased kõrge kelpkatusega külakoolid ja rahvamajad on lahutamatult seotud eesti arhitektuuri rahvusliku traditsiooniga, on muutunud meie külamaastiku orgaaniliseks koostisosaks.» («Aeg ei panê punkti», «Sirp ja Vasar» nr. 2, 1972. a.) Selle suuna propageerimist jätkati usinalt ka sõjajärgsetel aastatel. Viiekümnendate keskpaigas aga hüljati senine suhtumine maa elamuehitusse.

Selleks ajaks olid maal toimunud veel kord põhjalikud muudatused. Üksiktalupidaja asemele olid tekkinud sovhoosid ja kolhoosid, kes, üle saamas organiseerimisperioodiga kaasnenud majanduslikest raskustest, avasid maale enneolematud ja ennenägematud vajadused ning võimalused ehitustegevuseks. Aeg selleks polnud aga soodus, sest rahvuslikust arhitektuuripärandist lähtuv suund asendus linnaehitusele orienteeruva suunaga, mis ei arvestanud küllaldaselt piirkondade eripära ega ka konkreetset looduslikku ja ehituslikku keskkonda; hakkas asenduma universaalse aadressitu arhitektuuriga.

Nüüd, kus uue suuna omaksvõtu esimene tuhin on vaibunud ja esialgne uudsus kadumas, on võimalik tehtut kainemalt hinnata, vaadata tulemusi talurahva ehituspärandi ja seda järginud arhitektuuri taustal. Maal ringi liikudes võib kogeda, et paremini sobivad meie maastikku ja seostuvad olemasoleva hoonestusega püstkatusega väikeelamud, et lameda katusega hoonete siluett on tömp ja arhitektuurne pale tihti väheütlev. Hakkab silma pealiskaudne suhtumine ehituste asukoha valikusse, napp looduslike materjalide dekoratiivsete omaduste ärakasutamine ja haljastuse alahindamine. Häirivad nn. Mustamäetüüpi elamukvartalid majandite keskasulais, kus erinevus Tallinna Mustamäe elamurajoonist seisneb vaid madalamakorruselisuses ja hoonete väiksemas arvus. Kurvastab paikkondade eripalgelisuse kadumine jne. Selle kõige juures peab eriti märkima, et nii väike- kui ka suuremate elamute projektidest ei rahulda valdav enamik maainimese eluolustikulisi vajadusi. Need projektid on oma ruumiprogrammilt kohased vaid maal töötavaile-elavaile ametimeestele, kelle elulaad on enam linnalik ja kellel ei ole soovi ega tahtmist pidada loomi või tegelda aiandusega.

Kui napiks on jäänud mõnedes maa-asulais side loodusega, kui väikeseks on jäänud sektsioonelamuis elavate inimeste võimalused kontakteeruda loodusega, seda näitab maal hoogu võttev suvilate ehitamine. Sellise ebanormaalse tendentsi ilmnemine peaks olema rahutuks tegev; see viitab sellele, et maa hoonestamisel on midagi väga olulist jäetud kahe silma vahele.

Tuleb lisada veel, et maaelamute, eriti majanduslikul teel ehitatavate sektsioonelamute ehituskvaliteet on sageli madalam kui olema peaks, tingituna ehitustööliste madalast kvalifikatsioonist ja vähesest nõudlikkusest.

Tahaksin siinkohal puudutada veel üht häirivat nähet, kuigi see ei pruugi seostuda otseselt ehituslaadiga maal. Sageli võib sektsioonelamu elanikel kohata moonakalikku ükskõikset ja hoolimatut suhtumist oma elumajasse ja selle ümbrusesse. Selline suhtumine on kandunud ka töökohadesse. Võistlused ja kampaaniad elamute ning tootmishoonete ümbruse korrastamiseks ja haljastamiseks piirduvad enamasti hoonete ümbruse ühekordse koristamisega. Tõelist ja pidevat hoolitsust elamute ja tootmishoonete ümbruse eest näeb seal, kus majandi juhtkond pöörab sellistele küsimustele pidevat tähelepanu ja kus töötavad haljastusagronoomid ning -brigaadid.

*

Pöördugem nüüd ehitustegevuse juurde tagasi. Juba seitsmekümnendate aastate algusest peale on sagenenud sõnavõtud ja arvamusavaldused, mis seavad kahtluse alla mitmekorruseliste, linna tüüpi elamute ehitamise õigsuse maal. Sellest hoolimata kerkib niisuguseid maju juurde ja maaehitust suunavates organites pole selle suhtes otseselt eitavat hoiakut kujunenud.

Siiani toitub ajalehe-ajakirja lugeja, raadio-televisiooni kuulaja-vaataja informatsioonist, mis mõnikord sisaldab desorienteerivaid või asjatundmatuid hinnanguid. Nii näiteks avaldati ajakirjas «Sotsialistlik Põllumajandus» (nr. 14, 1980., lk. 551) kaks fotot, millest ülemine kujutas kõrge katuse ja haljastatud ümbrusega ühepereelamut ning alumine karpstiilis, haljastamata ümbrusega ühepereelamut. Alumise foto all oli selgitav tekst: «Sootuks tänapäevasemalt mõjub individuaalelamu põlluserval Tartu näidissovhoosis.» Toodud näites oli ajakirja lugejale vastandamise kaudu lausa puust ette tehtud, mis on hea ja õige, mis vale ja halb. Kui pidada siiski vajalikuks ja hinnatavaks elamute ümbruse haljastamist ning seda, et arhitektuuris tuleks säilitada järjepidevus ja pidada oluliseks hoone sobivust olemasolevasse ehituslikku ja looduslikku keskkonda; ja sedagi, et traditsioonilisest erinev vorm ei ole hinnatav ainuüksi seepärast, et ta vooruseks on küsitav uudsus, — siis saab toodud näidet pidada vaid desorienteerivaks informatsiooniks.

Samal ajal on käibel 1977. a. Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumis koostatud «Maaelamute ja ühiskondlike hoonete projektide kataloog» ja RPI «Eesti Maaehitusprojekti» poolt 1978. a. väljaantud «Individuaalelamute projektide kataloog». (Viimase kohta tuleb lisada, et see pole küll mõeldud spetsiaalselt maaehituse jaoks, vaid esitab lihtsalt ühepereelamute näidiseid.) Mõlemas soovitatakse linnalikke maju, kus maainimesel pole sugugi kerge oma majapidamist korraldada ja mille arhitektuurne lahendusidee ei ole arhitektuuritraditsioonidest kantud.

Maale sobivate ühepereelamute projektide saamiseks korraldati 1979. aastal võistlus. Võistlusprojektidest kannatas suurem osa vähemal või rohkemal määral samade puuduste all, kuid see andis ka funktsionaalses mõttes seni parimaid maaelamu lahendusi. Arhitektuurselt ilmelt olid aga võistlustööd ennem linna- kui maamajad. Ka «EKE Külatare» on püüdnud lünka täita, kuid ebapiisavate tulemustega.

PI «EKE Projekti» poolt 1975. aastal väljaantud «Silikaltsiitdetailidest maaelamute projektide kataloog» ei paku veel märgatavalt uut kvaliteeti. Ka selles soovitatu kannatab paljus samade puuduste all. Parimateks variantideks saab lugeda ühepereelamute projekte «Ella» ja «Kullipesa».

Vahemärkusena tuleb öelda, et kuigi ühepereelamute tüüpprojekte tutvustavad albumid ja üksiklehed ei sisalda päriselt seda, mida neilt oodatakse, on nad ometi ainuke projektmaterjal, mille järgi ehitada. Seetõttu peaksid need olema kättesaadavad, nende tiraažid suuremad (näiteks «EKE Külatare» propageeritava ühepereelamu «Ants-5» reklaamlehe tiraaž on kõigest 200 eksemplari), ning need tuleks varustada ülevaatlikumate joonistega, seletuse ja andmestikuga. Maja ehitamine pole uue särgi ostmine. See on kogu peret pikemaks ajaks siduv tegevus, mille eel vajatakse põhjalikku ülevaadet pakutavaist projektidest ja aega neisse süvenemiseks. Seetõttu ei rahulda ega piisa projekte tutvustatavate kataloogide sirvimisest vaid täitevkomiteede või majandite ehitusosakondades.

Mida siis ikkagi ette võtta, kuidas edasi minna, millest alustada?

Arvatavasti tuleb kõigepealt jõuda äratundmisele, et maa ja linna lähendamise ülesannet täites ei tuleks seda mõista linna tüüpi majade maale mehaanilise ülekandmisena. Küllap siis tekib vajadus enam arvestada paikkonna iseärasusi, enam kasutada traditsioonilisi materjale ja vorme, enam tugineda taluarhitektuuri pärandile, enam arvestada olemasolevat ehituslikku ja looduslikku situatsiooni ja kõigepealt ikkagi seda, et maainimese majapidamist ning tema soove oma elu korraldamiseks ei saa samastada linnamehe omaga. Ühesõnaga: projekteerida võimalikult hästi. Ka kõige tähtsusetum paik ei talu halba arhitektuuri ja ükski hoone ei ole nii väike ega tähtsusetu, et seda võiks ehitada halvasti või halva projekti järgi.

Küla ja alevik kujutavad endast ehituslik-looduslikku kompleksi, keskkonda, kus maainimene elab ja töötab. Püüdkem oma tegevusega mitte rikkuda selle orgaanilisust ja ilu.

V. Herkel ütles oma sõnavõtus viimasel NSVL Arhitektide Liidu kongressil: «Ansambleid ei looda aasta-paariga. Selleks on vaja aastakümneid, vahel ka sajandeid. Ansambel tekib ainult siis, kui olemasolevasse arhitektuurikeskkonda projekteeriv arhitekt ei sea eesmärgiks endale monumenti püstitada, vaid, sügavalt lugu pidades kõigest olemasolevast, projekteerib võimalikult vähe esiletükkiva, miljöösõbraliku hoone. See on keskkonnakaitse...»

Maa-arhitektuuris on meil ansamblid olemas; taluhoonete, külade ja alevike näol. Uusehitused peaksid seda ansamblit säilitama ja täiustama.

Ühepereelamud Harju rajooni Ääsmäe sovhoosi uues keskasulas. Arhitekt Ants Mellik, planeerinud Anu Kotli.

Muhumaalt pärit Jaagu talu Vabaõhumuuseumis.

Linnamajad põldude vahel.

EESTI FOTOGRAAFIA AJALOOST VII

Louis Jacques Mandé Daguerre'i menetlus valguspiltide saamiseks tehti kõigile teatavaks 1839. a. sügisel. Juba samal aastal ilmusid esimesed entusiastid, endised mehaanikud ja optikud, apteekrid ja kunstnikud, kes primitiivse kaamera ja kastitäie kemikaalidega ründasid jäädvustama maailma huvitavamaid ehitusi ja loodusvaateid. Inimest ei suudetud esialgu pildistada, sest pikaldase mõtlemisega kaamera jaoks oli inimene liiga püsimatu objekt. Kuid ei iäinud poolt aastatki, kui jäädvustati ka esimesed portreepildid. Eestimaale, siia peaaegu et maailma põhjapiirile jõudis fotokunst siiski mõnevõrra hiljem. Esimest kastkaamerat ja selle abil tehtud dagerrotüüpi nägid tallinlased küll juba 1840. aastal, millal aga tulid esimesed pildimeistrid, seda me täpselt ei teagi.

Tol ajal oli üsna tavaline, et fotograafiaga tegeldi perekonniti. Nii ongi Vene tsaaririigi Läänemere-äärsete kubermangude ja Peterburi fotoajaloo esimestele lehekülgedele jätnud sügava jälje Borchardtid, kelle seast kuni käesoleva sajandi alguseni on teada vähemalt seitse fotograafi, nendest on Eestiga suuremal või vähemal määral seotud viis päevapiltnikku.

Tislermeister Daniel Borchardt saabus meie maile eelmise sajandi alguses ja võeti Tallinnas hingekirja. Edasi rändas ta Kuusalusse ja hiljem Paide. Seal sündis ta poeg Carl Friedrich Wilhelm (1816—1899). Kus noormees koolihariduse sai, ei ole teada. Isa elukutse teda nähtavasti ei huvitanud, sest tislerisellina ei ole teda kusagil mainitud. Tema oma andmetel sai ta mehaanikukutse Viini Polütehnikumis Reisseri juures, keda ta kord nimetab professoriks, kord keemiateaduste magistriks. Fotoajaloos on Reisser rohkem tuntud kui üks esimesi dagerrotüpiste, kes aastatel 1841—1842 töötas Euroopa mitmes linnas. Selleks ajaks oli Carl Borchardt juba tagasi Peterburis, kus tal olid mingisugused sidemed Teaduste Akadeemiaga. Hilisemates reklaamkuulutustes nimetab ta ennast Peterburi Teaduste Akadeemia Optika ja Mehaanika Instituudi õpilaseks. Kahjuks ei õnnestunud Akadeemia arhiivis leida andmeid Carl Borchardti kohta ja nii ei oskagi täpsemalt öelda, milles tema õpilaseks olemine seisnes.

Tallinna tagasi jõudis 27-aastane Borchardt 1843. aasta suvel ja asus siin ilmselt tööle mehaanikuna. Järgmisel aastal avaldatud kuulutuses tänas ta lugupeetud tarbijaskonda talle osutatud usalduse eest ja teatas, et nüüdsest peale saab tema juures lasta teha ka dagerrotüüp-portreesid, paremaid kui kõik muud, mis varem on valmistatud.

Carl Borchardt ei olnud esimene fotograaf Tallinnas. Paar nime tema eelkäijatest on teada, kuid ilmselt oli neid rohkem. Kaudselt viitab sellele ka eespool mainitud kuulutus, sest sõnu «kõik muud, mis varem on valmistatud» tuleb mõista muidugi kohalikus tähenduses, see käib selle ajani Tallinnas tehtud dagerrotüüpide kohta. Kuid kahtlemata oli Borchardt esimene statsionaarne fotograaf Tallinnas ja arvatavasti ka Eestimaal. Fotograafiaga tegelemine oli talle kogu aeg ainult kõrvalharrastus. 1840. aastate lõpuks kvalifitseerus ta põhiliselt optikuks, tegeldes võimalust mööda ka dagerrotüüpiaga. Eriti intensiivne ei saanudki see tegevus olla, sest suvekuudel, siis kui fotograafidel oli kõige töörohkem aeg, käis Borchardt peaaegu igal aastal välismaal oma optikakauba tagavarasid täiendamas. Mingil põhjusel ei püsinud ta üheski korteris kuigi kaua, vahetades aadresse peaaegu igal aastal. Seetõttu ei olnud tal ka kindlat ateljeed ja pildistada soovijatel tuli endil sobiva valgustusega koht leida. Alles 1856. aastal — niisiis 12 aastat pärast seda, kui ta fotograafiaga tegelema hakkas, — teatas ta publikule, et pildistamine ei toimu enam vabas õhus, vaid selleks eraldi sisustatud paviljonis. Ometi olid tal kõik võimalused tõusta Tallinna juhtivaks fotograafiks, sest esimesel 6—8 aastal ei olnud tal kohapeal ühtegi võistlejat. Et fotoalane progress teda eriti ei huvitanud, näitab ka see, et 1850. aastate alguses väga populaarseks muutunud talbotüüpiat ja teisi uudseid fotomenetlusi ei võtnud ta kunagi kasutusele. Kui 1860. aastate algul hakkas dagerrotüüpia kiiresti välja surema, lõppes ka Borchardti fotoalane tegevus — tema oma andmetel 1867. aastal. Ühtegi dagerrotüüpi, mida võiks kindlalt omistada Borchardtile, ei ole teada.

Carl Friedrich Borchardti nimekaim Carl Eduard Borchardt oli oma eelkäijast neli aastat vanem (1812—1887). Kust ta pärit oli ja millal Tallinna tuli, selle kohta andmed esialgu puuduvad. Esimesed teated pärinevad 1848. aastast, kui ta maalrisellina Tallinnast Peterburi sõitis. Kaks aastat hiljem oli ta uuesti Tallinnas, siis kirjas juba meistrina. Tallinna hingekirja jäi ta kuni elu lõpuni ja maksis siin iga aasta korralikult oma makse, kuid elas ja töötas tegelikult kogu aeg Peterburis. Fotograafiaga hakkas ta tegelema 1850. aastate algul, sest juba 1852. aastal oli Peterburis fototöökoda «Hofers ja Borchardt». Võib arvata, et tema tee fotograafiks oli samasugune kui mitmetel teistel «portreemaalritel» — algul mõne fotograafi abilisena fotode koloreerimisel ja ülevärvimisel, sealt kõrvalt õpiti selgeks ka pilditegemise tehniline külg. Välja selgitamata on ka Carl Eduardi sugulusvahekord teiste Eestimaa ja Liivimaa Borchardtidega. Kuid et nad omavahel kõik hõimlased olid, ilmneb mitmetest kaudsetest andmetest. Fotoajaloo seisukohast nende sidemete täpsemaks uurimiseks ka erilist vajadust ei ole.

Baltimaade vanema perioodi fotograafide hulgast tõustavad kõige eredamalt esile Carl Amandus ja Robert Borchardt. Esimest korda ilmusid nende nimed meie ajakirjanduse veergudele 1853. a. aprillikuus, kuid vennad Borchardtid kuulutasid Tartu ajalehes, et valmistavad fotoportreesid metallil ja paberil. Niisiis dagerrotüüpe ja talbotüüpe. Ettevõte asus madam Töpferi majas kalaturu lähedal, härra Thuni kaupluse kõrval. Samas majas peatusid nad ka järgmistel aastatel korduvalt. Sellel ajal oli Carl Amandus napilt 19-aastane, Robert kolm aastat vanem. Noored meistrid nimetasid ennast Peterburi fotograafideks — see tähendas, et nad olid kas Peterburis mõnda aega töötanud või seal väljaõppe saanud. Võib-olla ei olegi liiga julge oletada, et fotoalased algteadmised saadi Carl Eduard Borchardtilt?

Sama aasta (1853) suvel olid vennad Borchardtid Tallinnas ja võtsid pildistada soovijaid vastu Artemjevi majas Narva maanteel (praeguse tehase «Punane Ret» kohal). Ilmselt oli arvestatud Kadriorus ja selle ümbruses elavaid supelvõõraid. Hõbeplaadile tehtud dagerrotüübi hinnaks oli 5 rubla, foto paberil maksis 7 rubla, koloreeritult isegi 15 rubla. Septembris olid vennad jälle Tartus tagasi ja töötasid seal kuni järgmise aasta jaanuarini (Tartu aastalaat peeti jaanuaris). Kunstnik-koloreerijana töötas Borchardtidega koos Tallinna portreemaaler A. Kumberg. Suvel viibisid vennad kuskil parematel jahimaadel, 1854. aasta sügisel oli Robert Borchardt uuesti Tartus. Tehnilise uuendusena pakuti nüüd «vitrotüüpiat» — «portreesid klaasil». Kuna tolleaegne terminoloogia oli mõneti suvaline, siis on nüüd raske kindlaks teha, kas Borchardtid oma vitrotüüpia all mõtlesid alavalgustatud klaasnegatiive, mida vaadati mustal foonil (hiljem tuntud ambrotüüpia nimetuse all), või valmistasid nad juba klaasnegatiivilt saadud paberkoopiaid. Võib-olla tehti nii ühte kui ka teist. Viimast korda olid Carl ja Robert koos Tartus 1855. a. kevadel ja sõitsid sealt Riiga. Sel ajal olid nad tüüpilised rändfotograafid, kes tiirlesid Läänemere-äärsetes kubermangudes, otsides tulusamaid tööolusid ja kohta, kuhu lõpuks peatuma jääda.

Tallinnaga sidus Carl Amandus Borchardt (1834—1892) oma saatuse 1858. aastal, kui abiellus Lihulast pärit oleva Olga Erdmanniga. (Samal aastal mainitakse Robert Borchardti juba Riia elanikuna.) Kuna Tallinnas oli juba üks Carl Borchardti nimeline fotograaf, siis hakkas Carl Amandus edaspidi töötama Charlesi nime all. Nimel oli pealegi välismaine kõla ja reklaami huvides oli sellel oluline tähtsus. Esialgu paiknes Ch. Borchardti ettevõte hotellis «St. Petersburg» Rataskaevu tänavas (praegune hotell «Toome»), kus tal oli pildistamiseks hoovis spetsiaalne klaaspaviljon. «Kuna ma paljudes Venemaa linnades olen hiilgavate tulemustega töötanud, siis loodan, et ka siinne publik...» jne. kõlas kuulutus. Tallinnas oli tol ajal juba mitu fotograafi ja uus meister pidi konkurentsi tõsiselt arvestama. Paikne eluviis ei tahtnud aga esialgu kummalegi vennale hästi sobida ja 1858. a. suvel viibisid nad järjekordsel ringreisil. Novembris tuli Charles Tallinna tagasi ja avas oma klaaspaviljoni hotelli «St. Petersburg» hoovis uuesti. Järgmise (1859.) talve töötasid vennad Viiburis, 1860. a. juunikuust kuni 1861. a. maini asus Ch. Borchardt Helsingis. Ilmselt otsis ta ikka veel sobivat kohta, kuhu perekonnaga peatuma jääda. Otsus langes siiski Tallinna kasuks ja selsamal 1861. aastal avas Ch. Borchardt püsiva ateljee Laias tänavas Oleviste kiriku vastas. Selles majas olid enne teda töötanud juba mitmed mehed, ju siis olid seal sobivad ruumid ateljeeks olemas.

Ch. Borchardti edasisest tegevusest on kirjutanud K. Teder raamatus «Eesti fotograafia teerajajad» ja selle kordamiseks ei ole siinkohal mõtet. Võib-olla ehk väike täpsustus Borchardti ettevõtte saatuse kohta pärast tema surma 1892. a. Äri edasipidamise luba anti esialgu ta tütrele Emilie Borchardtile, kes oleks siis järjekorras viies Eestimaaga seotud samanimeline fotograaf. Tegelikult on Emilie Borchardti osa meie fotoajaloos ainult nimeline. Ateljee tegeliku juhtimise võttis üle C. E. Meyer, kes naise kaudu oli Borchardtide sugulane ja juba mõnda aastat piltniku juures töötanud. (C. Meyeri abikaasa oli Emilie Borchardti onutütar.) Juba samal 1892. aastal sai C. Meyer ka ametlikult loa Ch. Borchardti ateljee edasipidamiseks ja tema fotod kandsid signeeti «C. Meyer, vormals Borchardt». Ettevõtte endise omaniku nimi oli parim reklaam.

Robert Borchardt jäi elama Riiga ja oli nelikümmend aastat üks väljapaistvamaid fotograafe Lätimaal. Tema järeltulijatena töötasid veel selle sajandi algul Riias mitu fotograafi Borchardte. Põhiliselt olid nii Robert kui ka Charles Borchardt portreefotograafid. Nende jäädvustatud isikute nimekirjas on palju Tartu ülikooli õppejõude ja üliõpilasi, kultuuri- ja haridustegelasi Riiast ja Tallinnast ja teisi meie ajalooga seotud isikuid möödunud sajandi teisest poolest. Mõlema venna fotoalastest võimetest annavad tunnistust medalid mitmesugustelt näitustelt. Nii sai Robert Borchardt medalid rahvusvahelistelt näitustelt Berliinis (1865) ja Pariisis (1870), Charles Borchardt Moskvas (1867). Esinemine Moskva suurel etnograafianäitusel ongi Borchardti väljapaistvamaks saavutuseks meie kultuuriajaloo seisukohalt. Tema 50 pildist koosnev sari «Eestlased» on vanim teada olev üritus eesti lihtrahvatüüpide jäädvustamisest fotodel, märkimisväärne mahult ja teostuselt. Kõik pildid on võetud ateljees. Vastavalt näituse eeskirjadele on inimesed fotografeeritud täispikkuses, otsevaates või profiilis. Tõenäoliselt korjas Borchardt oma modellid Tallinna turult ja tänavatelt, seetõttu on esindatud Tallinna ümbruse kihelkondade inimesed. Ei ole põhjust arvata, et Borchardt kuulus kaasaegsete estofiilide perre. Tema huvi eesti etnograafia vastu oli tingitud soovist saada näituselt kuldmedal. Sellepärast oli ka väljapandud fotode arv just 50 — miinimum, mis nõuti kuldmedali taotlejatelt. Kulda küll ei tulnud, aga ka suur hõbemedal oli suur asi — selle saajaid nii väga palju polnudki. «Eesti Postimees» kirjutas sel puhul: «Pilditegija on oma töö korralikult teinud, muidu poleks tema aupalka saanud», ja nii see tõesti oli. Borchardti piltidega oli tallinlastel võimalik tutvuda 1866. aasta suvel, kui kogu kollektsioon oli Provintsiaalmuuseumis välja pandud. Ja see on ilmselt esimene meile teada olev Tallinna fotograafi personaalnäitus. Kümme pilti kinkis Borchardt muuseumile, neist on tänapäevani säilinud ENSV Riiklikus Ajaloomuuseumis kuus. Moskva näitusele esitatud pildid on saja aasta jooksul rännanud läbi mitme etnograafiamuuseumi ja nende praegust asukohta ei ole õnnestunud selgitada.

EESTI ESIMESED FOTOGRAAFID

1. BORCHARDTID

Mari Weinberg, 38 a., Jüri kihelkond.
Ch. Borchardti foto, 1866.

Jüri Numberg, 57 a., Jüri kihelkond.
Ch. Borchardti foto, 1866.
Fotod Eesti NSV Riikliku Ajaloomuuseumi kogudest

VALDEKO VENDE

KÕIKEMÕISTVA...

(2. lk. järg)

da käikuandmisluba, põhjendades seda veel «selge» mõistuse, riikliku mõtlemise või vastutustundega ühiskonna ees. Üks pretsedent sünnitab teise, teine kolmanda ning arvukad erandid hakkavad lõpuks varjutama looduskaitsetöö tõhusust.

Siit peakski algama majandusjuhi vastutus, kelle oskamatu tegevus on sünnitanud erandi vajaduse. Kerkib üles juhieetika küsimus: kas majandusjuht, kes veenab direktiivorganeid seaduserikkumise lubamisele, väärib edaspidi usaldust? Sellised näiliselt paratamatud situatsioonid, kus enam midagi peale looduse reostamise üle ei jää, on sageli kunstlikult loodud. Ajal, mil midagi veel saaks ette võtta (kas või näiteks ehitus puhastusseadmete valmimiseni seisma panna), lihtsalt vaikitakse. Pärast aga pannakse kõik sündinud fakti ette, olles ise samal ajal kindel oma karistamatuses.

Teine tee samasuguse olukorrani ei käi mitte läbi vaikimise, vaid läbi kära ja vaidluste, mis peetakse puhastusseadmete ümber — küll olevat mingi teine variant parem ja odavam, küll vajavat üks või teine sõlm ümberprojekteerimist, küll ei jõuta osamaksude küsimustes kokkuleppele jne. Aeg aga voolab lakkamatult ning põhiobjektil käib vilgas ehitamine. Vaidlustesse tõmmatakse ka üleliidulised projekteerimis- ja uurimisasutused ning arvukalt spetsialiste, kelle arvamused on sageli üksteisele vastukäivad. Mõned seda kunsti eriti hästi valdavad majandusjuhid saavutavad lausa silmapaistvaid tulemusi — tootmisettevõtte valmimise hetkeks pole jõutud isegi vaidlusi lõpetada, rääkimata puhastusseadmete ehitamisest.

Ma ei vaidle vastu, et siinseal saaks midagi puhastusseadmete ehitamisel paremini teha, täiustada, projekti parandada. Teatud hetkel tuleb aga siiski otsus langetada, muidu kujunevad vaidlused lõputuks. Tavaliste ehitiste juures tavaliselt nii ka talitatakse, kuid millegipärast just puhastusseadmete osas on mõned majandusjuhid valmid raskusi trotsides ja lõputult vaieldes «ideaali» poole pürgima.

Inseneri ja juhi kõrval peab ka looduskaitsetöötajal olema oma eetika. Kui tootja seisukohalt on eetiline rahuldada mingi majanduslik vajadus, üle saada halvast planeerimisest, töö organiseerimatusest või mingist muust kitsaskohast, siis looduskaitsja eetika nõuab igasuguse looduse arvel toimuva tegevuse takistamist. Majandusraskustest ülesaamiseks tuleb otsida selliseid teid, mis rahuldaksid ühiskonda ka looduse poolt vaadatuna. Tavaliselt on need teed ka olemas, tõsi küll, vahel aga enam vaeva- ja aeganõudvad.

Pole vaja kutsuda looduskaitsjaid üles leppima looduse reostamisega küll liha ja piima, pärmi ja tärklise, tselluloosi ja väetise tootmise nimel. Hoopis nende tootjaid, majandusjuhte tuleb üles kutsuda mõistma looduskaitse riiklikult tähtsat mõtet ning leidma võimalusi toota liha ja piima, pärmi ja tärklist, tselluloosi ja väetist nii, et me oma järglastele võiksime pärandada elukõlbliku keskkonna. Siis ei paneks keegi küsimärgi alla nende majandusjuhtide ja inseneride-projekteerijate kõlbelisust ning ka looduskaitsjail oleks oma vastutuskoormat kergem kanda.

MÕISAARHITEKTUURIST INVESTEERIMISE JÄREL

ANTS HEIN, JUHAN MAISTE

Mitmel pool, paaril korral ka «Sirbi ja Vasara» veergudel on teemaks olnud meie mõisate ehituspärandi uurimise ja kaitse probleemid. Nüüd on üks mahukamaid sellekohaseid ettevõtmisi, mõisaarhitektuuri inventariseerimine, ümber saamas, vastav koondaruannegi kaante vahel ning seega alus laiemateks kokkuvõteteks.

Inventariseerimine, mille telliapooleks oli Vabariiklik Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspektsioon (juhataja Fredi Tomps) ja läbiviijaks esialgu Vabariiklik Restaureerimisvalitsus, hiljem Kultuurimälestiste RPI, oli kavandatud ülevabariigilisena ning kompleksena, haarates nii säilinud kui ka hävinud hoonestusega mõisad. Peale peamõisate kuulusid vaatlemisele ka mitmesugused pool- ja abimõisad, mistõttu lähtematerjalina väljatöötatud nimestikud sisaldasid üle 2200 objekti — seega oma mahukuselt ja territoriaalselt ulatuselt ilmselt mitte ühegi mele varemalt läbiviidud ehitusmälestiste uurimise aktsiooniga võrreldav (sakraalarhitektuuri inventariseerimine 1910., Tallinna vanalinna kompleksne uurimine 1960., mitme Eesti väikelinna hoonestuse ülevaatus 1970. aastatel jne.). Siiski püüti töid seada kiireloomulise üritusena, et fikseerida kindla ajalise seisuga mõisaarhitektuuri säilivus ja iseloom. Inventariseerimise sihti ei nähtud seejuures mitte üksnes ajalooliselt huvitava või kunstiliselt hinnatava hoonestuse olemasolu ja selle laadi kindlaksmääramises, vaid mõisa kui kunagise asulavormi kohta süstemaatilise informatsiooni hankimises, tema ansambliliste omaduste (situatsioon, kavatis, koostis) väljaselgitamises.

Laekunud materjal, s. o. umbes 12 000 lehekülge täidetud ankeediteksti, peaaegu 9000 fotot ja üle 2000 joonise, — saab käsitleda kui esmast alusandmestikku süvendatud arhitektuuriajaloolisel uurimistööl, kuid edukalt kasutada ka tänapäevaste asulate kujundamise ja muinsuskaitse huvides. Inventariseerimisel ja edasisel andmete läbitöötamisel on püütud silme ees hoida perspektiivset pilti mõisaansamblitest, mis meie maa-asulaid nii esteetiliselt kui ka funktsionaalselt võiksid arvestatavalt väärtustada. Selline ülesandesse suhtumine on inventariseerijaile toonud mitmeid operatiivseid kohustusi mõisaarhitektuuri elustamise suunamisel.

Omal ajal, kui mõisaid võõrandati, loendati nimekirjades 49 330 hoonet — osa neist asus küll mõisasüdameist väljaspool. Praegusel inventariseerimisel arvestasime 9153 ehitisega, millest kasutamiskõlblikeks võisime lugeda vähemalt 4400. Nii et ainult kümnendik, kuid see-eest ajale vastupidavam, ehituslikult kapitaalsem osa. Üllatavalt rikkalikuks kujunes hoonestuse liigiline koosseis — härrastemajade kõrval registreeriti mitmesuguseid teenijate ja tööliste elamuid, aitasid, talle, lautasid, tõllakuure, tuule-, vee- ja auruveskeid, kuivateid, viinavabrikuid ning õlleköökе, meiereisid, kasvuhooneid kuni koeratallide, katlamajade ning elektrijaamadeni välja — kokku üle poolesaja eri nimetuse. Mõisaarhitektuurist rääkides ei tohikski piirduda ainult peahoonetega, vaid jälgida mõisa-asulaid teadlikult korraldatud kultuurimaistuna. Mõis võib sirgete puiesteedega alata juba paar kilomeetrit eemal, ansambel aga haarata kümneid ehitisi ning laiu pargialasid. Tuleb osata pidada neist nii suures plaanis (läbimõeldult paigutatud hooned, otsitud vaatesihid, perspektiivid, haljastus, teed) kui ka detailides: kõik nood endisaegsed pisiosad ja võtted alates akende nurgaraudadest ning uste sepistest tahutud korstnapiipudeni välja, kõik, mis muudab lahenduse lõpetatuks ja annab omapära. Arhitektuuri jaoks on see kui pipar ja sool.

Aastute, arhitektuuristiilide võrdõiguslikkuse printsiip leidis rõhutamist juba inventariseerimise üldpõhimõtete ja programmi väljatöötamisel (Helmi Üprus, 1976). Eesmärgiks oli saada võimalikult mitmekülgne ja ülevaatlik pilt, millest siin vaatleme küll vaid üksikuid tahke.

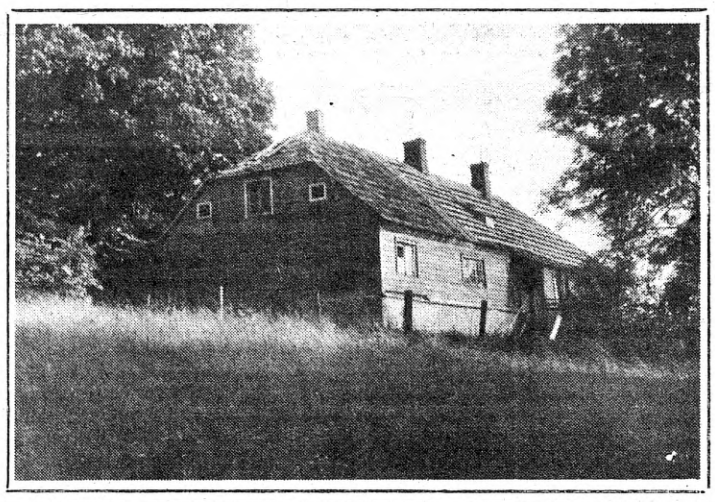

XVII saj. mõisatüübi esindaja Eestis, Lõve mõisa vana peahoone

Esmalt huvitasid meid mõisaarhitektuuri vanemad kihistused. Mõnelgi hoonel ulatub iga keskaega. XIV sajandist pärineva linnuse müüridele 1784.—1790. aastail ehitatud Kiltsi loss Rakvere rajoonis peaks olema laiemalt tuntud, kuid küllaltki varajane on ka teine samanimeline mõis Läänemaal — massiivsetes proportsioonides hoone välisseinas on jälgi kunagisest danskerist, fassaadi kaunistab barokne ümarportaal maskikujutisega lukukivil. Probleeme tekitavad veel Paadrema ja Koonga Pärnu rajoonis, Liivi Haapsalu rajoonis, Kasti Harjus, Loona Saaremaal jne. Üllatavalt sagedaseks osutus siiani peamiselt XVII sajandi lõpu — XVIII sajandi algupoole ehitusinventaariumide järgi tuntud sümmeetrilise põhiplaani ning keskse mantelkorstnaga arhailine elamutüüp. Väiksemates mõisates ning abimajandeis, seda eriti Saare- ja Läänemaal, on see püsinud peaaegu XIX sajandi keskpaigani. Iseloomulikke näiteid: Kotlandi Saaremaal, Vee ja Tori Pärnu rajoonis, Lõve Valga rajoonis, Virtsu mõisa valitsejamaja Haapsalu rajoonis jne. Mõnes võime täheldada algset interjöörikujundustki. Näiteks väikese Maidla karjamõisa eluhoones (Tartu raj.) on säilinud talalaed, endisaegsed uksed, seinte sepisnaeltega kinnitatud laudvooderduski on teist sajandit tubli, Keskveres (Haapsalu raj.) pälvivad tähelepanu

(Järg 8. lk.)

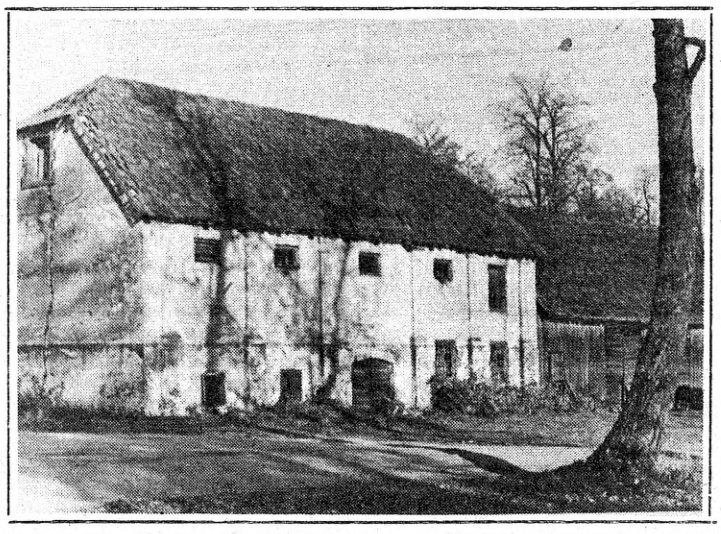

Vastse-Nursi mõisa 1772. a. ehitatud ait-kelder.

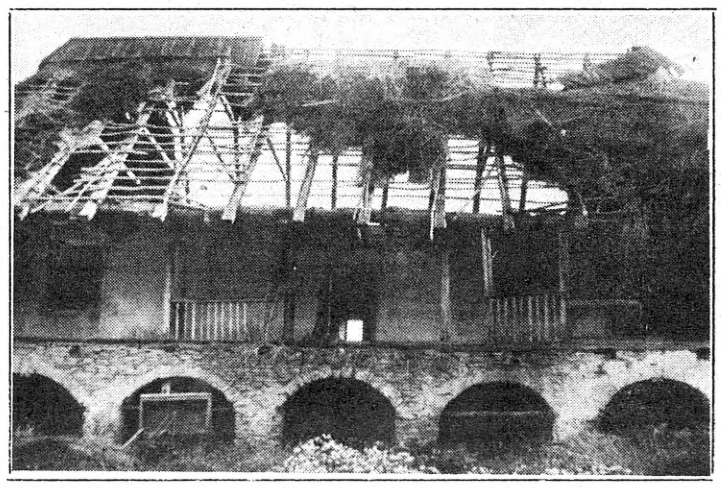

Rumalasti on lastud laguneda Tölluste mõisa ait Saaremaal. Ometi seisab see 1747.—1749. a. ehitatud hoone arhitektuurimälestisena kaitse all.

KAITSE ALLA VÕETUD OBJEKTID

Alljärgnev nimekiri esitab kohaliku tähtsusega arhitektuurimälestistena kaitse alla võetavad mõisaansamblid, on loetletud mälestustena arvestatavad üksikobjektid ning ühtlasi antud nende ehitamise aeg. Vabariikliku tähtsusega arhitektuurimälestistena arvestatavate mõisaansamblite nimekirja võite leida Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1973. aasta 1. augusti määrusse nr. 346 «Kultuurimälestiste kaitse korraldamise kohta Eesti NSV-s» lisana (vt. Eesti NSV Ülemnõukogu ja Valitsuse Teataja 1974, nr. 1, art. 1).

HAAPSALU RAJOON

Haeska mõis, Ridala k/n., peahoone (19. saj. algus).
Massu mõis, Hanila k/n., peahoone, ait (mõlemad 19. saj. I pool), park.
Matsalu mõis, Tuudi k/n., peahoone, ait, tall (kõik 18. saj. IV veerand), sepikoda (19. saj. II pool), jääkelder, park.
Puhtu mõis, Hanila k/n., elamu koos tall-tõllakuuriga (1852), kuus pargimonumenti (1797—1810).
Riguldi mõis, Linnamäe k/n., peahoone (19. saj. I pool), tõllakuur, ait (19. saj.).
Rääqu mõis, Linnamäe k/n., küün, ait-kuivati (mõlemad 19. saj. I pool), vesiveski (19. saj.).
Suure-Lähtru mõis, Martna k/n., peahoone (J. Moor, 1777—1779), park koos piirdemüüriga.
Tuudi mõis, Tuudi k/n., peahoone (18. saj. II pool).
Vaikna mõis, Kullamaa k/n., sild (19. saj.).
Vanamõisa mõis, Kullamaa k/n., sild (19. saj. I pool).
Virtsu mõis, Hanila k/n., valitsejamaja (18.—19. saj. vahetus).

HARJU RAJOON

Anija mõis, Kehra k/n., peahoone (18. saj. IV veerand), mõisaköök, valitsejamaja (18. saj.), ait (18. saj.), park koos piirdemüüriga.
Habaja mõis, Kõue k/n., peahoone (18. saj.), kaks moonakamaja (19. saj. II pool).
Harku mõis, Harku k/n., peahoone (18. saj. II pool, 19. saj. II pool), sõiduhobuste tall-tõllakuur, ait (mõlemad 18. saj. II pool), karjakastell (19. saj.), kasvuhoone tugimüür (20. saj. algus), park.
Juuliku mõis, Saku k/n., peahoone (20. saj. algus).
Kernu mõis, Nissi k/n., peahoone (19. saj. algus), vesiveski (19. saj.).
Kiviloo mõis, Pikavere k/n., peahoone (20. saj. algus).
Kodasoo mõis, Kuusalu k/n., peahoone, mõisateenijate maja (mõlemad 18. saj. II pool), valitsejamaja, sepikoda (mõlemad 18. saj.), kuivati (20. saj. algus), küün.
Kose-Uuemõisa mõis, Kuivajõe k/n., peahoone, kabel (19. saj. II pool), park koos väikevormide, rohtaia, kivimüüri ja väravapostidega.
Kostivere mõis, Jõelähtme k/n., peahoone (18.—19. saj. vahetus), viinavabrik, karjalaudad, sepikoda, sõiduhobuste tall-tõllakuur, aidahoone (kõik 19. saj.), park.
Kumna mõis, Keila k/n., peahoone, valitsejamaja (mõlemad 19. saj. II pool), uus peahoone (20. saj. algus).
Kõltsu mõis, Klooga k/n., peahoone (19.—20. saj. vahetus).
Laitse mõis, Vasalemma k/n., peahoone (19. saj. lõpp), park.
Lehola mõis, Keila k/n., peahoone, häärberid, sõiduhobuste tall-tõllakuur (19. saj. II pool), kuivati-ait, puidust ait, rohtaia kivimüür (kõik 19. saj.).
Maardu mõis, Jõelähtme k/n., peahoone, sõiduhobuste tall-tõllakuur (mõlemad 18. saj.) ait (19. saj.), park koos piirdemüüriga.
Muraste mõis, Harku k/n., peahoone (19. saj. 80. aastad).
Nurme mõis, Nissi k/n., väravehitis (18. saj. IV veerand).
Ohtu mõis, Keila k/n., peahoone (1761), valitsejamaja (18. saj.), sõiduhobuste tall-tõllakuur (19. saj. 80. aastad), park koos piirdemüüriga.
Ravila mõis, Kose k/n., peahoone trepp aiafassaadil (18. saj.), karjalaudad (19. saj. lõpukümned).
Vana-Pääla mõis, Vääna k/n., peahoone (17. saj.).
Valkla mõis, Kuusalu k/n., hobuste tall (varemed), aidahoone (mõlemad 18. saj. II pool).
Vihterpalu mõis, Risti k/n., peahoone, sõiduhobuste tall-tõllakuur (mõlemad 19. saj. algus), park.

(Järg 8. lk.)

LUULETAJA MUUTUMINE AJAS

Ei pääse kirjandust arvustades ajast ega inimlikust vaatepunktist, ei pääse mööda inimesest. Aira Kaalu valikkogu puhul on kiusatus arutleda luule ja aja inimlike seoste üle iseäranis suur. Süvenemisel tundub aga, et see polegi lihtne ega üheselt lahendatav, kuigi vaieldamatu tõde on: keegi ei ela väljaspool oma aega. Kõikide sõnavõttude, tegude, sündmuste, raamatute taga on ikka ainult inimene, kes osaleb, väitleb, mõjub, elab. Mingil hetkel tahakski lähtuda sellest, arutlemata, kuidas on autoril õnnestunud end väljendada, kuivõrd haakub see õnnestumine sõnastatud taotlustega.

Kuid alustagem algusest. Niisiis sellest, kuidas autor ise määratleb oma hoiaku, mida kõneleb taotlustest. Küsimusele «Millised olid Teie kirjanduslikud huvid enne kirjandusse astumist ja kuidas valmisid Teie esimesed tööd?» on Aira Kaal 1961. aastal vastanud nii: «Jõudsin otsusele, et vaja on tüüpilist, olgu ta või keskpärane. Minus tekkis kindel arusaam, et kirjanikul peab olema midagi ütelda, millel oleks ühiskondlik tähtsus. Algajad harilikult mõtlevad, et igaühel on midagi ütelda, tarvis vaid osata ennast väljendada. Ei. «Eneseväljendusest» üksi on vähe! Tarvis elu tõde tabada...» («Keel ja Kirjandus», 1961, nr. 8, lk. 493.)

Arvata võib, et teatava ajavahemiku järel vastaks igaüks meist sellisele küsimusele pisut erinevalt. Mitte seepärast, et iga võimalik vastus oleks vastamise hetkel värvitud mingeist kirjandusväliseist mõjureist, vaid me ise muutume ja hindav pilk asetab rõhke pisut teisiti. See teisenemine märgib ju õieti vaid inimese sisearengut ja ma ei tea, kumb on õnnelikum: kas see, kes arvab n.-ö. aegade algusest aina ühte ja sama, või see, kellel on julgust oma hinnanguid revideerida.

Arvustajana usun (või tahan uskuda), et eespool tsiteeritud lõik väljendab A. Kaalu jaoks ka täna midagi olemuslikku. Edasi tahaksin ehk küsida, mis on see kasvõi keskpärane, aga tüüpiline, kuna saan sellest aru võib-olla teisiti, kui toonane ankeedile vastaja. Kuid nii saab ring taas täis, jõuan aja ja ajanõuete, sotsiaalse tellimuse juurde, millest lähtus tollane teadmine elutõest ja tüüpilisest. Jõuan sellise ühiskonda suunatud aktiivse eluhoiaku mõistmiseni, mis viis veendeni, et igasugune kirjanduslik looming on väärtusetu, kui selles pole üldhaaravat, senist maailma ja elukorda ümberkujundavat paatost. Nimetab ju Aira Kaal just 1940. aastat pöördepunktiks oma kirjanduslikus tegevuses.

1961. aastal ilmunud Aira Kaalu esimene valikkogu, mis sisaldab põhilise osa senisest luuleloomingust, on ses mõttes esinduslik. Eelnev jutt oleks ehk sissejuhatuseks liiga pikk, kui poleks võimalik seda esimest valikut võrrelda A. Kaalu teise valikkoguga «Saaks kord seda imet veel vaadata». Põguski kõrvutav pilk mõlemale osutab, et viimasest valikkogust on jäänud välja varasema luule enamik. Sellist koostamisprintsiipi ei saa kuidagi käsitleda kui juhuslikku. Esiplaanile on tõusnud tunnetuslik, mitte temaatiline kriteerium. Võib oletada, et see valimik väljendab kaude muutunud suhet varasemasse. Mis on konkreetselt ajendanud just sellist komponeerimisviisi, on juba koostaja suva. Iga raamat on tervik ja lugeja jaoks on kriitilistel tõlgendustel kaugelt väiksem osatähtsus, kui kujutleme. Parim, mida kriitika võib taotleda (peale kirjandusloolise aspekti, mida hetkel nagunii ei oska piisava täpsusega prognoosida), on juhatada tõlgenduste abil luulele lähemale, aidata kaasa lugejahoiaku adekvaatsele häälestumisele.

Aira Kaalu valikkogu juhtmõte, põhitoon on fikseeritud juba pealkirjas. Meie praegusel ehedate ja võltsimatult väljenduvate emotsioonide defitsiidi ajajärgul on juba pealkiri ise ligitõmbav, osutades millegi imelisusele, hardusele millegi suhtes. Kogu läbilugenult on ka selge, et see imeteldav ja oma hapruses hardaks tegev on elu ise. Nii oleme osutanud selle kogu filosoofilisele ja loodushardale foonile.

On siis selle valikkogu põhihoiak nii väga erinev autori varasemast luulest, mille kokkuvõtteks on 1961. aastal ilmunud valik? On ja ei ole. Erinevuste poolele asetaksin süvenenuma suhte iseenda ainulisusse, endasse kui inimesesse, loomuliku loodussuhte võidulepääsu, samasuse poolele aktiivse hoiaku, väitleva ja arutleva alge, mis tähistab ühe luuletaja identsust iseendaga erinevatel aja- ja elulõikudel.

AIRA KAAL. SAAKS KORD SEDA IMET VEEL VAADATA. Luulevalimik, koostatud 1979. Kirjastus «Eesti Raamat». Tallinn, 1981. 208 lk.

Nii on Aira Kaalu kõige isikulähedasemates, valulist läbielamust väljendavates luuletustes ikka midagi üldisemat, mõtestusele pürgivat. Kuna tegemist on valimikuga, siis oleme nende luuletustega tegelikult ju tuttavad varasematest kogudest. Kuid luuletuste kogumõju toimib teravdatud ja terviklikul viisil alles selles kogus, mis tunnistab veel kord raamatu kindlakäelist kompositsiooni.

Milline siis on see luulemina, mis valikkogus on esindatud? Iseendaga kooskõlas, killunematu, kuigi mitte varjunditeta. Viimase aja luulet lugedes oleme harjunud luulemina killustatusega, maskimänguga (näit. J. Üdi, T. Liiv jt.). Aira Kaalu kogus avaldub terviklik luulemina katteta ja vigurdamata ning praeguses kirjandussituatsioonis mõjub vahest kõige enam isiksuslik moment, see, mille eest see mina seisab, mida deklareerib, läbi elab. Selle mina teisenemine ja ajalugu heidavad valgust olnule, minevikule, mil tehti valik, oldi aktiivne. Luuletuste siseaeg on küll olevikus, aga tähenduse saavad ka need mõtisklused minevikust. Aeg viskab varje ja teisendab, värvib tänast. Meieni jõuab koonuse tipu nähtavus, kuna alus haarab neid laiu aja- ja eluloolise kogemuse kihte, mis pärast sõda sündinuile on vaid fakt, sündmus, raamat.

Üks luulekogu põhimotiive ongi aja ja inimese vahekordade just nagu uuesti, just nagu kõrvalt nägemine.

Jah, me teadsime,
et maailm muutlik on,
Kuid kes võis arvata, —
ta meilt ei küsi luba,
mil viisil muutuda!
(«Jah, me teadsime»)

Seesama valiku ja enesemuutmise probleem on luuletuses «Koduhaldjas» märksa isikulähedasem, isikukesksem, alustades tsüklit «Ma läksin sinuga». Piin lahti öelda sellest, mis meie olevikuliste silmade jaoks lahtiütlemist üldse ei näi vajavat, suubub isiku sulandumisse üldise hoovusega, mida kannab kitsast õueringist väljapääsu tung ja ühiskonda ümberkorraldav idee.

Leian taas sind, ma ei karda!
Uue tõe ma üles leidsin.
Koduhaldja-usu heitsin
nagu tuha üle parda.

Meie kodu, see on kõikjal,
kuhu kõlab rahva häda,
rahva kirglik võidurõõm.

Valikkogu oma sellise komposiitsiooniga, nagu ta on, on pikk tagasitulek mitte lihtsalt koduhaldja-usu, vaid tasakaalulise ja isikukesksema maailma juurde, mis on vaba üle-parda-heitmise piinast ja äärmustest. Sellel teel on palju üksildasi, ootusest ja enese tarbetusest kantud sissevaateid ja hetki: «Kodupaik» kui ootaja, «Keegi» kui inimeselaps, inimestevaheline kontakt kui avatus, siirus, otsekohesus («Inimeste seas») on emotsionaalsed seisundid siiapooletulijas.

Seda teemade ringi näeb luuletaja kord lähedasemas, kord kaugemas perspektiivis. Lähedasem tähistab enamasti kannatust, küsimust enese vajalikkusest, seostest kaasinimestega, jah, kuni igikestva ja igiinimliku pöördumiseni:

Oh kullerkupu pilv mu
alateel,
nii kollane, nii valguskõllane!
Siis ütle sina, teised ju ei tea,
miks elan maa peal —
kurjuseks
või heaks?
(«Küsimus»)

Välisemas joonises tõdetakse: «Võita suudab ainult publikum, / publik, kes on juba küllalt julm» («Areenil»).

Kõikidele sisekahtlustele ja kõikumistele vaatamata pääseb ikkagi mõjule helgem pool, kaasinimesi mõistev, vajav ja nende murranguid üle aegade seostav alge:

Astuda on imearmas
vanul põlluteedel,
kus nii mõnigi on astund
oma Suurel Reedel...

Nii, kuni olnute ja tänaste, murrangutes karastunud ja inimeseksjäänute vaeva enda õlgadele võtmise tundeni («Ah need pikad põllud»).

Parimad hetked on need, mil tajutakse üksinduseski kaasinimeste lähedalolu. Seda inimlikku hingust võib meenutada ka lihtsalt lill («Hüatsint»). Sageli aitab teadmine, et kui mitte hetkel, siin, silmanähtavuses igatsetavat pole, siis on see ometi kusagil olemas («Ma oma liiliaid»). See millegi kusagil olemise tunne on teadmine iseenda eraldioleku suhtelisusest, nõnda et üksildane hetkki on talutav või saab teise, vahetust kogemusest üleulatuva mõõtme, kuid toob samas ka väga lähedale teised omaetteolijad või unistajad, kelle kohta küsitakse: «Mis nad küll mõttes kannavad? / Ei tea, ei ole tunnistajat.»

See vastandvõimalusi ja vastandseisundeid nägev hoiak võib väljenduda ka ühes luuletuses emotsionaalsete teeside ja antiteesidena: maailm on ilus, minuta on veel ilusam. «Kuidas saab maailm ilus olla / kui temas on keegi, / kes nõnda vaevleb?» («Inimene ja maailm»).

Loodusekujutuses võib tihti aimata liivilikke intonatsioone, sulandumist pilti, milles resonants siseolu ja ümbritse-

REAALSUSTUNDEST

IMANTS ZIEDONIS

Avaldame pisut lühendatult läti kirjaniku Imants Ziedonise NSV Liidu kirjanike VII kongressil peetud ettekande tänase lastekirjanduse probleemidest.

On fakt, et meie väärtuste ilmas tegeleb lastekirjandus samuti nendega. Laste jaoks on ta väärtustele osutaja. Ta näitab lastele need kätte. Muinasjuttudes näidatakse ideaalseid, ihaldatud väärtusi, olustikulistes lugudes — kuidas hinnata argisust, pedagoogilistes mõistujuttudes osutatakse distsiplinaarseile ja muile koolmeisterlikele väärtustele, seiklusjuttudes arendatakse lugeja kangelasega samastumisvõimaluse teel lapse võimet enesehindamiseks.

Ometigi — täiskaaluline väärtuste ilm avaneb lapsele üksnes vertikaalse ja horisontaalse vahelises diapasoonis. Erinevalt täiskasvanust liigub laps kergesti kogu sellel alal, mida märgivad kaks ristuvat telge: esimene oleks olmeline, horisontaalne, ekstensiivne, ekstravertne, kvantitatiivne, teine aga, pikuti kulgev, vertikaalne, intensiivne, introvertne, ideaalne, kvalitatiivne, vaimne, keskendumuslik.

Täiskasvanu on juba leidnud oma käitumisjoone selles hinnangutelgede vahelises ruumis: emma-kumma siis, kas olmetelge pidi kulgeva või teise, mis läheneb enam vertikaalsele. Täiskasvanu leiab kähku selle, mis temale on vajalik: seltskond, sõbrad, (elatus)vahendid, raamatud, ta püsib küllalt stabiilselt oma süsteemis. Laps aga pole veel süstematiseerija, tema on inimene, kes triivib, ta on otsiv inimene. Mida laps otsib? Loomulikult samuti süsteemi, kuigi ebateadlikult, otsib oma kohta arvude reas, elukorralduses. Kuidas me saame teda aidata? Me näitame talle kätte hinnangulised punktid, mida me teame ja ise väärtuslikeks peame. Kas aga kõik, mida teame ja ise hindame?

Näiteks me räägime, et ema on hea, armas, hoolitsev, soe, hele (nõnda öeldakse balti keeltes), püüdlik, töökas. Aga vähe on neid lapsi, kes teavad, millega täpsemalt nende emake tegeleb, millega ja mis ulatuses, kus ja kuivõrd, miks ja kelle jaoks? Milline on ema päev, tema päevakava? Laste jaoks eksisteerib praegu otsekui kaks ema: üks ideaalne, keda naistepäeval õnnitletakse, ema lillede kinkimiseks, literatuurne ema, aabitsate ja pildiraamatute ema. Selline ema on paigutatud kui mitte päriselt vertikaalteljele, siis kuhugi väga lähedale, ta on abstraktne, ülevdatud, ideaalne. Aga teine, see igapäine, harjunud, silmselge — tema läheneb horisontaalteliele, sellelt peaaegu tõusmatagi. Need kaks ema peame lastekirjanduses ühte sulandama, et saada stereoemakest. See on nii, nagu istuks laps stereokinos: kui ta istub vale koha peal, võib tal pea valutama hakata, ta võib isegi rikkuda oma nägemise, nägemise emakäsituse mõttes. Me peame selles väärtuste täisnurkdiapasoonis näitama lapsele võimalikult enamat arvu vaatepunkte, hindamisaspekte, enam võimalusi. Tuleb näidata, kui ulatuslik on hinnanguväli. Integratsiooniväli. Suhteväli.

Läti lastekirjanduses valitseb juba mõned aastakümned peaaegu eranditult poeetiline meeleolu. (Üldiselt on see hea, teravapilguline poeesia.) Proosas domineerib samuti poeetiline värving — meie keeles — lähedane vertikaalteljele.

Kuid ei saa hinnata kõrgelt ainult vertikaalskaalat, kui põlvkond pole ette valmistatud «horisontaalselt», pole tunnetuslikult võimeline orienteeruma olmes. Laps kaotab suundumuse, maatunde, reaalsustaju. Kui keskkooliõpilane pole võimeline eristama nisu kaerast või ammugi talivilja suviviljast, kui ta ei erista tüütut umbrohtu — lepavõsa kaasikust, saart vahtrast, kui ta ei kujuta ette põhilisi looduseande, siis on midagi lahti mitte üksi ta haridusega, vaid üldse tema eluvõimelisusega. On tõsises ohus tema eksistentsi tulevik — mitte üksi kommunistiku kasvatuse mõttes, aga ka niisama, lihtsalt, loomuliku valiku mõttes. Selliste hälvetega põhilistest inimlikest väärtustest arusaamises on raske orienteeruda, on raske elada.

Läti lastekirjanduse viimaste aastate põhiprobleem on taastada proportsioonid, õige vastastikune suhe konkretiseerimise ja romantiseerimise vahel, leida see tasakaal, mille juures õhupall vabalt hõljub pea kohal, kadumata ära taevasse, aga ka langemata alla maapeale, kuhu ta jääks lihtsalt vedelema. See ülesanne on tööle mobiliseerinud meie kirjanike liidu lastekirjanduse sektsiooni.

Möödunud aastal lõppenud kirjastuse ja kirjanike liidu korraldatud konkurss tunnetusliku väärtusega lastekirjanduse saamiseks näitas, et autoreid on selles vallas vähe ja et lastekirjandus kannatab tunnetusliku ja isegi intellektuaalse küündimatuse all.

Kuidas kasvatada aju? a) on tarvis otsida ressursse täpsemais valdkondades; b) on tarvis suunata kirjanikke endid laiendama temaatikat, avardama oma žanrilisi võimalusi, arendama tunnetuse keelt.

Midagi on ju tehtud. Esiteks on lastekirjanduse sektsioon hakanud looma hädavajalikke kontakte teadlastega, eeskätt bioloogidega. Ma ei hakka selgitama, miks just bioloogidega, ümbritseva keskkonna uurijatega. Loodame lasteraamatuid, mida kirjutaksid ilukirjanduslikult andekad õpetlased. Huvi on hakanud tundma kirjanikudki. Pärast laboratooriumidega tutvumist on tekkinud rida paljutõotavaid kontakte. Järgmiseks sammuks oli kontakt ajaloolastega. Edasi — kunstnikega. Nimelt: meil pole veel omade jõududega loodud seda huvitavat žanri, mis kannab siiani veel õigegi kompromiteeritud nimetust «koomiks». Ma ei räägi aega raiskavast kitsist, vaid žanri täiustamisest. Koomiks — pildisari, kujundisari — see on tunnetusliku kirjanduse žanr, televiisor raamatus, multifilmi kaaslane. Ja lõppude lõpuks, kui sellele kõigele läheneda õigesti, — see on teose konspekt. Koomiks (nimetame seda esialgu nõnda) on konspekt. Konspekt kui žanr, ent vajalik žanr. Kõik oleneb vaid sellest, kuidas

vaga on vahetu ja ergastav («Tee viib läbi metsa», «Hommik»).

Elujaatav hoiak leiab tuge loodusest ja isikliku elu, inimene-olemise vaeva filosoofilisest mõtestatusest. Selles väitlevas, harduvas, küsimusi esitavas otsekohesuses ilmneb Aira Kaalu luule muutumine. Elu imelisuse tunne ei seostu ainult erksa loodusetajuga, armastuse ja püsivate inimtunnetega, vaid mingi stoilise ning mõistva vaatega, mis seob enese ja tulevaste põlvkondade kogemuse:

Keegi ei usu muud
kui oma põlvkonna tarkust
ja tema meeletuid ulmi,
ta piire ja piiritust.
Keegi ei usu muud
kui armastust
ning selle uima
ja armsamat,
kellega kujutles elu
kord üksmeeles lõputus.
(«Sina oled see»)

«Saaks kord seda imet veel vaadata», «Midagi väga harmoonilist», «Kevadine» jt. luuletused annavad kogule teise, igavikulise tausta, väljendades üle aegade kestvat puhtuse ja harmoonia tarvet, selles siseilmas endki vabama ja vahetumana tundes. Luuletaja erk loodusetaju, lindude ja taimede tundmine mitte üksi nimede ja sõnakõla järgi, mis meie linnastuval ajajärgul domineerib, on samuti harva esinev.

Aira Kaalu tõeliselt poeetilised ja tugevad luuletused on enamasti seotud iseenese elu ja koha filosoofilise ning tundmusliku äramääramisega looduseelamuste kaudu või nende taustal. Väljenduslaadilt on need luuletused selged ja lihtsad («Üks tigu ilma majata», «Ma otsin oma kohta elus», «Inimeste seas», «Tahaksin näha», et nimetada esimesi meeldejäänuid). Vahel muutub lihtne looduspilt sugestiivseks sotsiaalseks nägemuseks («Ah need pikad pikad põllud») või seostub sisepingega («Kodupaik»). Ometi on loodusteemalised värsid enamasti vabad pealetükkivast personifitseerimisest, mille eest lausa otsesõnu ka hoiatatakse: «ja ära unusta, / et puud on puud / ja põõsad on põõsad / ja aed on aed, / aga mitte su pettumus iseendast!»

Valikkogu nõrgemad värsid on «Tee on ka see, kus pole käidud veel» ning reisimuljete poetiseeringud. Seal ei ole seda vahetut elamust, läbielavat või hoogsat alget, mis pingestab teisi valikkogu luuletusi. Tihti on väljenduse nõrgendajaks riimisundus. Aira Kaalu parimate luuletuste võlu seisneb ju õieti tunde või mõtte väga lihtsas ja otsekoheses väljendamises. See, just nagu vormi mittevaliv laad toob ühele inimeselapsele ja isiksusele väga lähedale, nõnda et ei mõtlegi, kuidas see avatus saavutatakse. Sellises luuletamisviisis on ka omad ohud: seesama liigse alastuse, kujundi ühemõttelisuse moment, millele A. Kaalu luule puhul on varemgi viidatud. Dissonantsina talle iseloomulikule filosoofilisusele, ka sententslikkusele («Valge neeger», «Fotokunsti ülistuseks», «Mädaallikal», «Kuskil kõrgustes») võib Aira Kaal teisal kalduda prosaismidesse, otseütlemisse («Probleem», «Buss nr. 5»). A. Kaalu luule tase on seetõttu ka selles kogus ebaühtlane, nagu oleksid luuletaja ja mõtleja ühes isikus teineteist välistavas opositsioonis.

«Saaks kord seda imet veel vaadata» on kokkuvõte Aira Kaalu luule muutumise teest. Tänase valikkogu põhitoone võib leida juba üksikuist enne sõda kirjutatud värssidest. Luuletuste daatumeid jälgides on lihtne märgata, et ka pärast sõda on Aira Kaal kirjutanud üllatavalt isikulähedasi ja intiimseid elamusi vahendavaid värsse. Kuigi need värsid on ka varem ilmunud, pole nad A. Kaalu tolleaegse luule foonil ometi enne nii ehedalt mõjule pääsenud.

Nii hakkab Aira Kaalu valikkogu ise polemiseerima autori enda kunagise arvamusega luulest. Taotletud elutõest on aeg välja sõelunud selle, mis on ka kunstitõde. Pole põhjust arvata, et see tõde seisaks vastuolus üksiku elu või ajalooga.

Luule (ja kunsti) igavene teema on inimene ja inimeses toimuvad seesmised liikumised ajas. Aira Kaalu teadlik luulesse tulemine toimus meie ajaloo murranguaastail. Nii tema kui ka mitmete tá põlvkonnakaaslaste loomingus kajastus toonane aeg pealispinnal silmatorkavate deklaratiivsete seisukohavõttudena. Kuid alles tagasivaates näeme, milliseks kujuneb iga põlvkonna luuleilma ja ajaloo põimumise tegelik tulemus. Aira Kaalu valikkogu «Saaks kord seda imet veel vaadata» võtab ühe muutumise tee kaasaelamist väärivalt kokku.

ENE MIHKELSON

Liivlaste ansamblid esinemas

1. augustil esines reorganiseeritud Ventspilsi liivi ansambel «Kāndla» edukalt. Ansambel allub Ventspilsi rajooni Ugale rahvamajale, kuid selle liikmed on Ventspilsi liivlased või nende järeltulijad. Kava koosnes kahest osast: esimeses osas esitati liivi-läti naljandeid koos tegevuse ja liikumisega, teises osas kujutati tuntud vembumehe Didrik Taizõli seiklusi. Ansambli juhiks on tuntud liivi haridustegelane Hilda Cerbach-Grīva, stsenarist ja režissöör Uldis Grīnbergs, lavastuse välise kujunduse eest vastutab Mirdza Stramdiere. Ansambli esmaesinemine oli edukas ning kinnitas, et liiviaineline kultuurielu liivlaste ühes kunagises keskuses jätkub. 2. augustil esines ansambel Blāžmas, augusti keskel aga Tallinnas.

Kevad oli edukas Riia ansamblile «Līvlist», kes esines maikuus Riias, Ogres, Kolkas, Rojas, Mersragsis jm. Nende viimistletud kava sisaldas liivi rahvalaule ja põimingu liivi pulmakommetest. Ansambli kunstiline tase on ühtlane, ka liivikeelsed laulud keeleliselt viimistletud. Ansambli kunstiline juht on Dzidra Klaviņa, stsenaariumi on koostanud Dzintars Kļaviņš ja Andrejs Migla, dekoraator on Pēteris Rozenbergs. Pulmakommete ehtsust aitasid kujundada liivlased Pauline Kļaviņa, Pēteris Dambergs ja Oskars Stalte.

On oluline, et ansamblitele leitaks esinemisvõimalusi ka Eestis, sest keeleline ja kultuuriline lähedus pakub palju avastamisrõõmu. Riia ansamblisse kuulub 50, Ventspilsi omasse 20 liiget. Liivikeelne osa on Riia ansamblis ülekaalus, Ventspilsi ansambli kavas on suhteliselt palju lätikeelset.

Tuleks kaaluda Riia ansambli «Līvlist» kava jäädvustamist televisioonis, sest paremat võimalust selleks ei tule. Ehtne liivi keel ja ehtsad kombed ootavad.

EDUARD VÄÄRI

autor oskab konspekteerida ja kuivõrd vajalik on konspekteeritud materjal. Koos kunstnikega püüame kõigepealt suunata koomiksit tunnetusliku kirjanduse rööpaisse.

Alati, kui lastekirjanduse sektsioon võtab ette ekskursi väljapoole Kirjanike Liidu tegevuspiirkonda, põrkab osa kirjanikke tagasi, otsekui kaitstes oma professionaalsust (see justkui poleks kirjaniku asi), teiselt poolt aga liitub uusi huvitatud isikuid. Ilmuvad uued tendentsid. Teadlased on lubanud raamatuid, filoloogid asutasid üliõpilaste teaduslikus ühingus lastekirjanduse sektsiooni ja kümmelkond inimest õpib kriitikuiks ning lastekirjanduse uurijaks — see on meil esmakordne nähtus. Juba vaimistatakse ÜTÜ jõududega ülevaateid lasteraamatukaubandusest kirjastuskomitee tarvis, üliõpilased tegutsevad raamatusõprade ühingus. Ja mis üliõpilaste kaasahaaramisel peamine: otsitakse omi teemasid. Selliseid, mis õigupoolest polegi nii omad, mis olemas juba hallist ajast, tähtsad, olemuslikud küsimused, nagu näiteks valguse ja päikese mõiste rahvalaulus ja läti lastekirjanduses.

Sellestsamast olemuslike mõistete interpreteerimise vajadusest lähtub ka kirjastus «Liesma», mille noorsookirjanduse toimetus on kavva võtnud seeria raamatuid põhiliste mõistete kohta: ema, leib, pühapäev, puu ... Seeria on huvitav selle poolest, et ta on ühtaegu ka poeesiasild eri rahvaste vahel. Ma alustasin seda, tõlkides Livius Damiani poeemi «Leib» — programmilise, didaktilise teose. Jätkan seda oma isiklike poeetiliste mõtisklustega. Need ilmuvad ühtede kaante vahel. Siis edasi: Grigori Vieru luuletused emast pluss tõlkija luuletused samal teemal. Küllap leidub meetodi jätkajaid teisteski vabariikides.

Õpikute toimetus mõtles välja seeria entsüklopeedilist tüüpi raamatuid lastele, igaüks pühendatud ühele elulisellt olulisele mõistele: perekond, rahvas, töö, riik jne. Ja kogu sellele sõnapesale, mis koondub nende mõistete ümber.

Õpikute toimetus pakub koostööd kirjanikele õpikute kirjutamisel: aabitsad, lugemikud ennekõike, uuritakse lasteaialaste kõnekeelt, et avaldada seda sotsioloogiliste, lingvistiliste ja pedagoogiliste kommentaaridega.

Mida me taotleme? Head kirjanduse lähikonda. Jõudude inventuuri. Me tahame ära määrata lastekirjanduse asupaiga sotsioloogilises, rahvuslikus, demograafilises, pedagoogilises ja riiklikus plaanis.

On vaja kontrollida selle ratta hambumust teiste ratastega, mis töötavad lapsekasvatuse kellades. Kus seda hambumust pole, seal näitavad kellad vale aega. Mida hakkavad peale kirjanikud, kui lapsest kasvab lugemisoskuseta lugeja? Aga juba leidub selliseid. Küsitlused kinnitavad huvi ohtlikku langemist. Kas tähendab see teise signaalsüsteemi atrofeerumist ja esimese võimutsema pääsemist? Kas jäävad valitsema vaid kuulmis-, nägemis-, liikumisaistingud? Juba annab enesest märku mittemõtlev kultuuritarbija.

Lapsed ei loe! Miks? See on teise signaalsüsteemi pingutamine, mõtte otsene vastuvõtt, mitte pilt (TV), mitte heli (magnetofon), mitte liikumine (mäng). Sõna ei toimi otse, teda tuleb lahti mõtestada, läbi mõelda. Aga tarbija ei soovi mõelda. Stimuleerides niimoodi maailma kõlbustatud tajumist, stimuleerime tarbijaliku stiihia kasvu ja tugevnemist meie ühiskonnas.

Meie pingeline demograafiline situatsioon ei sunni kirjanikke mitte üksnes mõtlema, vaid — olgu või hilinemisega, aga tegutsema. Väsimatult. Metoodiliselt.

«Mitteks see?» ütlete teie. «Kui pole lapsigi, kuidas saab siis olla rikast lastekirjandust ja kultuuri!» Aga mina ütlen, et võib-olla nad sellepärast ei tahagi sündida, et neil nii igavalt tuleb elada.

Tõlkinud **ASTA PÕLDMÄE**

LUULEVEERUD

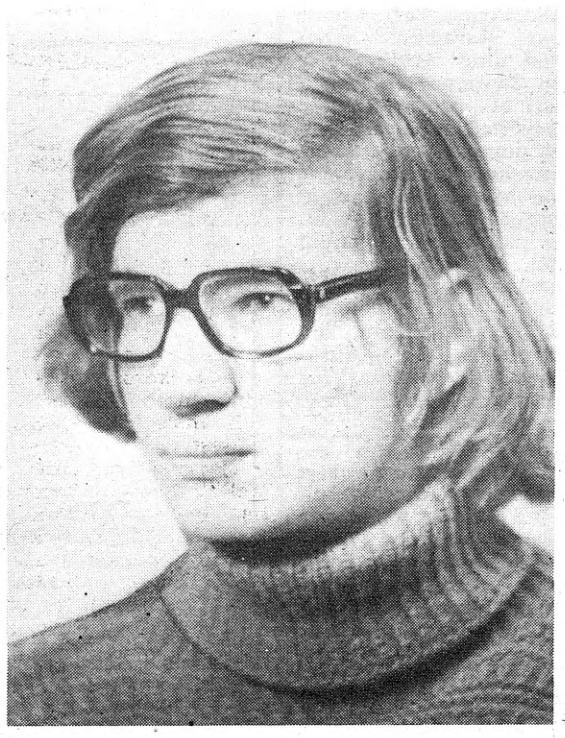

REIN RAUD

1.

sul kukuvad tiivad küljest
kui kasvab habe
ajalikud jalad kannavad sind kaugele
käteramm toetab kaelakukkuvat taevakummi
ja ei ole sinust suuremat ei ole
nõnda on kuni kord petab jalgade tugi
ega ole enam kätestki kaitset
ja silmad ei taha vaadata seda maailma
vaid seda teist
siis siis kasvavad sulle uuesti tiivad
et sa tiivulise habemiku vanamehena
võiksid ära lennata kauguse kurbliksinisesse sülle

2.

endised toed on ära läinud
sukeldunud on suurde jõkke
minu on kivikaldale jätnud
kiduraks kõrreks kasvama

lohutuseks vaid udu
õhtused ritsikad
ning endiste aegade tuul

3.

siis on kõik nagu ikka on olnud
ainult rohkem tuuli on räsinud vanu puid

aga kui ta kõnnib läbi kadarbiku
kiristavad kivid hambaid
rohi nutab
ja vanad kadakad vahivad tigedalt

Näe See ongi tema
Kes ta ei tea sõnu

4.

milleks otsida merede tagant
milleks vaadata võõra silmaga
milleks laulda võõra suuga
milleks hüpata võõrastel jalgadel
milleks nutta võõraid pisaraid
milleks surra võõraid surmi
kui oma on alles ees

MÕISAARHITEKTUURIST INVESTEERIMISE JÄREL

ANTS HEIN, JUHAN MAISTE

(Algus 5. lk.)

barokse ornamendiga uksed, Toolamaa mõisas (Põlva raj.) ornamentaalsed maalingud jne. Niisugused ehitised moodustavad meie mõisate ehituspraktikas traditsioonipidavama grupi, mida Riia uurija H. Pirangi järgi võiksime nimetada ka «ürgbaltilikuks». Siin täheldame otsesemaid kokkupuuteid talurahvaarhitektuuriga, mida inventariseerimisankeetides on püütud spetsiaalselt esile tõsta. Näiteks 1814. aastast pärinev vormikas aidahoone Tori mõisas Pärnumaal, Rannaküla hanelaut, Ilpla ning Kulli mõisa elumajad Saaremaal jne.

Teame, et suursugusemad kujundusvõtted hakkasid mõisaarhitektuuris levima XVIII sajandi keskel ja teisel poolel. Osa selle ajastu ansambleid on leidnud arhitektuuriülevaadetes kirjeldamist, kuid siiski tõi inventariseerimine esile rohkesti avastuslikku. Selgus, et selle poolsajandi ehituspärand moodustab arvukuseltki olulise osa — ainuüksi peahooneid loetleme üle saja, lisaks samavõrra mitmesuguseid kõrvalhooneid.

Mõningaid näiteid, mis senini kaitsenimestikest välja jäänud. Peaaegu terviklikult on säilinud Maidla mõisasüda Kohtla-Järve rajoonis. Leiame sealse ansambli väga kompaktse ning intiimse — keskteljel kahekordne härrastemaja, tiibadel madalamad valitseja- ja teenijatehooned, ees nelinurkne väljak, taga reeglipärase planeeringuga iluaed ning kõike piiramas kaarväravatega kivimüür. Peahoone dateerub selgepiirilise barokkehitisena 1767. aastasse: kõrge kelpkatus, seinad liigendatud heledate liseenide, tahveldiste ja akende laiade ehisraamidega, frontoonil lopsaka rokokooraamiga ümbritsetud Wrangelite ja Brevernite aadlisoo vapid, uksel peenelt sepistatud lukusildid ja koputid. Mõneteistkümne aasta eest olid alles ka lohepeaveesülitid ja metallvaas viiluharjal. Samavõrd läbimõeldult on kavandatud näiteks ka XVIII—XIX sajandi vahetusel rajatud Saksi mõisaansambel (Rakvere raj.). Oskuslikult on valitud selle asukohtki: peahoone põhja-lõunasuunalise seljaku haljal valitsemas avara esiväljaku üle, mida varem ühelt poolt raamisid aidahooned, teiselt tõllakuur, taamal helgib Saksi järv. Lastekodu käsutuses oleva peahoone sisemus on kannatanud mitmekordsete ümberehituste tõttu, kuid saalis avastame siiski loorberipärgadest ja rosetitidest meisterlikult komponeeritud stukkdekoori. Sutlemas (Rapla raj.) on nii mõisahoone ette kui ka taha ehitatud ümarad väravatornid, mida külgedelt ühendavad kaarjad aidad, tallid ja muud abihooned — tulemuseks omapärane ovaalja ülesehitusega kooslus, mis nüüdseks suures osas küll varemeis, kuid sellisenagi arhitektuurselt mõjuv.

Niimoodi võiksime peatuda Salla, Tuudi, Anija, Ravila, Ohtu, Purila, Koigi, Kabala, Matsalu ning veel mitmelgi mõisaansamblil. Nende analüüsil selgineb oluliselt ka pilt senini juba üldtuntud ning kaitsenimestikesse kantud mõisatest, osutub võimalikuks rääkida kindlatest koolkondadest ja meistritest.

Imaette etapiks võime mõisaehituse arengus lugeda XIX sajandi alguskümneid, mil senine baroksete sugemetega varaklassitsism asendus küpse klassitsistliku arhitektuuriga. See tõi kaasa pidulikumad paraadsemad lahendused, ilmusid valgeportikulised paleed, mille fassaadidest õhkub kaalutletud vormirahu ning jahedat soliidsust. Tollased võimsamad mõisaansamblid, nagu Uue-Riisipere, Kolga, Saku, Räpina, Aaspere ja Lihula, peaksid olema laiemalt tuntud, mistõttu peatume vaid inventariseerimise ajal aktuaalseks tõusnud näidetel.

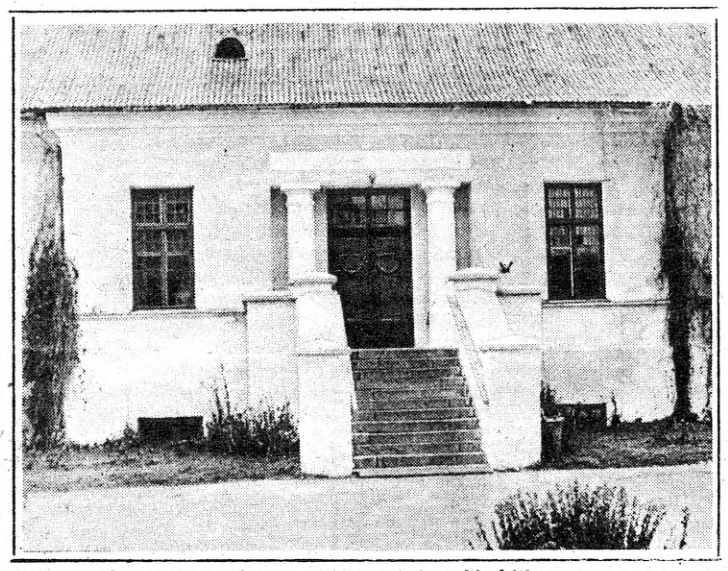

Vana-Antsla mõisa peahoone, XVIII saj. barokkehitis.

Üsna rikas klassitsistlikust arhitektuurist paistab olevat Rapla rajoon. Kompaktse grupi moodustavad siin Juuru ümbruse Maidla, Pirgu, Hõreda, Valtu ja Ingliste mõisamajad, mida väliskujus iseloomustavad vormide tasakaalustatud koosmõjule tuginevad lahendused, fassaadikujunduses on sageli kasutatud kupleid. Hästi on säilinud ka Seli, Kuusiku ja Järlepa mõisaansamblid. Harju rajoonis nimetaksime Vihterpalu ja Kernu mõisamaju — viimane on ilmsesti Carl Ludwig Engeli, pärastise kuulsa Helsingi linnaehitaja töö, Viljandi rajoonis Suure-Kõpu, Abja Lahmuse ning Vana-Võidu mõisad ning Rakvere rajoonis võiks näiteks olla Einmanni peahoone, mis harmooniliste, tasakaalustatud üldproportsioonide ning pretsiissete ja stiilipuhaste detailide tõttu kuulub klassitsismiperioodi hinnalisemate puitehitiste hulka kogu meie vabariigis.

XVIII saj. lõpu barokkehitis. Varandu mõisahoone seisab juba aastaid tühjana.

Üllatavalt avastusterohkeks kujunes XIX sajandi teise poole ja XX sajandi alguse arhitektuuripärand. Tollest perioodist on mitmed esinduslikud mõisaansamblid, sel ajal on ehitatud meieni säilinud kõrval- ja majandushoonete enamik. Periood on tähelepandav ehitiste üldarvult, aga ka nende liigikuselt, kunstiliste ja tehniliste taotluste mitmekesisuselt.

Ometigi on selle etapi analüüs mõneti komplitseeritud: juba praeguse sajandi alguseks kujunes veendumus, nagu tähendaks 1830.—1890. aastate ehituspärand sügavat arhitektuurilist langust, ning juugendstiili vormivõtete ületamisel kandusid samad eitavad hinnangud ja epiteedid mehaaniliselt ka kahe järgmise aastakümne ehitistele. Pikkamööda muutus negatiivne ettekujutus XIX sajandi teise veerandi ja XX sajandi alguse arhitektuurist stereotüüpseks.

Klassitsistliku arhitektuuri ilmekamaid näiteid Läänemaal — Massu mõisahoone.

Püüdmata avada selliste hinnangute tekkepõhjusi ja olemust, märgiksime siiski järgmist. 1830.—1910. aastate arhitektuuri kaaluti lähtuvalt klassitsismist ehk laiemalt kogu akadeemilise ehituskunsti seisukohalt, mis sai alguse renessansist ja põhines antiigi traditsioonidel. Sõltuvalt sellest otsustused historitsismi- ja juugendperioodi hoonete ebatektoonilisusest, eklektilisusest, mineviku ehituspärandi ärakasutamise pealiskaudsest mõistmisest jne.

Viimase 15—20 aasta jooksul on käituses toimunud oluline pööre. Nii meil kui ka välismaal on ilmunud hulgaliselt uurimusi eesmärgiga mõista ja seletada peaaegu sajandipikkuse perioodi arhitektuuris toimunud protsesse. Teatud negatiivne suhtumine on siiski säilinud — näiteks 1977. aastal ilmunud autoriteetse «Eesti kunsti ajaloo» 1. köites on historitsismi iseloomustatud eelkõige pseudostiilina ning mõisaarhitektuuri alal piirdutud ainult kolme näitega, kuna XX sajandi alguse arhitektuuri ülevaates pole esitatud ühtegi mõisahoonet.

Ajastule oli omane mitmete stiilide kooseksisteerimine. Ehituskunstilise mõtlemise konkreetsusega oli täpsustunud sisu, mida kehastas üks või teine stiil. Stiililine kõikumine hoonest hoonesse, arusaam, et see valitaks vastavalt hoone ülesandele, pole mingi printsiibitus, vaid arhitektuuriline maailmavaade, tolleaegse kunstilise süsteemi väljendus.

Olulisemaks XIX sajandi stiiliks, mis vastandas ennast klassitsismile, oli neogootika. Viimane võis väljenduda nii keskaegsete prototüüpide otseses kopeerimises kui ka üksikute kujundusvõtete, motiivide vabas ärakasutamises. Romantilise gootika harrastamisest on meil näiteid juba XVIII—XIX sajandi vahetuselt (Norra mõisa peahoone vestibüül, dekoratiivvaremed Väänas jne.), kuid esimeseks historitsistlikuks mõisaansambliks kujunes Keila-Joa praeguses Harju rajoonis. Aastatel 1831—1833 projekteeris selle krahv A. von Benckendorffi tellimusel tuntud Peterburi arhitekt A. Stackenschneider. Ansamblis manifesteeruvad saabunud ajale iseloomulikud jooned: hoonete fassaadidel ning interjöörides on jälgitavad gootikapärased motiivid, ka härrastemaja mööbel on olnud ajalooliste eeskujude järgi ning arhitekti peatähelepanu pole pälvinud mitte niivõrd paraadruumid, kus määrajaks olnud etikett, vaid just elutoad, millistes püütud saavutada maksimaalset mugavust. Mõisat vääristab romantiline park. Kahjuks pole senini võimalik olnud ansamblit esitada riikliku kaitse alla.

(Järgneb)

KAITSE ALLA VÕETUD OBJEKTID

(Algus 5. lk.)

Voore mõis, Saue k/n., peahoone, 2 mõisateenijate maja, aiapoštid (18. saj. II pool), tall, viinaköök (mõlemad 19. saj.).

HIIUMAA RAJOON

Kassari mõis, Käina k/n., kärnerimaja (19. saj.), park koos piirdemüüriga.
Putkaste mõis, Käina k/n., peahoone, sõiduhobuste tall-töllakuur, tööliste maja, ait, kelder (kõik 19. saj. I pool).
Soonlepa mõis, Pühalepa k/n., karjalaudad (1854—1855), töö-hobuste tall (1855), viinavabrik, viinakelder (1854), rehi, moonakatemaja, magasiait (kõik 19. saj.).

JÕGEVA RAJOON

Adavere mõis, Põltsamaa k/n., peahoone, töölistemaja (mõlemad 20. saj. algus), ait-kuivati (18. saj.), park.
Kuremaa mõis, Laiuse k/n., peahoone (V. J. T. Strauss, 1836—1843), vanem peahoone (18. saj.), valitsejamaja, ait, sõiduhobuste tall-töllakuur (kõik 18. saj.), moonakatemaja (19. saj.), laut (1910), park, Oettingenide hauakabel ja kalmistu.
Lilu mõis, Järve k/n., moonakate maja, laut (mõlemad 19. saj.).
Lustivere mõis, Lustivere k/n., peahoone (19. saj. lõpukümned).
Saare mõis, Saare k/n., valitsejamaja, ait, sõiduhobuste tall-töllakuur (kõik 18. saj. I pool), park.
Torma mõis, Torma k/n., valitsejamaja, kupja- ja teenijatemaja, heinasara, ringtall, ait-kuivati, saeveski, kaalukoda, õllevabrik, laut, juustuvabrik, viinavabrik (kõik 19. saj. II pool).
Uue-Põltsamaa mõis, Põltsamaa k/n., mõisatööliste elamu (18. saj. II pool).

KINGISSEPA RAJOON

Ilpla mõis, Pihtla k/n., peahoone (18. saj. II pool), park.
Kasti mõis, Kuressaare k/n., peahoone (18. saj. II pool, 20. saj. algus).
Keilamäe mõis, Kuressaare k/n., ait (19. saj. algus).
Kotlandi mõis, Lümanda k/n., peahoone (1818).
Laadjala mõis, Kuressaare k/n., peahoone (1831).
Laimjala mõis, Laimjala k/n., peahoone (18.—19. saj. vahetus).
Loona (Kihelkonna-Loona) mõis, Kihelkonna k/n., peahoone, ait (mõlemad 19. saj. algus), aiamaja (19. saj.), park.
Lõõne mõis, Valjala k/n., peahoone (19. saj. II pool, 1864).
Oti mõis, Põide k/n., peahoone (18. saj., 1850), ait (18. saj.).
Pidula mõis, Kihelkonna k/n., peahoone (18. saj. keskel), park.
Pilguse mõis, Lümanda k/n., peahoone (18. saj.), ait, tõllakuur (mõlemad 18.—19. saj. vahetus), teede ja väljakute kivipiirded (18. saj.).
Rannaküla mõis, Orissaare k/n., lindla (19. saj.).
Saare mõis, Laimjala k/n., moonakatemaja (19. saj.).
Sikassaare mõis, Kuressaare k/n., ait (19. saj. II pool).

KOHTLA-JÄRVE RAJOON

Aa mõis, Lüganuse k/n., peahoone (18. saj. II pool).
Illuka mõis, Illuka k/n., peahoone (1888).
Kukruse mõis, Kohtla k/n., peahoone (19. saj. II veerand).
Maidla mõis, Maidla k/n., peahoone (1767), valitseja- ja teenijatemajad (18. saj. II pool), park koos piirdemüüriga (18. saj.).
Mäetaguse mõis, Mäetaguse k/n., peahoone, kaks aita (kõik 19. saj. I pool), park.
Ontika mõis, Toila k/n., peahoone (19.—20. saj. vahetus).
Paqari mõis, Mäetaguse k/n., peahoone (19. saj. II pool).

PAIDE RAJOON

Albu mõis, Albu k/n., peahoone (18. saj.), sild (19. saj.), park.
Eivere mõis, Paide k/n., peahoone (1912).
Kabala mõis, Ollepa k/n., peahoone (18. saj. 70. aastad), ait (18. saj. IV veerand).
Karinu mõis, Järva-Jaani k/n., peahoone (18. saj. lõpuosa).
Koigi mõis, Koigi k/n., peahoone (1771), meierei (19. saj. II pool — 20. saj. algus).
Kolu mõis, Türi k/n., peahoone (20. saj. algus).
Kärevete mõis, Ambla k/n., peahoone (18. saj. II pool), ait, talltöllakuur (mõlemad 19. saj. I pool), sild (1877), kaks dekoratiivvaasi (20. saj. algus).
Laupa mõis, Türi k/n., peahoone (20. saj. algus).
Purdi mõis, Paide k/n., kabel (18. saj. II pool).
Põhjaka mõis, Paide k/n., peahoone (18. ja 19. saj. vahetus).
Vodja mõis, Paide k/n., töölistemaja-viinakelder (18. saj. lõpp — 19. saj. algus).
Väinjärve mõis, Koeru k/n., peahoone (19. saj. II pool).

AUGUST VOMMI MEENUTADES

«Eesti NSV teeneline kunstnik professor August Vomm oli meie kunstis eeskätt portreeskulptuuri metster. Tema loomingut iseloomustab selge realistlik käsitluslaad ning modelli karakteersete joonte jäädvustamine elavas plastilises vormis. Tähelepanuväärne oli kunstniku oskus rõhutada detaile ja olla faktuuris huvitav . . .» (Martti Soosaar. August Vomm. Lüike monograafia. Kirjastus «Kunst», 1977.)

1919. a. rajatud kunstikoolist «Pallas» oli kolmekümnendaiks aastaiks kunstiellu astunud Ferdinand Sannamees, kelle loometöö algus küll veidi ettepoole ulatub, Hermann Halliste ja August Vomm. Kõik kolm jäid mitmeks aastakümneks eesti skulptorite esiritta. Neist noorim, 1931. a. lõpetanud August Vomm tuli kunsti aastail, mil meie portreeskulptuuri iseloomustas väline lihtsus, sisemine tõsidus ja psühholoogiline veenvus. Ka noor kujur võttis kohe omaks realistliku suunitluse, tema meelisteemaks sai karakterportree — seda eeldas hea tehniline ettevalmistus, suurepärane tüübi tabamise ja väljendamise oskus elavas plastilises vormis. Kolmekümnendate aastate tööde kronoloogia hõlmab ligi veerandi skulptori loomingust, sisaldades valdavalt portreebüste ja kümmekond töömahukat hauasammast.

Sõjajärgsed neljakümnendad ja ka viiekümnendate algus mobiliseerisid skulptori sotsiaalse tellimuse täitmisele, millest vastutusrikkam oli esimene eesti kunstnike loodud V. I. Lenini monument Tartus

Autoportree (pronks, 1973)

V. I. Lenin (tammepuu, 1968—1970)

R. Nuude Juhanina A. Kivi näidendis «Seitse venda» (tammepuu, 1956)

(koos F. Sannamehe, G. Pommeri ja A. Kotliga).

Tartus asub veel teinegi A. Vommi signatuuri kandev mälestusmärk — pühendatud N. Burdenkole. Oma viimased ausambad lõi ta Tallinnale. Nendega austatakse J. Vares-Barbarust ja H. Pöögelmanni. Kõiki A. Vommi monumente iseloomustab vertikaalne, teravate servadega alus, mis iga järgmisega aina lihtsamaks muutub ja millele toetub traditsiooniline täisfiguur või portreebüst. Kui täisfiguuris pürgib kujur üldistusele, siis portreedes huvitub ta kujutatava välisest sarnasusest, mille varjust kumab psühholoogiline tõlgendus.

Selline lähenemine modellile domineerib terves ta portreeloomingus. Oma loomingu ühe varasema portree, J. Simmi portree kohta on ta ise öelnud: «Mulle meeldis ta kohe, polnud päris tavaline. Ikka isiksus. Skulptorisilm otsis ikka välist omapära ka.» See seletabki, miks ta nii sageli on näitlejaid portreteerinud, tema käe alt on tulnud R. Baumani, A. Lauteri, H. Lauri portreed. Lisagem G. Ernesaksa, F. Sannamehe, R. Tiituse, M. Abegjani jt. portreed, kus skulptorit on paelunud nii väline huvitavus kui ka isiksuse seesmine omapära. Palju tähelepanu pööras A. Vomm ka lastele, siin avaldub skulptori lüürilisus, tema kunsti helgus. A. Vommi portreeloomingu tipuks on 1970. a. loodud suurejooneline tammepuust V. I. Lenini portree, millesse ta suutis koondada kogu oma senise loomingu kogemused. Töö sai ka väärilise tunnustuse, 1970. a. hindasid meie Kultuuriministeerium ja Kunstnike Liit seda kui parimat skulptuuri Leninist. A. Vommi mitmekülgset loomingut rikastavad veel loomaplastika, üks üsna sööti jäänud ala meie skulptuuris. Toredaid elamusi pakuvad nii «Metsis» kui ka «Metskult», tehtud juba kunstniku viimastel eluaastatel.

A. Vommi panus meie kunsti ei seisnenud ainult ta skulptuuriloomingus. 1946. a. alates töötas ta Kunstiinstituudi õppejõuna, 1971. a. professorina. «Professor August Vomm oli meie kunstnike hulgas elurõõmsamaid ja maalähedasemaid natuure, kes oskas inimestega suhelda, inimest vaadata ja teda armastusega kujutada. Oma optimistlikku elunägemist ja rikkaid erialaseid kogemusi jagas ta paljudele tänastele kunstnikele» (Martti Soosaar. August Vomm. Lühike monograafia. Kirjastus «Kunst», 1977). Sellele pole ülearune lisada, et tema koolitatud on paljud praegused nimekad kujurid, nagu Matti Varik, Ülo Õun, Jaak Soans jt.

A. Vommil oli veel palju plaanis, kuid vahele astus paratamatus. Sellel suvel oleks Eesti NSV teeneline kunstnik August Vomm saanud 75-aastaseks.

EP? SERM

Rahvusvahelise konkursi «Plakat võitluses rahu, julgeoleku ja koostöö eest» põhimäärus

Kaitsta rahu, kõrvaldada sõjaoht ja tugevdada rahvusvahelist julgeolekut on ülitähtsad ülesanded, mis erutavad praegu meie planeedi kõigi inimeste südant ja mõistust.

Kirjastus «Plakat», NSVL Kunstnike Liit, NSV Liidu Kultuuriministeerium, NSVL Kirjastuskomitee, ÜAÜKN, ÜLKNÜ Keskkomitee, Nõukogude Rahukaitsekomitee, Nõukogude Sõprusühingute Liit ja APN kuulutavad välja rahvusvahelise konkursi «Plakat võitluses rahu, julgeoleku ja koostöö eest».

Konkursi eesmärk on luua plakatikunstiteoseid, mis kajastavad kõigi rahuarmastavate jõudude püüdu kindlustada rahu, süvendada pingelõdvendust, ohjeldada võidurelvastumist, radikaalselt tervendada rahvusvahelist olukorda ning teha kõik võimalik, et kaotada rahvaste kohalt tuumasõja oht. Rahu on kõigi ja igaühe asi. Võideldes rahu eest ja kaitstes rahu, me ei tööta üksnes praegu elavate inimeste, mitte üksnes meie laste ja lastelaste heaks, me töötame tulevaste põlvkondade õnne heaks.

Võistlusest võivad osa võtta kutselised kunstnikud, kunstikõrgkoolide ja kunstikoolide õppurid, lõpetanud ja õppejõud, loomingulised organisatsioonid, rahukaitsekomiteed, sõprusühingud ja kõik hea tahte inimesed maailmas.

Konkursile laekunud plakatite hulgast parimate kindlaksmääramiseks moodustatakse rahvusvaheline žürii.

Konkursile esitatakse spetsiaalselt ettevalmistatud plakatioriginaalid, mis on teostatud guašis, temperas, fotomontaažis jne. trükikõlvulisel kujul. Võistlustööd tuleb ilmtingimata esitada kleebituna orgaliidile või tihedale kartongile formaadiga 70×100 cm ning saata aadressil: 117049, Москва, Крымская набережная, 10/14, Центральный Дом художника СХ СССР pealdisega На Международный конкурс «Плакат в борьбе за мир, безопасность и сотрудничество».

Plakati tagaküljele märgitakse kuuekohaline arvšiffer. Võistlustööle lisatakse kinnine ümbrik, millele on märgitud seesama šiffer. Ümbrikus peab olema paberileht, kus on ära toodud autori perekonna-, ees- ja isanimi, sünniaasta, haridus, töökoht või õppeasutus, samuti täpne postiaadress (kõik andmed peavad olema täielikud).

Töid võib võistlusele esitada 30. detsembrini 1981. Plakateid, mis on ära saadetud pärast mainitud tähtaega (postitempli kuupäeva järgi) või ei vasta võistlustingimustele, žürii läbi ei vaata. Võistlusele saadetud plakateid ei tagastata ega retsenseerita.

Võistluse tulemused avaldatakse ajakirjanduses.

Parimatest võistlustöödest korraldatakse näitusi.

Võitjatele on ette nähtud järgmised autasud:

1. Kaks esimese järgu diplomit ja preemiat à 1500 rubla.

2. Neli teise järgu diplomit ja preemiat à 1000 rubla.

3. Kuus kolmanda järgu diplomit ja preemiat à 750 rubla.

4. Kümme ergutusdiplomit ja -preemiat à 500 rubla.

Preemia saanud ja trükki võetud plakatite eest makstakse honorari preemiasummast olenemata.

Juhtub, et graafikupaberid saanud kunstnik esiknäituse korraldamisega viivitab, alles peale pikki tööaastaid sellega lagedale ilmub. Ent siis võivad need tööd osutuda (end vanaks graafikakantsiks pidavas kultuurimiljöös) ka tema enda põlvkonna möödunud perioodil loodu löögijõu peegelduseks. Kuigi jah, ka Vello Tamm, kelle tušijoonistuste näitusest räägime, on nende aastate jooksul lõputult joonistanud. Samal ajal aga on ta teinud meie vabariigi teatritele üle kahekümne lavapildi (!), kulutanud õhemaks ajakirjatoimetuse inventari.

Kunstniku loominguga tutvumisel peaksime algimpulsi saama varasemast ajast pärit SKF seeriast (1975). Need on silmapaistmatul paberil silmapaistva mõtteosavusega teostatud tööd. Elava ja tehnitsistliku struktuuri mõtteseoseid käsitlevad ehttammelikud joonekombinatsioonid. See on teatriinimesest lähtuv metafooriline mitmetähenduslik masinapalagan. Näeme gooti masinkatedraali (SKF Md I), «Puupapitööstuse masinaid», «Mäetööstuse masinaid» jne. Kunstis laialt levinud masina inimlikustatud metamehaanikat on peenejoonelised lehed hästi edastanud.

Tulles praeguste lehtede juurde, märkame ka kogu meie graafikalise koondpildi jätkuva lähivoolavuse tunnuseid, mis saavad kiirgust näiteks nüüdseks juba lõpulekäidud valendavatelt, vikerkaarjate detailisugemetega mutsulikelt maastikelt. Või kiravad veepeeglil kõrvuti koos kauge aastakümne tagant soosterlikud igatsuste saared? Kirgliku looduserändurina on Tammel endal lisada palju «looduse sümbolite töökojast» hangitut. Ka «Sünnipäeva ööl» (1981) kuskil telgi ees istumas, näotsi vastu lõputut Kristjan Raua aegadest omaseks saanud tilkuvat tähistaevast! Neid tähtede all olemisi on vahel pühendamatule linlasele püüdnud sõnades lähemale tuua jüssilikud raadiovested. Vello Tamm ei ole mööda pääsenud ka päevasest lumepimedusest. Näituse kaudu tundubki just «Lumi» (1979) olevat toonud tema joonekäsitlusse kergemaid varjundeid. Me ei kohta enam siit alates omapäraseid jõulisi puude ja taimede siluette, nagu võisime näha seda lehtedel «Lendajad» (1979) või «Kalad» (1978).

Vello Tamm. «Tee mere äärde» (tušš, 1980)

1980. aasta märgib Tamme loomingus üldiselt heatasemelise uue joonelaadi kinnistumist. Näit. «Tee mere äärde», ja mõni teine. Kogu viimase kolme aasta töid vaadates tõdemegi ta endise, feministlikust «graafikaköögist» aastaid eelmalehoidunud, jõulisemale eneseväljendamisele pürgiva käekirja vaikset taandumist. Kas tuleb see liitumisühtlustumissoovist? Tahtest kuulda andeksandmissosinaid kadunud poja tagasitulekut vaagiva stiilse esinduslikkuse suust? Aeg näitab seda. Ent kunstniku omanäoline tušijoon on sattumas «põdrana liiva», kus ümberringi luikavad pleekunud ja laisalt järelankitseva graafikamaastiku liivad, valmis neelama viimaseid elavaid tammeliku jõu rohututte («Põder liivas» 1981). Edasiminek näib ilma jõulisemate «loomahüpeteta» olevat võimatu.

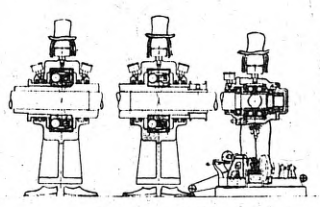

Vello Tamm. «Puupapitööstuse masinad» seeriast SKF (tušš, 1975)

TÕNU SOO

TEATRI-KONGRESSIST MADRIIDIS

Nüüd juba sellele tagasi mõeldes (2)

KARIN KASK

ETENDUS MADRIIDI VÄLJAKUL

Kuueteistkümnenda sajandi lõpust järgmise sajandi lõpukümnenditeni seisis Hispaania Euroopa teatrielu tipus. Seda aega nimetati kuldseks ajastuks, Madriid oli Euroopa lavakunsti keskus. Siitpeale loetakse hispaania professionaalse teatri algust.

Tänapäeval on pilt Hispaanias vastupidine — teater on sattunud raskesse olukorda. Konflikt olude ja teatriinimeste püüdluste vahel on tuntav nähtud etendustest, veelgi otsesemalt aga välja öeldud kongressi mõttevahetustes:

— Milline on teatri roll? Teatri teqevus peaks suunduma sellest, mida tahetakse vaatajani viia. Selleks omakorda on tarvis mingilgi määral normaalseid olusid. Või võimalusi üldse. Hispaania teater on aga pidevalt kriisi olukorras. Oleme läbi teinud vulgaarse elukäsitluse etapi. Peaksime esitama vaatajale elunähteid sügavamalt mõistma suunavaid küsimusi, arutlema elutunnetuslikke probleeme. Me ei tule sellega päriselt toime.

— On neid, kes suhtuvad teatrisse kui kommertsettevõttesse. Sellistel etendustel puudub ideeline suunitlus, neil pole kultuuri väärtust. Mõjuvad otse vastupidiselt. Tavaliselt, kui rääqitakse uutest teatritest, on need amatöörteatrid. Vastutuult ei jõua pidevalt minna.

— Trupid töötavad peamiselt entusiasmist. Hispaanias on pidev konflikt teatriinimeste püüdluste ja võimaluste vahel. Öelda tõde, tähendab riskida rahalisest toetusest ilmajäämisega. Hispaanias on teatritegemine pidev noateral balansseerimine. Tuleb valida kompromisliku ja kompromissitu teatri vahel.

Neid mõtteid, hoiakuid, arusaamu väljendasid hispaanlased korduvalt oma sõnavõttudes.

ITI Hispaania rahvuskeskus organiseeriti alles seitsmekümnendate aastate lõpul. Kongressi korraldamine Madriidis oligi mõeldud selleks, et siinse teatri arengule kaasa aidata, julgustada, mõjuda. Hispaania teatriinimeste esindatus kongressil oli erakordselt suur (üle kahekümne osavõtja).

Et Franco diktatuuri aeg ja jäiga tsensuuri kehtestamine oli viinud ummikolukorda kunagise kõrge kunstikultuuriga hispaania teatri, oli tundamõista olukordadest ning nähtud etendustest. Mängitakse üüritud ruumides, proove tehakse, kus soodsam. Koduteatrid, kus kulgeb igapäevane loometöö, puuduvad.

Päris-teatrimajas nägime vaid üht etendust: Calderón de la Barca komöödiat «Kummitusest kosilane». Hispaania balletilavastust vaatasime hiiglaslikus spordipalees. Omapärast muusikalis-tantsulist «Kuningas Crimsonit» ahta mängupinnaga kinosaali meenutavas ruumis. Suurejoonelises Ooperimajas otse linna südames annavad etendusi üksnes külalisesinejad. Oma ooperitruppi pole. Ajaloolise Kuningliku Teatri (ehitatud 1850) ruume kasutatakse kontsertide tarvis.

ITI kongressi aega langes Calderóni kolmesajanda surma-aastapäeva tähistamine. Tema näidendeid mängiti mitmes teatris. Huvitavaimaks etenduseks oli San Francisco kirikus esitatud «Balthazari õhtusöömaaeg». Kavalehelt oli lugeda, et mängiv Lope de Vega trupp (*Compañia Lope de Vega*) taotles anda kaasajamõjulise tõlgenduse piibliainelisele allegoorilisele näidendile — auto-sakramentaalile (*auto sacramentale*). Hispaania vanema põlvkonna režissöörile Jose Tamayole, kes on ise läbi elanud Franco-aja kunstielu surutise, oli «Balthazari õhtusöömaaja» lavastamine ilmselt oluline lähiminevikuu mõtestamisena/analoogiana. Religioosne legend maailma vallutamisest haaratud kuningas Balthazarist, keda meelitavad, innustavad, lõbustavad ja kihutavad tagant personifitseeritud (naistena!) Edevus ja Ebajumala kummardamine, ka värvieredasse lavapilti lõikuv vikatikandja Surm, haaras vaataja/kuulaja üsnagi ühemõtteliselt kaasa. Balthazar hukkub oma võimuiha piiritusest. Lavastusse oli rakendatud balletitrupp ja koor. Erilise võimsuse andis kogu esitusele orelimuusika. Protest, eitus, vabanemine jäi kaasa helisema. Emotsionaalne, erakordselt mõjukas nähtus. Kaks järgemööda toimuvat esitust olid rahvast täis. Väljas aga oli soe pühapäevaõhtu.

Rahva hing, vaimsus, karakteriisepära avaldub kõige vahetumalt ning avameelsemalt teatris. Madriidis nähtud etendustel seda tunnetada polnud võimalik, sest publikuks olid peamiselt ITI kongressist osavõtjad. Paljust teatrinägemisest ja lihvitud nõudlikkusest «rikutud» publik, kes reageeris oletatavalt teisiti, kui seda teinuksid hispaanlastest omamaised vaatajad. Need, kellega ühes koos teater elab, otsib, püüdleb.

Mida pakub kolme ja poole miljoni elanikuga Madriid õhtuseks ajaviiteks? Turisti teatmikust leidsin kümmekond ebamääraste nimetustega (asupaiga ja saali järgi välja kuulutatud) mängupaika, nende seas kaks eksperimentaalteatrit ja üks avangarditeater. Kohvikuteatrid, erootilise või satiirilise revüüga, lihtsalt revüü ja striptiisid näikse olevat tunduvas ülekaalus. Eksperimentaal- ja avangardteatreid üles otsida polnud mahti, nii tihe oli kongressi töö- ja üritusteprogramm. Reisikaaslaselt leedulaselt Vitas Siliūnaselt, hispaania näitekirjanduse (ja ka teatri) spetsialistilt, kuulen, et mõnel kongressi delegaadil oli õnnestunud käia tööliste korraldatud õhtul ja näha nende esinemist. Etenduses kõneldi tõsistest asjadest, otsekoheselt ja mehiselt.

Kuid midagi oluliselt hispaanialikku ja rahva hinge avavat ulatus meieni siiski. Need muljed olid seotud Madriidist väljasõitudega, mida võiks nimetada ka ekskursioonideks minevikku.

Neid oli õieti kaks: omapärase ajastueksponaadina säilinud Almagro linnakesse ja romantilisse, järsult tõusval mäekühmul asuvasse Hitasse, mille tipul on säilinud kunagise kindluse varemed. Siin, Hitas, toimusid õhtust südaööni kestvad keskaegseid traditsioone järgivad/elustavad teatripidustused.

Paari tunni tee läbi La Mancha viis meid Madriidist Almagrosse. Lage ja lameda lainega maastik. Õlipuud ja viinamarjad. Muud siin nagu ei kasvakski. Silmapiir on kogu aeg avatud. Seegi on rahulikult lainjas. Taevataustal püüab silm kinni tuuliku. Nimme säilitatud eksponaadi. Ühtlaselt valge kivist kere ja tumeda katusemütsiga. Ei tarvitsegi end palju giidi märkustest inspireerida lasta, kui hakkad kujutlusis ootama Don Quijote siluetti, sirget ja uljast, kerkimas kühmuse silmapiiri tagant. «Vaadake, Bernarda Alba maja!» hüüatab keegi. Aeg läheb segi ja mõtteil on voli nähtut oma tahtmise järgi mõõta.

Eriti tuntavaks saab see Almagros säilinud XVII sajandisse kuuluvasse teatrihoonesse astudes. Shakespeare'i-teater! on esimene reageerimine. Midagi Stratford-upon-Avon'likku on selles linnaski. Aeg oleks siin nagu seisma jäänud. Ei tänavamüra ega masinate vuhistamist. Lausa kõnniteel ajab end õitsele mooniõis.

Hoone, kuhu koguneb ITI kongressi seltskond, kujutab endast rahvateatri tüüpi, kus esitati Lope de Vega, Calderóni ja Cervantese näidendeid. Kahekorruseline lava eristab mängupaiku ja võimaldab pidevat tegevust. Ümberringi on lahtised rõdud, puuparketist põrand annab omakorda ruumi vaatajaile: siia tuuakse toole (varematel aegadel pinke) ja peatselt on põrand tihedalt vaatajaid täis. Pea kohal aga laiub sinine taevas.

Enne etenduse algust tutvusime ka lavatagusega. Kitsuke ruum riietumiseks/ümberriietumiseks. Imetilluke vaheruum ja ongi lava. Mis on siis õieti sajanditega kõige tuntavamalt muutunud? Tee pikkus garderoobist lavale?

Kõigist maailma otstest kokkutulnud vaatajaile esinesid kohalikud isetegevuslased. Esitati rahvatantse ja -laule. Kuulsime ka sisuga ja refrääniga külalaulu (*villancico*). Ei hõõguvat-särtsuvat temperamendi vohamist ega kirglikkuse-efekti. Meie «Tuljaku» laulmised-tantsimised mõjuvad hoopiski kärtsumalt. Kuid miks tundus, et just siin helises midagi väärikat-poeetilist, ühtaegu lihtsat ja suursugust, lüürilist ja hingelõikavat, vahetut ja ääretut, inimlikult sooja ja ainult kordumatult selle maa traditsioonidega ühtekuuluvat, sellele ei saagi vist päris vastata. Kui aga peaks saadud muljet püüdma sõnades iseloomustada, ütleksin — neis esinemistes oli tunda rahvusliku kunsti juuri ja hinge. Aastasadu ja tänast.

Et hispaanlastel on laul ja tants kaasasündinult veres, hakkas silma tavalises tänavapildiski. Madriidis nagu muudeski linnades kestavad õhtud südaööni ja üle selle. Teatrid alustavad etendustega siis, kui meie omad lõpevad. Päevane puhkeaeg (kella ühest neljani ei töötata, ärid on suletud) tehakse tasa õhtutundidel, vastavalt sellele nihkub edasi ka vaba aja veetmine. Näha kümne-üheteistkümne paiku, siis juba pimedas ja tulevalges, hullamas lapsi bulvaritel ning parkides, tundus silmale võõras. Et marakratid pargimurul või ükskõik kus võimalikus paigas jalgpalli klobisid, on seletatav hispaanlaste üldtuntud huviga selle spordi vastu. Mõnevõrra üllatav tundus pisitüdrukute mäng meie «Kes aias, kes aias» põhimõttel. Ei käidud ringi, vaid tantsiti. Kergelt, lustivalt, graatsiliselt. Pikad, poolde säärde lastekleidid kaasa hõljumas.

Kitarr, kastanjetid, loomupärane erk rütmitunne, millega köitis ning üllatas aastaid tagasi Nõukogude Liidus esinenud Antonio tantsutrupp, võlub populaarse ansambli «Flamenco» esinemistes, mida näeme-kuuleme Toledos, mugavas, moodsas saalis (selle omanik on kohalik pank!). Tantsus ja laulus avaldub kõige ilmekamalt (nii vähemalt tundus) hispaanialik hing. Sellega sünnitakse. Sellega elatakse, kui tarvis, ka kerjatakse.

Teatriks on nimetatud ka härjavõitlust. Mõistet «härgade teater» kasutas F. Tuglas oma ammustes reisikirjades («Teekond Hispaaniasse», 1913). Härjavõitlused toimuvad Madriidis igal pühapäeval (välja arvatud kaks talvist kuud). Ja ehkki neid kantakse üle ka televisioonis, ei vähenda see vaatajate hulka. «Toreadoor on rahvuslik kangelane. Ta on rahva laiades ringides populaarsem ja lugupeetavam kui ükski teine kunstnik,» see Tuglase iseloomustus on paikapidav tänagi. Areng on veelgi süvenenud selles suunas, et võitlus oleks «vähem kardetav inimesele, seda saatuslikum aga loomale» (tookordne Tuglase tähelepanek).

Väljasõit Hitasse andis kongressist osalejaile võimaluse kaasa teha keskaegset rahvapidustust. Nagu selle korraldajad kommenteerivad, taotlevad Hita-mängud säilitada vanu traditsioone ja kombeid.

Õhtu algas härjavõitlusega, milles rakendati keskaegseid reegleid. Osavõtjad olid riietatud ajastule vastavalt. Sellele järgnes karneval, mis liikus mäejalamilt järsku tõusu pidi üles. Kirev ja lustakas oli see vaatepilt küll! Räme ja romantiline ühtaegu. Sellist kirevust ja kostüüme ning maskide leidlikkust ei mõtle välja. Seda on põlvest põlve täiendatud. Koomika seguneb irooniaga, mängulust pilamisega, tants ja pillimäng vingerpussiviskaja improviseerimislustiga. Hoia aga eest, et ennastki kaasa ei haarata! Üleüldine sigiv-sagiv liikumine tõusis ülesmäge ja pudenes seal rahvapeoks, kus pakuti suupoolist (mul oli silme ees äsja lõppenud härjavõitlus ja jätsin igaks juhuks liha söömata!) ja veini. Selle rahvapeo lõpetasid keskaegse teatri laadis tantsulis-pantomiimilised esinemised. Küllap see oligi huvitavaim Hispaania-õhtu. Üks võimalik vaade selle maa rahva harrastuste minevikku.

K. Ird on kunagi ettevaatamatult kõval häälel öelnud: «Kui tahate näha teatris ainult emotsioone, siis on parem härjavõitlust vaadata!» Nüüd oligi siis see härjavõitluse vaatamine meil Hispaanias käes. Mulle paistis, et Ird sellest elamust ei saanud. Vähemalt mitte sellist, mis kaasa haarab, vaimustab, elavaid reageeringuid esile kutsub.

Kuid hispaanlased ise elasid pingsalt kaasa. Küllap selleski avaldub rahva hing. Karmi ajalooga rahva hing. Kongressist osavõtjaid, mittehispaanlasi, nägin tribüünilt pagemas õige varsti. Olin nende seas. Härg jäi minu jaoks elavaks olendiks.

Paljud asjad saavad oma silmaga nägemisel teise kaalu või vähemalt täpsema mõistmise.

Küllap on Hispaania Euroopas see maa, kus inkvisitsiooni raudne rõngas kõige valusamalt, kõige jubedamalt inimest muserdas. Kaks lavastust meie koduses teatris on vaatajaid sellega kokku viinud: F. Schilleri «Don Carlos» TRA Draamateatris ja L. Prometi «Los Caprichos» «Vanemuises».

Ligemale poolsada kilomeetrit Madriidist loode suunas asub Escoriali loss, Vatikani ja Versailles' lossi kõrval kuulsaim ehitus Euroopas. Philippe II oli selle rajajaks. Sünge ja fanaatiline kuningas. Lossi kogutud varanduste kõrval köidab oma kontrastsuses tähelepanu kuninga magamisruum: kitsas, pimedavõitu, ebamugavana tunduv, kogu lossi suurejoonelisuses nagu sobimatugi. Raskelt haigena laskis Philippe II end Madriidist siia kanda. Sõidukit ei kannatanud tema olukord

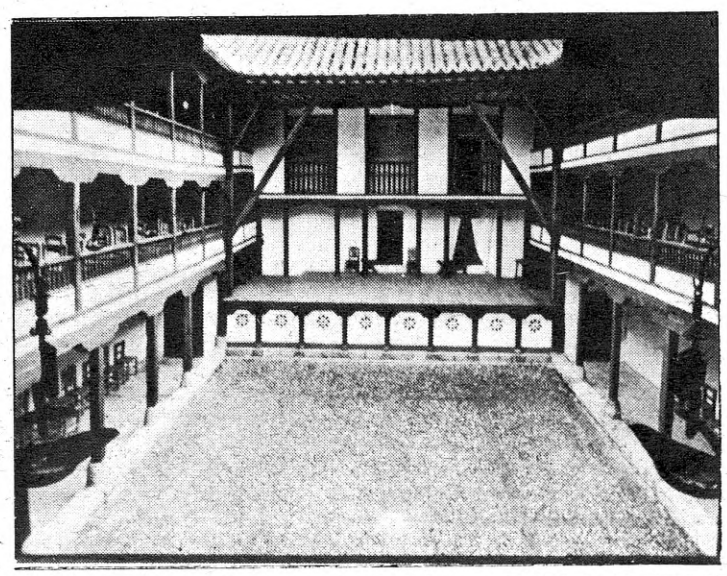

ALMAGRO TEATER.

välja. Seitse päeva ja ööd kestis see tulek. Kaks päeva pärast Escarioli jõudmist suri Philipp II. Jälgin giidi juttu ja kuulen Kaarel Karmi häält. Assotsieeruvad rolli piirjooned. K. Karmi tõlgenduses sai Philipp Teisest shakespearelik kuju. Õnnestumine oli ehk suuremgi, kui tol korral lähedalt vaadatuna paistis.

Prado kunstimuuseumi peetakse eksponaatide valikult üheks parimaks. Louvre'i ja Ermitaaži järel. (Prado muuseumis oligi parajasti Ermitaaži näitus!) Kunstigaleriide vaatamine on mulle alati huvi pakkunud, patt tunnistada, mitte niivõrd kunstiväärtuste imetlemisena, kuivõrd elavaks saava vaatena minevikku. Teatrikunsti ei saa selliselt uuesti üle vaadata. Saalist saali kiirustades mõtlen kustunud teatritähtedele ja püüan leida nende hiilguse kuma maaliinimestelt helkimas. Olid nad ju vaatajad! Ranges ja usust läbi imbunud Escarioliski oli oma teater, kus kauges minevikus anti etendusi.

Ei ütleks, et see on meeldiv vaatamine, kuid ometigi vapustavad kõige rohkem oma silmaga nähtud Goya ofordid. Armutu ja õudne ajastutõde. Prado muuseumis «Los Caprichose» sarjaga ninapidi vastamisi seistes hakkad tagasi mõtlema Lilli Prometi näidendile ja selle lavastusele «Vanemuises». Ilmselt võib seda teost lavastada märksa suurema ajastutõe ja humanismi traagika tunnetusega.

Kuidas ka ei arutaks ja milliseid mängulaade ei imetleks, on kunsti hingus ikkagi niivõrd mõjukas, kuivõrd ta kajastab oma kaasaega ja tunnetab oma vaatajat. Rahvast, kellele ta mängib. Hispaania tänastes teatriinimestes on tunda mehist püüdu end uuesti püsti ajada. Jätkata sealt, kus teatriarengutee oli järsult läbi lõigatud. Lülituda võitlusse humaansuse ning inimõiguste eest.

Kogu sellest maailma-teatri tunnetamisest, mis ikkagi tekib nii ulatusliku teatrirahva kokkutuleku puhul, nagu seda on ITI kongressid, jääb tahes-tahtmata hinge purema küsimus: aga meie oma lahedates teatrioludes ja majanduslikus kindlustatuses, millisel määral puudutab meid kongressil arutatud põhiprobleem? Teatri vastutus inimkonna ees — missuguse osa anname sellesse?

Lõpetava punkti asemel olgu küsimärk.

Kellel on vanu nahkköiteid?

Milline oli kaunistatud nahatööde ilme käesoleva sajandi esimestel aastakümnetel ja kes olid nende loojad? Raske on sellele ammendavat vastust anda muuseumides säilitatavate väheste unikaaleksemplaride järgi.

Kuid veel pole hilja sellest koondülevaadet saada vanade nahkehistööde omanike abiga. Seepärast pöördub Eesti NSV Riiklik Kunstimuuseum inimeste poole, kelle valduses on signeeritud nahkköiteid Eesti või ka välismaa köitekodadest (H. Laakmann, M. Malock, A. Piepenberg, F. Ilm, C. ja G. Unger, H. Forstreuter, G. Zirk, R. Sarap, K. Haroff, K. Jaik, A. Jassov, J. Muuli, F. Stau, K. Haupt, E. Hakkaja, P. Kippik, E. Renni, O. Tammjärv, J. Kodres, O. Kirchner, M. Ulemann, J. Krüger, A. Schnell, Ed. Taska jt.).

Peale köidete tunneme huvi ka auaadresside, lauaplokkide, mappide, laegaste, fotokarpide jm. vastu, millel on teostaja nimi või on see lisatud kleebisetiketina. Muuseum tunneb huvi ka säilinud dokumentide ja fotode vastu, mis selgitavad meie meistrite tööd ja ettevõtete tegevust. Oleme tänulikud ka teiste asutuste töötajatele informatsiooni eest, kui nad on kogudes avastanud eespool nimetatud meistrite signeeritud töid.

Muuseum registreerib väärtuslikumad tööd, fotografeerib ja ostab omaniku nõusolekul oma fondide täienduseks.

Informatsiooni ootab Eesti NSV Riiklik Kunstimuuseum, Kadrioru loss, telefon 424-327.

A. VAMPILOVI «VANEM POEG» PÄRNU LAVAL

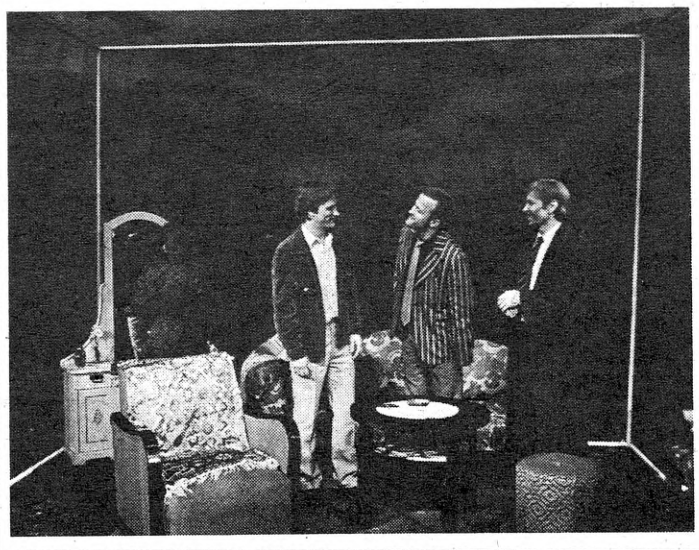

Aleksandr Vampilovi kohta on öeldud, et oma näidendeid luues ta otsekui eksperimenteerib: arendab välja mingi lähtesituatsiooni, asetab sellesse valmis visandatud tegelased ja jälgib siis huviga, kuhu kõik välja viib. Sellega aga sunnib ka vaatajat aktiivselt seisukohta võtma, kuna seab ta küsimuse ette: aga kuidas talitaksid sina antud olukorras? Proovile pannakse nii tegelaste kui ka saalis istujate sotsiaalsed ja eetilised tõekspidamised. Kuna laval liiguvad tavalised, lihtsad argiinimesed, on vaatajal kerge ennast nendega samastada. Niisugusele järeldusele võib tulla ka tema komöödiat «Vanem poeg» vaadates.

Situatsioon kujuneb välja juba alguses. Kaks noort inimest — üliõpilane Bussõgin (Enn Keerd) ja tema juhuslik teekaaslane, kaubaagent Semjon ehk Silva (Toomas Öts) on oma öistes seiklemistes (peoõhtult tüdrukuid koju saates) sattunud külmal kevadõhtul võõrasse äärelinna, kust tagasipääsu enne hommikut ei ole, sest liiklus on juba lõppenud. Noori ähvardab oht saata öö mööda tänaval. Kas leidub selles kolkas ainsatki heatahtlikku inimest, kes oleks valmis neile sooja peavarju andma? Nad koputavad ühele, teisele, kolmandale uksele. Kuid nende püüdlused põrkavad ükskõiksuse, hoolimatuse, usaldamatuse müüri vastu. «Inimestel on paks nahk,» jõuab Bussõgin järeldusele. «Tuleb midagi vägevat kokku valetada, ainult siis hakkavad inimesed sind uskuma ja sulle kaasa tundma.»

Ja nad lähevadki välja valele. Õieti kukub see neil välja juhuslikult, kui nad ühe korteri uksele koputades leiavad eest noorukese Vasja (Viktor Jakovlev), kellele püüavad selgeks teha, et hädalisi tuleb aidata, sest inimene on ju inimesele vend... Aga alles siis, kui nad koomilise ja traagilise piirimail balansseerides ühe endi hulgast — Bussõgini — mitte enam sümboolse, vaid reaalselt eksisteeriva venna pähe välja pakuvad, kes teadmatuks jäänud isa taga otsib, leiavad nad mõistmist ja arusaamist. Kummaline küll: tõde ei aidanud, aitas vale. Ja nii seavadki nad end sisse omainimestena ja ongi loodud situatsioon, millest kõik edasine hargnema hakkab.

Ja juhtub veel nii, et ka tooveidrik vanamees, Vasja isa, klarnetimängija Sarafanov (Andres Ild), kes hiljem koju jõuab, «poja» omaks tunnistab. Sest miks ka mitte — oma noorpõlves oli tal tõepoolest säärane armulugu, millest võis poeg sündida, ja heatahtliku, mõistva, inimeste seltsi otsiva mehena, kes oma lapsi isalikult armastab, tunneb ta aina rõõmu taas leitud «vanema poja» üle. Kõik see laabub lihtsalt ja loomulikult, ja noormehed ei aimagi, et anna endale arugi, et nad on tunginud võõrasse ellu, mille tagajärgi nad ei oska sel hetkel ette näha. Olukord komplitseerub veelgi, kui selgub, et Bussõginil on ka «õde» Niina (Juta Tints), kelle suhtes tal tekivad hoopiski mitte vennalikud tunded; et «nooremal vennal» Vasjal on plaan kodunt põgeneda luhtaläinud armuloo pärast ja Bussõginil kui «vanemal vennal» tuleb perekonnaasjus ka kohtunikuks hakata: et mängu tuleb ka «õe» tulevane peigmees, ja et teekaaslane Silva, keda Bussõgin oli hakanud sõbraks pidama, osutub paras jagu lurjuseks... Niisiis, sekeldusi kui palju ja probleeme, mis sellega seoses partamatult välja kooruvad, rohkem kui üks. Neist jätkub vaatajaile nii kaasamõtlemiseks kui ka kaasavõtmiseks. Sest olgugi et autor harutab sõlmed lahti komöödia laadis selle žanri kõigi tunnuste kohaselt, on loo tagapõhi tõsine, puudutades küllaltki helli kohti meie elus, meie tõekspidamistes ja kutsudes üles vastastikusele mõistmisele, inimsuhete puhtusele ning sellest arusaamisele, et kõik inimesed peaksid tõesti olema vennad, nagu unistab klarnetimängija Sarafanov, kes sel teemal koguni oratooriumi komponeerib, millest aga ei saa ega saa asja, sest... inimesed on veel paraku kaugel täiusest.

Nii, mulle tundub, on lugenud näidendit ka Ingo Normet, kes teose lavastas, ja püüdnud sellisena ka laval kõlama panna. Kui see polegi täielikult korda läinud, siis eelkõige seetõttu, arvan, et tükk ise on sellele trupile, kus põhiliselt teevad kaasa noored, küllaltki kõvaks pähkliks osutunud. Aga kas võibki oodata edasiminekut ja arenemist näitlejailt, kui neile ei usaldata eneseületamist nõudvaid ülesandeid?

Nagu võiski oodata, tõuseb lavastuses esiplaanile klarnetist Sarafanov, kellele autor on rohkesti isikupäraseid jooni andnud ja keda mängib juba suuremate lavakogemustega, paljudes osades silmapaistnud näitleja Andres Ild. Tema tõlgenduses kerkib Sarafanov meie ette inimesena, kes pole osanud elus läbi lüüa, kuid mitte seepärast, et ta hädavares olnuks, vaid seetõttu, et tema väärtushinnangud on teistsugused kui neil inimestel, keda me oleme harjunud endi hulgas nägema. Tas pole auahnuse ega egoismi raasugi.

Kui ta varjabki, et juba ammu enam ei mängi sümfooniaorkestris, vaid teenib igapäevast leiba muusikuna pulmades ja matustel, siis mitte seepärast, et ta seda tööd häbeneks, ta lihtsalt arvab, et seda võiksid häbeneda tema lapsed. Ta on tulvil headust ja inimesearmastust, seetõttu ka abitu, keda on nii kerge solvata. Ta on optimist, usub inimestesse, seepärast jääb ta ka nii kergesti uskuma Bussõgini legendi vanemast pojast — talle ei mahu pähegi, et talle võidakse valetada. Ometi pole ta puhak, tal on omad veidrused ja puudusedki. Sellisena mangib teda Andres Ild — loomulikult ja usutavalt. Ometi tundub, et kohati jääb veel vajaka kuju sügavamast avamisest; lõpuni väljapeetud välise joonise taga ei taju veel mitte alati seda sisemist kiirgust, mis Sarafanovist hoovab.

Raskeim ülesanne on langenud Enn Keerdile, kellele Bussõgini roll on õigupoolest esimene täispikk osatäitmine laval. Sellest siis ka mõnetine üheplaanilisus ja pealiskaudsus, kohatine kobamine, kui pole veel leitud õigeid värve ja täpseid intonatsioone kangelase siseelamuste kajastamiseks. Veel ei jõua vaatajani Bussõgin arengus. Pole ta ju lõpus enam see, kes ta oli alguses.

Vahepeal toimub murrang — selle murrangu nimel ju autor sooritaski eksperimendi, asetades ta Sarafanovi seltskonda, kelle kohta Bussõgin, kui on seda veidrikku põhjalikumalt tundma õppinud, südame põhjast lausub: «Hoia, jumal, petmast seda inimest, kes iga su sõna usub.» Teda vaevab südametunnistus, ta on valmis põgenema — kohe, nüüdsama, et mitte enam pettust jätkata, kui järsku ootamatult ilmub taas Sarafanov, et pakkuda talle perekonnareliikviat, tubakatoosi, mis perekonna traditsiooni kohaselt peab kuuluma vanemale pojale. Ja ta jääb. Sest nii siira usaldusavalduse ees on ta jõuetu. Ja nüüd mitte enam väljamõeldud legendi pärast vanemast pojast, vaid sisemise ühtekuuluvuse pärast selle perekonnaga, kes teda omaks tunnistas, siira austuse pärast inimese vastu, kes teda täielikult usaldab, tunneb ta end kohustatud olevat jagama nende muret ja rõõmu. See murranguline hetk Bussõgini olemuses jääb veel paljuski välja mängimata. Just kokkupuude Sarafanoviga aitab Bussõginil, seni ilma kindlate põhimõteteta noormehel, kes ellu suhtus kergelt ja pealiskaudselt, avastada endas paremat mina, sunnib teda järele mõtlema inimestevaheliste suhete olemuse üle, kus ei tohi kohta olla valel, teesklusel, ükskõiksusel.

Muutumatuks kogu tegevuse jooksul jääb ainult üks inimene — Semjon ehk Silva. Väliselt lihvitum kui tema kaaslane, aga sisimalt harimatu ja robustne — sellisena näemegi teda Toomas Öts esituses. Kiitva sõna tahaksin lausuda teise noore näitleja Viktor Jakovlevi kohta, kellele nooruki osa (Vasja on juba kolmas tema lühikeses näitlejabiograafias) näib hästi istuvat. Tema armuvalus ja meeleheites siplev teismikuealine, kes on valmis pöörasusteks, kui kõik ei laabu tema soovide ja igatsuste kohaselt, on hästi välja peetud, kuigi siin-seal võiksid tema reageerimised olla impulsiivsemad. Tema puhul varitseb oht sattuda stampi samalaadseid osasid mängides.

Et üheski heas komöödias ei tulda läbi ilma armuintriigita, siis on ka «Vanemas pojas» sellele koht jäetud. Tunnete sasipundar aga on selle võrra keeruliseks tehtud, et «õde» armub «vennasse» ja «vend» «õesse». Õnneks võimaldab «vanema poja» legendi avalikuks tulek selle sasipuntra lahendada ja vaatajail õnnelikku lõppu juurde mõelda. Juta Tints mängib noort, iseseisvat, sirgjoonelist neiut meeldiva usutavuse ja vabadusega. «Saatanlikku naist» Makarskajat, kellesse Vasja nii sügavasti kiindub, et on valmis koguni tema maja põlema süütama, esitab laval Ly Rebbas. Et ka episoodilises osas võib nappide vahenditega ilmeka kuju luua, tõestab Lembit Mägedi Naabri rollis, vähem ilmekaks jääb aga teises episoodilises osas Jaak Hein kangekaelselt tõtt raiuva seersant Kudimovina.

Mõningaid vastuväiteid kutsub esile näidendi tinglik lalavakujundus (kunstnik Uno Uibo), mis kujutab endast 4×4 m suurust vaiadega tähistatud ruumi lava keskel — normaalmõõtmetes tuba, ilma seinte, uste ja akendeta. See nagu ei sobiks lavastuse realistliku mängulaadiga, eluläheduse ja olustikulise tõepära taotlusega, liiatigi piirab näitlejate mänguruumi. Üle kogu tagaseina ulatuv lavapilt ränkraskete pilvedega aga on sümboolne ja paljukõnelev. Tegevusega seostub hästi Viktor Jakovlevi seatud muusikaline kujundus.

Kokku võttes tahaks hinnata julgust, mida lavastaja ja näitetrupp on ilmutanud nii raske ülesande kallale asudes, pälvides näitemängu kaasaelamisega jälgiva publikupoolse tunnustuse. Praegu on see üks külastatavamaid lavatükke Pärnu teatris.

RUDOLF ALLER

A. H. TAMMSAARE TEOS JÄLLE SOOME LAVAL

Kui mõned kuud tagasi võisime luageda A. H. Tammsaare näidendi «Kuningal on külm» lavastusest Jyväskylä Linnateatris, siis hiljuti tuli Soomest uus rõõmustav sõnum — 28. mail 1981 esietendus Pori Teatris A. H. Tammsaare «Põrgupõhja uue Vanapagana» põhjal tehtud lavastus «Piru-Parka eli Hornanperän uusi Paholainen». Lavastaja on Seppo Maaniittu, peaosades Matti Mäntylä ja Raikko Pihlajamaa, lavastuse aluseks on Osvald Toominga dramatiseering.

Seoses valmiva lavastusega viibis talvel Tallinnas Pori teatri esindaja Aimo Ruusunen. Tutvunud põhjalikult A. H. Tammsaare Memoriaalmuuseumiga, sai ta sealt kaasa materjale ja näpunäiteid teose lavaletoomiseks. Äsja sai muuseum Soomest koos tänusõnadega rikkaliku saadetise, mis sisaldab afišše, reklaam- ja kavalehti ning fotosid lavastusest. Soomlased annavad neis trükistes koos rohkete fotodega ülevaate Tammsaarest ja tema loomingust, samuti «Põrgupõhja uue Vanapagana» teatri- ja filmitõlgendustest. Kuna esietendus toimus hooaja lõpul, ei ole jõudnud ajakirjandus lavastusele veel oma hinnangut anda.

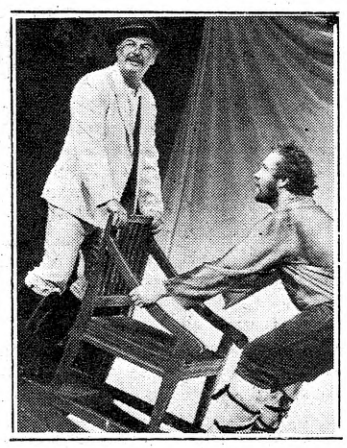

KAVAL-ANTS (RAIKKO PIHLAJAMAA) JA PÕRGUPÕHJA JÜRKA (MATTI MÄNTYLÄ).

ESTICA

■ **Ajaleht «Sovetskaja Kultura» (nr. 63. 7. august) avaldab rubriigis «Kunstiinimesi» M. Balbati kirjutise Velda Otsusest. Vaadeldakse Velda Otsust kui Eesti üht kompromissitumat näitlejat, kui kunstnikku, kes maksimaalse taotlusel on kogu oma andejõu pühendanud teatrile, olles vältinud killustumist raadiostelevisioonis-filmis. Juttu on Velda Otsuse viimastest teatrirollidest (Maude «Haroldis ja Maude'is», nimiosaline «Piafis», Mironihha «Viimses tärminis»), tagasivaates on puudutatud ka tema eelnenud teatriteed («Vanemuise» perioodi Nora, Ramilda ja Ljubov Jarovaja; Draamateatri Gittel Mosca, Rops, miss Furnival, Rutsa-tädi; Charlotta Noorsooteatri «Kirsiaias»). Tähelepanu äratavana märgitakse Velda Otsuse omapärase ande mitmekülgsust.**

EESTI KALEIDOSKOOP

Estoonlased / Turu muusika-festivalil

Kontserdiga, mida tallinlased võisid kuulda 13. augustil Raekojas, esinesid RAT «Estonia» kammerorkester Eri Klasi juhatusel, solistid Anu Kaal ja Teo Maiste Turu muusikapidustuste avapäeval, 17. augustil. Kava esimene pool sisaldas Jaan Räätsa Kontserdi kammerorkestrile, Lepo Sumera Muusika kammerorkestrile ja Dmitri Šostakovitši Kuus laulu bassile ja kammerorkestrile op. 62. Teises pooles kanti ette Mozarti motett «Exultate, jubilate» ja Sümfoonia nr. 29 KV 201. Eelmisel päeval oli sama kavaga esinetud Hämeenlinnas.

Tänavuste Turu muusikapidustuste põhiteemaks on Madalmaade muusika alates aastatuhande algusest kuni tänapäeva elektronmuusikani välja. Poolesajaliikmelise delegatsiooni hulgas on hollandi tuntud elektronmuusika helilooja Ton de Leeuw, maailmakuulus tšembalist Ton Koopman, pianist Theo Bruins ja lautomängija Toyohiko Satoh, Madalmaade kammerorkester, vanamuusikaansambel «Syntagma musicum» ja Bachikoor jt.

Teise arvukama külaliesinejate delegatsiooni moodustavad RAT «Estonia» kammerorkester ja ooperitrupp, kes jätkavad selle festivali kammerooperi traditsiooni. Kolmel õhtul (18., 19. ja 20. augustil) esitasid estoonlased Turu Rootsi teatris kolm kammerooperit: Gian Carlo Menotti «Telefon», Giovanni Battista Pergolesi «Teenija-käskijanna» ja Domenico Cimarosa «Kapellmeister». Turu muusikapidustused kestavad 26. augustini.

Oma muljeid Tallinna-reisilt jagas «Literatūra ir menase» (nr. 31, 1981) lugejale muusikateadlane Viktoras Gerulaitis, muusikaajaloo õppejõud Vilniuse konservatooriumis, mille lõpetas 1979. a. Artikli avaldame lühendatult.

Tallinnas on praegugi tunda olümpiahõngu, seda tundsin ka noore, kuid juba tunnustatud ja populaarse helilooja Raimo Kangroga vesteldes: missugused tuuled puhuvad Eesti muusikas, kuhu on pööratud purjed?

Meenus 1977. a. NSVL Heliloojate juhatuse pleenum, kus meeldejäävamateks heliteosteks olid R. Kangro Klaverikontsert op. 9 ja meie J. Juozapaitise sümfoonia «Rex».

Praegu on elujõulisus, energia, dramatism Eesti instrumentaalmuusikas suhteliselt haruldane. Nagu muide kõigi Balti liiduvabariikide muusikas. Ei olnud juhus, et mullu Vilniuses toimunud XVIII Balti liiduvabariikide muusikateadlaste konverentsil ei vaielnud keegi vastu, kui räägiti heliloojate kiindumusest oma tunnetesse, neoromantilistest väljendusvahenditest, helikeele «uuslihtsusest» jne. Tänapäeval räägitakse üldiselt romantismi renessansist, aga juba varem kuulutasid seda sellised heliloojad nagu A. Roussel (1869—1937): «Ajalooline romantism täitis oma osa, hävitatuna Debussy ja Stravinski poolt, kadus. Kuid «romantiline vaim on igavene.» A. Honegger (1892—1955): «Romantismi leidub mis tahes muusikas. Ei ole kuulajat, kes võtaks muusikat vastu üksnes struktuurina, kuulaja vastuvõtt on tegelikult romantiline... Muusika epohhid vahelduvad reaktsiooniseaduse järgi... Reaktsioon läheneb. Arvan, et see tuleb jälle... romantiline!»

Sel puhul tuletagem meelde kuuekümnendaid aastaid. R. Kangro: «Minule oli see aasta-kümme forsseeritud avangardismi aeg, mis oli vajalik, kuid ei võinud olla pikk. Pärast tormilist löökriistadekultust tuli rahunemine, arukas keskendumine, vajadus kuulajaga intiimselt vestelda. Kuna me ju kogu oma edasi- ja kaugemale püüdlusis ei mõtle eriti kuulajale, unustame inimhinge avanemise vaikuse. Ja kui hiljem kerkib meie ette publikuprobleem, oleme ise esimestena süüdi, sest kord kaotatut on raske tagasi võita. Kuulajaga peab rääkima rahulikult, lihtsalt, südamlikult ja üldse mitte häält tõstes. Selliseid hetki otsibki muusikast romantilise ideaali järele igatsust tundev kuulaja. Heliloojad tunnetasid seda ja, nagu väitis Honegger, algas reaktsioon avangardismi vastu. Eesti muusikas ennustan seda murrangut kaheksakümnendate aastate keskpaika.»

Siin tahaksin meelde tuletada ühe tuntuma tänapäeva eesti helilooja Jaan Räätsa teost «Marginaalid» (1980). 24 lühikest (8—20 takti) pala klaverile — need on justkui ääremärkused kuuekümnendate aastate muusikaraamatus, toredasti ühendatud kaheksakümnendate stiili ja mõtlemisviisiga.

«Kunst on ju tõeline inimestevahelise suhtumise vorm,» jätkas R. Kangro, «ja sel ajavahemikul muutus see suhtlemine liialt keeruliseks. Siinkohal ei saa ma jätta mainimata Rein Rannapit, kes suurepärase helilooja ja imelise pianistina otsib ning leiab uusi kontserdivorme. Tema esinemisi on mul raske ümber jutustada. Need on loomulikud, mitmepalgelise musitseerimisega. Rannap mängib kõike, mida palutakse — Chopini, meieaegseid autoreid, oma loomingut. Kuid seda, mida ta teeb, võib ka ainult tema üksi. Seejuures aitavad teda ebaharilik tehnika ja hea maitse.»

Palusin oma vestluskaaslasel tutvustada ka teisi noori eesti heliloojaid. R. Kangro nimetas nelja: Lepo Sumera, René Eespere, Sven Grünberg ja mullu Konservatooriumi lõpetanud Peeter Vähi. Neid nelja autorit ühendab R. Kangro sõnade järgi enam-vähem ühine esteetiline tasand. P. Vähi diplomitöö «Helist sündinud maailm» on sümfooniline poeem või ka sümfooniline pilt. Omalaadseks neoprimitivistiks nimetas mu vestluskaaslane R. Eesperet, kes eriti palju osutab tähelepanu kammermuusikale ja eriti klaverile. Neile autoreile on oma loomingulaadilt lähedane L. Sumera, kes harrastab ka koorimuusikat (vilniuslased ehk mäletavad tema «Seenekantaati», mis kõlas pildigaleriis 1980. a. novembris, armastab huumorit, lõi muusika olümpiaregati tarvis.

Mainitud kolmik eelistab traditsioonilist orkestrit, naturaalsete pillide hääli. S. Grünberg on aga elektroonilise muusika austaja ja kirjutab muusikat süntesaatorile. (Elektroonilise muusika vastu on huvi Eestis laialdasem kui meil. Süntesaatori abi ei kasuta mitte ainult noored, vaid näiteks ka eespool mainitud J. Rääts.) Meie auditoorium kuulis S. Grünbergi muusikat filmis ««Hukkunud Alpinisti» hotell». Aga üldiselt on enamiku noorte kreedo — teose lihtne konstruktsioon, toetumine minimalismi, primitivismi printsiipidele. Kuid uusi vorme ei otsi mitte ainult noorus. Tänases Eestis on aga vähem populaarne traditsiooniline kammerlik instrumentaalmuusika, seevastu luuakse lava-, koori- ja instrumentaalloomingut ebaharilikele koosseisudele.

* * *

Eesti heliloojatele, nagu ka suurema osa teiste liiduvabariikide omadele, ei ole muusika tänapäevasus ammugi enam probleem. See on tõelise professionaalsuse tunnus. Kuid alati jääb teine probleem, mida edukalt suudavad lahendada rahvusliku eneseteadvuse ja eheda andega muusikud — muusika rahvuslikkuse ja rahvalikkuse probleem.

Iga helilooja, tahab ta seda või mitte, teadlikult ja teadmata, põrkab oma loomingus kokku selliste kunsti lihtsate dialektiliste vastuoludega, nagu muusika rahvuslikkus ja internatsionaalsus, rahvuslik stiil — ajastu stiil, muusikafolkloor — tänapäeva helikeel, muinsus — tänapäeva esteetika jne. Küsimusele, kuidas seda probleemi lahendavad eesti heliloojad, vastas R. Kangro: «Nimetatud autorid ei tunne eriti muret oma muusika rahvusliku kõla üle ega otsi seda. Ja ma ei arva, et seepärast oleks nende muusika vähem tähtis või mittetäisväärtuslik. Aga J. Rääts lõi 1978. a. 24 prelüüdi klaverile ja autentsele rahvamuusikaansamblile. See on omapärane, ei kajasta sugugi mitte väliseid tänapäevaseid võtteid, see on meie aja kunstniku komplitseeritud, isegi valusavõitu suhe oma rahva muusikaga, katse läheneda selle loomusele.»

Edasi kandus jutt Veljo Tormise loomingule. V. Tormis on helilooja, kes on nüüdisaja kuulajani osanud tuua eesti muusika arhailisi vääriskive, pannud need sätendama oma tõelises ja ka uues värvis, näidanud nende kiirguse igavikulisust. Mul õnnestus Tallinnas seda kiirgust tunnetada. «Eesti ballaadide» vaatamisel ja hinge kinni pidades kuulamisel (eesti keelt mitte mõistes) aitas koreograafia, vaatamata mõningale akadeemilisusele ja kohatisele erotiseeritusele (kuulsin räägitavat «siia lastel ei sobi...»), jälgida süžee käiku. Kantaadižanrit tunnistavad solistid ja koor, balletti tantsijad. Lauljad on ballaadide staatilised jutustajad (kuigi nad liiguvad, tulles ka saali), tantsijad on sisu aktiivsed illustreerijad. Vokaalpartii on autentne, eepilis-dramaatilised eesti vanad runod võluvad, orkestrisaade mõõdukas, praegusaegne, eredate

AZNAVOUR JUTUSTAB AZNAVOURIST

1970. a. ilmus Pariisis tuntud prantsuse šansoonilaulja Charles Aznavouri mälestusteraamat «Aznavour par Aznavour». Järgmisel aastal andis selle Stuttgardis saksa keeles välja kirjastus «Deutsche Verlags-Anstalt», millest on tõlgitud alljärgnevad katkendid.

Oleks eksitus arvata, et mul on kõik läinud aina roosiliselt ja kergesti. Tunnen ülihästi nina ees kinnilöödud uksi, inimesi, kes sind ignoreerivad või sind avalikkuses huumorisse peidetud solvangutega üle külvavad. Tunnen nende pilkavat, halvustavat ja üleolevat naeratust ja ütlemisi: «Pole mõtet sellest kangekaelselt kinni pidada», — «Meil pole midagi teie jaoks», — «Jätke oma aadress, me kirjutame teile» või «Iga ringijooksva kunstniku peale pole meil aega raisata».

Nagu paljud teised neelasin viha alla, surusin pisarad tagasi ja tõmbasin pea õlgade vahele. Nagu nemadki olin arvamusel, et parem on vaikida.

Kuid nagu paljud teised andsin vahel oma vihale vaba voli ja haarasin relva, mis end ikka ja jälle minu vastu pööras: alatuse.

Kahtlused, kaotusemeeleolud, tunne, et sind ei mõisteta ja et sul pole õnne, piinasid mind sagedamini, kui seda avalikult tunnistasin.

Tõmbusin enesesse ja et oma nõrkust korvata, hakkasin etendama «kanget meest». Nii kaitsesin ja varjasin ennast.

Olen kannatanud nälga, janu, väsimust, külma, tüdimust ja tülgastust. Ent milleks meenutada kõiki neid ebameeldivusi, mis käivad kaasas lauljaks saamise raskustega?

Mees minus elas läbi teisi pettumusi, kuid need näivad mulle vähem ebatavalised. Naised asetasin alati kõigest muust kõrgemale, nad on mind armastanud, petnud, jumaldanud ja ära tõuganud. Nad kinkisid mulle õnnehetke, enne kui nad minust taas ära pöördusid.

Mina aga pole ei märter ega pühak. Sageli maksin neile tagasi sama mõõduga, sest olen täiesti tavaline mees. Olen jätnud sinnapaika mõnegi pisaratesse uppuva naise, et alustada uut armastust. Ja kord purustasin ehtsa kiindumuse, et joosta järele kergele seiklusele.

Olen teisi ja ennast petnud ja mind on petetud. Niisugune on elu. Niisugune on armastus.

Kuid kõigest sellest ei taha ma kirjutada. Mitte sellepärast, et tahaksin oma elu pahupoolt varjata, vaid sellepärast, et mulle ei meeldi lasta üldsusel osa võtta oma kurbuse ja meeleliigutuse hetkedest.

Nutused biograafiad mulle ei meeldi.

Pealegi arvan, et pole mõtet meenutada viletsaid aegu pateetilisel toonil, kui sul on õnn olla edukas.

Tänan taevast tuhat korda, et olen üle saanud viletsusest ja et mul on lõpuks olnud

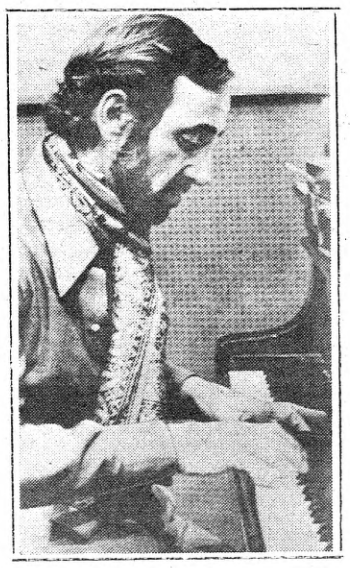

võimalus oma unelmad täide viia ja neid tõelisuses läbi elada.

Elu raskused ja armastuse pettumused kujundasid mu isiksuse. Tunnistan ilma edevuseta, et ta mulle meeldib.

Kui mul oleks võimalus veel kord otsast alata, teeksin kõik täpselt samuti.

«Kas tead (Pierre Roche'i lemmikütlemisi), ma arvan, et me pole enam võidujooksus viimased.»

«Miks nii?»

«Lihtne arvestus, Charles: juba paar nädalat oleme kolm korda päevas süüa saanud ja isegi veel sõpradele aperitiivi välja teinud.»

Tal on õigus. Seda just sest ajast saadik, kui hakkasime esinema Pierre Grimblat'[1] raadiosaates «Armastus ja värske vesi». Pikkamööda saab publik meiega tuttavaks. Muidugi oleme kaugel sellest, et meid staarideks peetaks, aga vähemalt teatakse juba, kes me oleme: šansoonilauljad ja mitte veiderdajad. Washingtoni tänava kontserdisaalis valmistatakse ette avalikku raadioõhtut ja meid palutakse esinema.

Ülekande hommikul äratan Pierre'i kell kümme, mida ta tõlgendab kui rünnakut oma isikuvabadusele. Mina aga soovin, ma nõuan, et me oma numbrit veel kord põhjalikult harjutaksime.

«Sa oled tõeline närvisnag, Charles! Täna õhtuni on meil ju veel aega laialt.»

«Ei. Meil peaaegu polegi enam aega. Täna õhtul peame olema nii jalustrabavad, nagu me veel kunagi pole olnud.»

«Mis põhjusel, kui küsida tohib?»

«Täna õhtul on publiku seas Piaf ja Trenet. Ja kirjastaja Raoul Breton oma naisega. Ainulaadne võimalus tähelepanu äratada. Kas taipad?»

«Taipan. Hakkame pihta.»

Tunnen, et see õhtu võib olla meie karjäärile olulise, kui isegi mitte otsustava tähtsusega. Mul on rambipalavik.

Laulan šansooni «Le Feutre Taupé».[2] Tahan publiku iga hinna eest vaimustusse viia. Esimesest reast kõlab äkki naer, eriline, võimas, täishäälne naer, mis tõuseb rinnasügavusest. Vaatan täpsemalt. Edith Piaf on naerust nõrkemas. Ta istub, põlved harali, keha ette kallutatud ja pea tagasi heidetud. Lisaks ammuli suu: ta sarnaneb väga Kolumbuse-eelse indiaanlaste savikujuga. Laulu lõppedes pööran end välgukiirusel Roche'i poole ja heidan talle pilgu, mis ütleb: «Klapib!»

Edith Piaf plaksutab kõige valjemini. Pärast teist ja pärast kolmandat ning viimast šansooni «Départ Express»[3] on jälle tema see, kes annab aplausimärgi.

traagiliste kollisioonidega, mis paneb uutmoodi särama vanade runode värvi. Need on dramaatilised Ema, ta tütarde ja poja — hukkuvate ja hukutavate lood. Aga et austatud lugeja ei arvaks, et see on mingi õuduste etendus, annaksin sõna autorile (kavalehelt):

«Tänasele mõeldes ei huvitanud mind niivõrd ballaadide ränk ja verine sündmustik, kui see inimlik hingeline seisund, emotsionaalne ja eetiline hinnang sündmustele, mis lauludes peitub. Neis on mingi ürgne moraali- ja eluväärtuste koodeks, mis kehtib siiani. Süü- ja vastutustunne, inimese vahekorrad teise inimese, looduse ja kõiksusega. Need asjad peaksid, peale üldise tähenduse, puudutama igaüht meist isiklikult.»

Jääb lisada, et selliseid etendusi on väga vähe meie teatrite lavadel. Õhutaksin lugejaid: «Tallinnas ärge jätke kasutamata võimalust vaadata ja kuulata «Eesti ballaade».

* * *

Ei sobi lõpetada seda lühikest matka eesti muusikasse, jätmata hüvasti oma giidi R. Kangroga.

Küsimustele loomingu kohta vastas ta vaid:

«Iseendast ma rääkida ei armasta. Arvan, et kunst on individuaalsete loomeaktide summa.»

Muusikakriitikute kapsaaeda viskas R. Kangro sellise kivi. «Tänapäeval on piisavalt kõrge professionaalse tasemega muusikateadlasi, kuid nüüdismuusika spetsialiste, kes suudaksid ammendavalt ja professionaalselt analüüsida ning hinnata uusi oopusi, on vähe. Enamiku kriitikute arutlused näitavad heal juhul nende eruditsiooni, aga mitte mõtet. Kuid terminitega ära ei osta, nagu ka muusikat luues ei piisa üksnes tehnoloogiast arusaamisest.»

Aitäh ka selle eest — mõtlesin ma. R. Kangro sõidutas mind heatahtlikult hotelli Pirital, ise aga pööras ümber ja kihutas kirjutama viimast nelja takti oma ooperi «Ohver» (A. Tolstoi jutustuse «Siug» järgi) partituur . . .

MUUSIKAMAAILM

PRIIT KUUSK

(Algus «Sirbis ja Vasaras» nr. 32)

Viini *Musikverein*'is oli esiettekandel austria helilooja Marcel Rubini huviäratanud teos «Heiligenstadti testament». Solisti, s. o. Beethoveni partiid laulab bariton, koor täidab kommenteerija osa. Solistipartiid laulis esmakordselt Robert Holl, «Viini sümfoonikuid» juhatas Horst Stein.

*

Jaroslaw Iwaszkiewiczi romaan «Chopin» ilmus nüüd ka itaalia keeles, väljaandjaks kirjastus «Editori Riuniti».

*

Milaano «La Scala» ballett esines alates 5. juulist Ühendriikides, suurem osa etendusi New Yorgi *Metropolitan Opera*'s. Lühiballettide kõrval on kavas Adami «Giselle» ja Prokofjevi «Romeo ja Julia», esitantsijateks Carla Fracci ja Luciano Savignano.

*

Oktoobrikuus avatakse Leipzigis *Gewandhaus*'i uusehitis spetsiaalse festivaliga, millele tellitud uusi teoseid mitmetelt heliloojatelt. Aprilli lõpus tehti algust suure, 2000 kuulajat mahutava kontserdisaali akustikaproovidega (*Gewandhaus*-orkester oli seniks saabunud just menukalt Ühendriikideturneelt), juunikuu keskel valmis ka 500-kohaline väike saal. Avatseremoonia järel tuleb Leipzigisse IV Bachi-festivalile juba ka mitmeid külalisorkestreid.

*

Itaalia omandas Baieri Raamatukogult Münchenis 246 Verdi kirja, millest osa, kirjastajale Giulio Ricordile, puudutavad oopereid «Don Carlos», «Simone Boccanegra», «Othello». Ajakirjanduses märgitakse, et kirjade saamine Verdi sünnimaa valdusse oli väärikas kingitus helilooja 80. surma-aastapäevaks, mis möödus jaanuaris.

*

Mitu rahvusvahelist tunnustust on osaks langenud silmapaistvale austria metsosopranile Christa Ludwigile. Wolfi-nim. lauljate konkursi lõpetamise tseremoonial Viinis anti talle üle Hugo Wolfi nimelise rahvusvahelise ühingu medal. Viini Riigiooper autasustas teda 25-aastase eduka solistitegevuse eest selles majas oma «Hõberoosiga». Äsja sai Christa Ludwig ka Mahleri-nim. rahvusvahelise ühingu mälestusmedali.

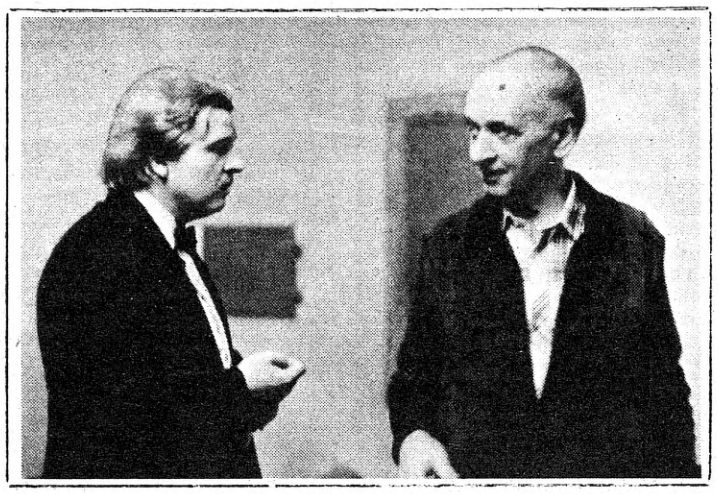

Möödunud reedel andis Kalle Randalu koduinlastele Tallinna Raekojas esimese sooloöhtu vastse Schumanni-konkursi laureaadina. Pildil Kalle Randalu pärast kontserti koos professor Bruno Lukiga.

KOLM PÄEVA MEEGOMÄEL

12.—14. augustini viidi Võru lähedal Meegomäel läbi Eesti NSV Riikliku kinovõrgu töötajate neljandad vabariiklikud kutsevõistlused, mille eesmärgiks oli töötajate poliitiliste ja kutsealaste teadmiste taseme tõstmine, lähtudes NLKP XXVI kongressi otsustest. Võistlused valmistasid ette Võru rajooni kinovõrgu töötajad Ülar Kõrrani juhtimisel.

12. augustil kell 12 rivistus pidulikuks avamiseks Meegomäel ALMAVÜ tehnikakooli ette 17 võistkonda 101 võistlejaga. Võistlustest jäid kahjuks eemale eelmisel aastal teise koha hõivanud Põlva rajooni kinovõrk ja ka Jõgeva rajooni kinovõrk, viimane juba mitmendat korda järjest. Kutsevõistlused avas Eesti NSV Kinokomitee esimehe esimene asetäitja, võistluste organiseerimiskomitee esimees Ülo Nõmm, seejärel heiskasid eelmise aasta parimad võistluslipu. Kokkutulnuid tervitas Võru Rajooni RSN Täitevkomitee esimehe asetäitja Enn Saarik ja Kultuuriala Töötajate Ametiühingu Vabariikliku Komitee sekretär Jaak Laasnurm. Kohal viibisid ka NSV Liidu Kinokomitee esimehe asetäitja Oleg Jošin ja Eesti NSV Kinokomitee esimees Feliks Liivik.

Pärast pidulikku avatseremooniat läksid esimestena võistlustulle autojuhid. Oma oskusi reklaamplakatite valmistamises näitasid kunstnikud. Õhtupoolikul andsid vastuseid kutsealastele ning poliitilistele küsimustele kinovõrkude direktorid, autojuhid, kinomehaanikud, raamatupidajad, kassapidajad ja kunstnikud. Esimese võistluspäeva õhtul viidi läbi võistkondadevaheline viktoriin ja taidluskavade konkurss. Teise päeva hommikupoolikul asuti jõudu proovima oma kutseala praktilistes küsimustes. Igati huvipakkuv oli ekskursioon, tutvumaks Suure Munamäe ning Rõuge järvede ja Ööbikuoruga.

Viimasel päeval, 14. augustil korraldati kõigile võistlejaile veel sportlikud katsed.

Kutsevõistluste võitjateks tulid: kinomehaanikutest Arnold Sarik Rakvere rajooni kinovõrgust, autojuhtidest Vello Kolnes Paide rajooni kinovõrgust, kassapidajatest Linda Nõlvak Tallinna kinost «Koit», raamatupidajatest Galina Köhler Viljandi rajooni kinovõrgust, kunstnikest Ilmar Andra Viljandi rajooni kinovõrgust, direktoritest Ülar Kõrran Võru rajooni kinovõrgust. Kõige noorem kinovõrgu direktor Ülar Kõrran oli muide ka ainuke, kes eelmise aasta kutsevõistluse võitjatest kõrget tiitlit kaitsta suutis.

Võistkondlikult esines kutsealadel hästi Rakvere rajooni võistkond. Kõigi alade kokkuvõttes tuli aga võitjaks Viljandi rajooni kinovõrgu võistkond direktor Valeri Lukka juhtimisel, kes sai auhinnaks värviteleri. Teisele kohale jäi Rakvere rajoon (kaotas Viljandile vaid ühe punktiga). Kolmas oli Tallinn.

Võitjatele andsid diplomid ja mälestusesemed kätte Eesti NSV Kinokomitee esimehe asetäitja Ülo Nõmm ja Kultuuriala Töötajate Ametiühingu Vabariikliku Komitee sekretär Jaak Laasnurm.

Järgmisel aastal kohtutakse taas, aga siis juba Viljandis.

RENÉ REKAND

ESTICA

■ Ajakirja «Muzõkalnaja žizn» k. a. neljateistkümnes number toob RAT «Estonia» direktori Ants Sõbra ja peadirigendi Eri Klasi kirjutise «Ustavus loomingupõhimõtetele», milles valgustatakse mitmest vaatenurgast (uudislavastused, külalisesinemised, kunstisidemed, noored jõud jm.) teatri viimase aja tihedat ning sisukat tööd.

Kui lavalt lahkun ja oma kohale lähen, vaatan nelja tähtsat nina esimeses reas. Nad on väga lõbusas meeleolus. Sel hetkel viipab Piaf mulle, mis tähendab: «Ärge minge enne ära, kui oleme kokku saanud.» Lähen ujedalt oma nurka ja ootan kohtumist, mille tema žest mulle lubas. Kui ülekanne on lõppenud, ei julge ma teda kõnetada. Kuid ta rajab endale tee läbi rahvahulga ja tuleb ise minu juurde. Olen kohmetu ja, nagu tihti säärases olukorras, mu ilme paistab teisele ennemini üleolev ja upsakas. Ta põrutab mulle:

«Sul vist läheksid lõualuud paigast, kui suvatseksid mulle tere ütelda?»

Olen nii segane, et ei saa sõnagi suust.

«Oled sa napakas või ajan ma sulle hirmu peale?»

«Küllap mõlemat.»

Mõte, et ta mulle hirmu sisendab, meeldib talle. Edith hakkab naerma.

«Kas sina kirjutad šansoonid?»

«Mina kirjutan teksti ja Roche muusika.»

«Kes see Roche on?»

«Minu partner, kes minuga laulab.»

«Ah sa ei laulagi üksi?» Ta pole Pierre'i lava tagaosas üldse tähelegi pannud.

«Miks sa pole tulnud mulle oma laule näitama?»

«Olen käinud. Olen helistanud, aga et jõuda madame Piafi palge ette, tuleb taevas ja põrgu käima panna . . .»

Äkki meenub talle midagi. «Tõepoolest, olen sind juba näinud! Sa tahtsid kas Montand'ile või mulle šansooni näidata.»

«Tahtsin küll.»

«Mida sa täna õhtul teed?»

«Lähen koju oma naise juurde.»

«Veel üks on abielus! . . . Mis teil kõigil viga on, et lasete end nagu idioodid ahelasse panna? Aga sest pole midagi, ta peab sind lihtsalt ootama. Muide tuleb tal nüüdsest peale sind ikka oodata; nii et hea on, kui ta kohe alguses sellega harjutab. Tule meiega.»

«Aga Roche?»

«Õigus. Võta ta kaasa. Eks me siis näe, mis kuju see on.»

Kui sageli olime Pierre'iga unistanud Piafi üksest väevõimuga sisse murda! Nüüd avaneb see meile iseenesest ja me leiame end tõepoolest Piafi salongis Berry' tänavas, kuhu palutakse ainult väheseid väljavalituid. Astun esimesena sisse. Marguerite Monnot, Henri Contet[4] ja veel mõned mulle tundmatud on juba mugavasti istet võtnud.

Edith näeb mind pisut hädiselt püsti seismas ja kutsub mu enda juurde.

Roche on mind maha jätnud. Ta istub tagapool pikajuukselise noore naise, Edith Piafi sekretäri kõrval, nimega Faon. Ma ei julge liigutada, Edithi väike käsi hoiab mind kinni nagu kirjapress paberilehte. Minu ümber kõlavad hääled kommenteerivad mind piinlikkust tundmata:

«Mis sa arvad, kas ta saab hakkama?»

«Võib-olla ka . . .»

«Edith teab seda paremini kui meie!»

«Ta jätab intelligentse mulje.»

«Minu meelest on ta pisut liiga väike ja liiga kondine.»

Edith vaatab mind pealaest jalatallani. Ja et ma olen üleni mustas ülikonnas, alustab ta ülekuulamist:

«Miks sa leinariietust kannad?»

«Siis pole näha, kas mu särk on määrdunud.»

«Ja kas särk on praegusel hetkel määrdunud?»

«Võimalik.»

Ta pöördub oma sõprade poole: «Polegi nii paha, see väike poiss! Ta kannab isegi määrdunud pesu.»

Kõik noogutavad heakskiitvalt. Seik, et mu pesu puhtus on kahtlane, räägib minu kasuks, esialgu mind vähemalt aktsepteeritakse ja pikkamööda pöördub üldine tähelepanu minult mujale.

Edith lõpetab nüüd oma heatahtliku staari ja sarmika naise kaksiknumbri ning ütleb:

«Nüüd räägi mulle natuke oma elust.»

«Seal polegi kuigipalju rääkida. Olen ringi liikunud, mitte eriti kaua, aga sellest jätkus, et sarved maha joosta, midagi õppida ja endale mõned asjad ja jalgratas osta. Olen siin ja seal hulkunud . . .»

«Kus kohas?»

«Igal pool. Tantsuõhtutel, teisejärgulistes asutustes. Ja siis sain ma nagu kõik teisedki paar viletsat lepingut, Roche'il ja mul on mõned šansoonid ja natuke edu ette näidata. Nii et mitte midagi, millega kiidelda.»

«Tänaval ja tantsupidudel oled sa ringi jõlkunud? Siis sa ju oskad valssi tantsida?»

«Oskan.»

«Tagurpidi ka?»

«Või veel!»

«Kohe vaatame, ega sa viimati luiska. Roche, istuge klaveri taha ja mängige mulle valtserit. Aga õiget, mitte mingit sohki. Ja sina, sa näitad mulle, mida sa oskad.»

Olen kohe asja juures. See on minu element ja mu häbelikkus hajub silmapilkselt.

Roche mängib vahetpidamata. Surun hambad kokku, olen otsustanud tantsida öö otsa, kui vaja. Tahan, et ta armu paluks, et ta põlvili langeks ja et ta aru saaks, et tal on tegemist mehega, tõelise, õige mehega. Ma ei tea ikka veel, mida ta Roche—Aznavouri numbrist arvab, aga Aznavouri-tantsijat peab ta mäletama eluaeg. (Ja seda on ta ka alati teinud!)

Piafil on hämmastav vastupidavus. Kuid veerand tunni pärast peatab ta mu siiski oma sõprade aplausi saatel. Imetlussäde silmis, seletab ta: «Tont võtaks, mu armas, sa oled pagana hea tantsija! Sa võiksid taldrikul valssi tantsida!»

Ajan enda kohevile, olen väga uhke, see asi on siis korras. Tahan kergelt triumfeerides jälle istuda ja mõtlen: nüüd on tal, Varblasel, jagu käes, kui kuulen Edithi häält: «Ja paso doble? Oskad sa seda ka?» — «Klaar!»

Läheb lahti paso doble tuuridega. Painutan ta kaugele taha ja üle oma põlvede, me teeme haake ja pöördeid — suur show mis suur show! Lõpuks jääme seisma ja ma vaatan talle kahtlustavalt otsa. Ta särab ja on parimas vormis.

«Ja kuidas on lood tangoga?» kudrutab ta nüüd.

«Enesestmõista. Aga millist? Kas argentiina, petit pas[5] või apaššide tangot?»

«Sa siis oskad kõiki kolme?»

«Seda küll.»

«Argentiina tango jääb ära. Alustame päris pisikeste sammudega ja siis proovime apaššide tantsu.»

Siin olen pisut kammitsas. Peab tantsima väga lähestikku ja tantsuõhtutel pole see ju probleem, sest seal ei pane keegi teisi tähele; aga siin, Piafi salongis vahivad kõik meid ülima tõbuga, esijärjekorras Marguerite Monnot. Püüan hoida pisut distantsi ja tantsin natuke jäigalt, et Edithit mitte tugevasti puuluda. Kuid tema ei ole nõus.

«Siin nalja ei tehta. Ma tahan õiget, ehtsat, rahva tantsu!»

Olgu nii, olen nõus! Surun end siis sinu ligi. Tunnen sinu keha anatoomiat kuni põlvedeni — see on hunnitu voodistseen lagedal tantsupõrandal. Teised tõmbuvad diskreetselt tagasi, aga Edith ei märkagi seda. Hakkab juba koitma, ent Roche istub ikka veel klaveri külge aheldatuna ja Edith ripub ikka veel minu kaenlas.

---

[1] Pierre Grimblat — raadio- ja televisioonikonferansjee.
[2] «Le Feutre Taupé» — «Lõssis viltkaabu».
[3] «Départ Express» — «Kiirrongi väljumine».
[4] Marguerite Monnot, Henri Contet — tuntud šansoonikomponistid, kirjutasid peamiselt Edith Piafile.
[5] Petit pas — väike samm (pr. k.).

(Järgneb)

ÕNNITLEME!

ALFRED MÄRTIN, endine orkestrijuht ja muusikaõpetaja. Saab 23. augustil 75-aastaseks.

LINDA TUIMAN, Eesti NSV teeneline kunstitegelane, kauaaegne Eesti Raadio töötaja, personaalpensionär. Saab 25. augustil 70-aastaseks.

JAANUS-FERDINAND ROMANDI, RAM-i kauaaegne laulja. Saab 27. augustil 60-aastaseks.

AHTO VESMES, Filmilaenutuse ja Reklaami Valitsuse juhataja. Saab täna 50-aastaseks.

INGRID KAREVA, Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Raamatukogu muusikaosakonna sektorijuhataja. Saab 24. augustil 50-aastaseks.

NIINA VEESAAR, RAT «Estonia» koorilaulja. Saab 24. augustil 50-aastaseks.

TIINA JAAKSOO, RAT «Estonia» ooperisolist. Saab 25. augustil 50-aastaseks.

● Teenete eest nõukogude kultuuri, kirjanduse ja kunsti arendamisel, aktiivse osavõtu eest töötajate kommunistlikust kasvatamisest ning kümnenda viie aasta plaani ülesannete eduka täitmise eest autasustati NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega paljusid kultuuriasutuste ja -ettevõtete töötajaid ning kirjandus- ja kunstitegelasi NSV Liidu ordenite ja medalitega. Eesti NSV-st said RAHVASTE SÕPRUSE ordeni Kingissepa rajooni Orissaare kultuurimaja direktor Ingla Leis, Eesti NSV kultuuriminister Johannes Lott, Viljandi Rajooni Tsentraliseeritud Raamatukogusüsteemi Tääksi külaraamatukogu-filiaali vanemraamatukoguhoidja Hilda Luik ja V. Kingissepa nimelise Tallinna Riikliku Akadeemilise Draamateatri näitleja Ilse Ever; ordeni «AUSTUSE MärK» RAT «Estonia» ooperisolist Teo-Endel Maiste, L. Koidula nim. Pärnu Draamateatri peanäitejuht Vello Rummo ja Eesti NSV Kunstifondi Tallinna kombinaadi «Ars» graveerija Evald Ehrmann; TÖÖKUULSUSE III JÄRGU ordeni Tallinna Helikassetitehase traadipuhastaja Tiiu Laurmann; medali «TÖÖVAPRUSE EEST» Eesti NSV Riikliku Filharmoonia näitleja Ervin Abel, Põlva rajooni kultuurimaja kunstiline juht Rein Vill, RAT «Estonia» balletiartist Elita Erkina, Eesti NSV Kunstifondi Tallinna kombinaadi «Ars» vanemkonstruktor Hillar Laur ja Tallinna Lastemuusikakooli õpetaja Eis Roode; medali «EESKUJULIKU TÖÖ EEST» Eesti NSV Teatriühingu Tööstuskombinaadi direktor Heino Kaldu, kunstnik Mait Summatavet ja Jõgeva Rajooni Rahvasaadikute Nõukogu Täitevkomitee kultuuriosakonna juhataja Hilja-Alide Toome.

● Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirja väärisid kümnenda viisaastaku plaaniülesannete eduka täitmise eest Tartu linnast ja rajoonist teiste hulgas RPI «Eesti Projekt» Tartu projekteerimisosakonna projekti peainsener Ants Suurmets ja Eesti NSV Kunstnike Liidu Tartu osakonna juhatuse esimees Endel Taniloo. Tallinnast: ajalehe «Sirp ja Vasar» toimetaja asetäitja Elle-Mall Anupõld, kirjastuse «Perioodika» toimetusejuhataja Mart Aru, ajalehe «Õhtuleht» — «Vetšerni Tallinn» toimetaja Heino Dengo, Eesti Raadio venekeelsete saadete peatoimetuse peatoimetaja asetäitja Jekaterina Erisanova, Eesti NSV TA Füüsika Instituudi vanemteadur Vladimir Hižnjakov, Eesti NSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsuse trükikoja trükkija Ain-

AUTASUSTAMISI

Juhani Jüris, trükikoja «Punane Täht» köitja Mare Kerde, Eesti NSV Kunstifondi direktor Andres-Herbert Kompus, RPI «Eesti Projekt» projekteerimisosakonna peainsener Erich Laanemets, EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoja ofsettsehhi trükkija Arvi Lillemägi, ajakirja «Eesti Kommunist» toimetuse osakonnajuhataja Ellen Lindström, RPI «Kommunaalprojekt» osakonnajuhataja asetäitja Karl Melts, Eesti NSV Kirjastuste, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee osakonnajuhataja Ilmar Meltsas,

● Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu aukirja sai kauaaegse kohusetruu töö eest ja seoses kuuekümnenda sünnipäevaga Vabariikliku Raadio-Telekeskuse asedirektor Harry Loit.

● Kauaaegse viljaka töö ja aktiivse osavõtu eest ühiskondlikust elust ning seoses viiekümnenda sünnipäevaga anti Eesti Raadio propagandasaadete peatoimetuse peatoimetajale Olaf-Uno Gehrkele Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu aukiri.

● Kauaaegse järjepideva tegevuse eest filmiamatörismi viljelemisel ja propageerimisel väärisid Eesti Ametiühingute Nõukogu presiidiumi ja Eesti NSV Kultuuriministeeriumi kolleegiumi otsusega rinnamärgi «Eesti NSV kultuuritöö eesrindlane» tootmiskoondise «Eesti Põlevkivi» töötaja, rahvakollektiivi nimetusega stuudio «Eesti Põlevkivi» liige Herman Jaanus, tehase «Eesti Kaabel» elektrik, filmiamatöör Maks Reikter ja Põlevkivibasseini Kõrgepingevõrkude Jõhvi Võrgurajooni dispetser, rahvakollektiivi nimetusega stuudio «Eesti Põlevkivi» liige Johannes Tõnuvere.

● Kauaaegse kohusetundliku töö eest ametiühingukinovõrgus said Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu aukirja Rakke Lubjatehase a/ü. tehasekomitee Tamsalu kinoseadme kinomehaanik Juho Kamla ja ENSV AÜN Tartu Kultuurihoone kassapidaja Tamara Minjajeva ning suure kaasabi eest meie vabariigi ametiühingukinovõrgu tööle Tallinna Kinomehaanika Eksperimentaaltehase elektrimontaažtööde meister Guno Kaljula.

● Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu aukirja pälvisid kauaaegse tulemusrikka tegevuse eest filmiamatörismi arendamisel Eesti Televisiooni propagandasaadete peatoimetuse režissöör Endel Nõmberg ja filmistuudio «Tallinnfilm» filmirežissöör Heino Pars.

● Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja pälvisid:
— seitsmekümnenda sünnipäeva puhul ja pikaajalise kohusetruu töö eest teatris L. Koidula nim. Pärnu Draamateatri piletöör Veera Luur;
— tulemusrikka töö eest muuseumis ning seoses viiekümnenda sünnipäevaga Eesti Riikliku Meremuuseumi osakonnajuhataja Bruno Pao.

Igal suvel korraldab Järvakandi aleviraamatukogu oma lugejatele ekskursioone kirjanduslikesse paikadesse. Käidud on Tammsaaremaal, Mahtras ja Palamusel. K. a. augustikuu keskpaiku võeti ette tee Kurgjale C. R. Jakobsoni talumuuseumi. Külastati ka Kadaka koolimaja, kus sündis E. Peterson-Särgava, ja L. Koidula sünnipaika Vändra lähistel.

Pildil: Järvakandi kirjandushuvilised Kurgjal sauna ees, kus suri C. R. Jakobson.

PEETER PENTLA tekst ja foto

NB

RAT «VANEMUINE»

KÜLALISETENDUSED RAT «ESTONIAS»: laup., 22. VIII, pühap., 23. VIII, esmasp., 24. VIII ja teisip., 25. VIII kl. 19 **«Laudalüürika»**; kolmap., 26. VIII ja neljap., 27. VIII kl. 19 **«Südamevalu»**; reedel, 28. VIII, laup., 29. VIII ja pühap., 30. VIII kl. 19 **«Seitse venda»**.

L. KOIDULA NIM. PÄRNU DRAAMATEATER

Reedel, 21. VIII kl. 18 ja kl. 20.30 **«Tark neitsi»** (Võru kultuurimajas), kl. 21 **«Vanem poeg»** (Mustla kultuurimajas); laup., 22. VIII kl. 20 **«Tark neitsi»** (Vastseliina kultuurimajas), kl. 20 **«Vanem poeg»** (Õisu kultuurimajas); pühap., 23. VIII kl. 20 **«Tark neitsi»** (Tsooru kultuurimajas), kl. 20 **«Vanem poeg»** (Sürgavere kultuurimajas); esmasp., 24. VIII kl. 21 **«Tark neitsi»** (Mõniste kultuurimajas), kl. 20.30 **«Vanem poeg»** (Paistu kultuurimajas); teisip., 25. VIII kl. 19 **«Tark neitsi»** (Rõuge kultuurimajas), kl. 20 **«Vanem poeg»** (Pilistvere kultuurimajas); kolmap., 26. VIII kl. 21 **«Tark neitsi»** (Lasva kultuurimajas), kl. 21 **«Vanem poeg»** (Kolga-Jaani kultuurimajas); neljap., 27. VIII kl. 20 **«Tark neitsi»** (Põlva kultuurimajas), kl. 20 **«Vanem poeg»** (Põltsamaa kultuurimajas); reedel, 28. VIII kl. 19 **«Tark neitsi»** (Kanepi kultuurimajas), kl. 20 **«Vanem poeg»** (Kaarepere kultuurimajas); laup., 29. VIII kl. 19 **«Tark neitsi»** (Linte kultuurimajas), kl. 21 **«Vanem poeg»** (Kabala kultuurimajas); pühap., 30. VIII kl. 20 **«Tark neitsi»** (Mooste kultuurimajas), kl. 19.30 **«Vanem poeg»** («Ugalas»).

VILJANDI DRAAMATEATER «UGALA»

«Vahva sõduri Švejki juhtumised tagalas»: kolmap., 19. VIII kl. 20 Aseri klubis; neljap., 20. VIII kl. 21 E. Vilde nimelises klubis; reedel, 21. VIII kl. 21 Hulja klubis; laup., 22. VIII kl. 20.30 Võsu klubis; pühap., 23. VIII kl. 20 Tamsalu kultuurimajas.

RAADIOTEATER

Laup., 22. VIII kl. 15 I pr. **«Casa mare»**, kuuldemäng I. Drutse näidendist; pühap., 23. VIII kl. 15 I pr. kuuldemäng lastele **«Puunukk Buratino seiklused»**; neljap., 27. VIII kl. 19.40 I pr. **«Sonettide tõmmu daam»**, kuuldemäng B. Shaw' näidendist.

EESTI NSV RIIKLIK FILHARMOONIA

KADRIORU LOSS: laup., 22. VIII kl. 16 **kammerkontsert**, esineb Samuel Saulus (flööt), kaastegevad M. Kärmas (viiul), U. Vulp (viiul), A. Kõasik (tšello), A. Järvi (alt), L. Randma (tšembalo); laup., 29. VIII kl. 16 Kalle Randalu klaveriõhtu Mozarti, Haydni, Schuberti loomingust.

TALLINNA OHVITSERIDE MAJA: reedel, 28. VIII, laup., 29 VIII kl. 19.30 ja pühap., 30. VIII kl. 14 ja kl. 19.30 **esineb Ungari RV estraadilauljatar Zsuzsa Koncz** vokaal-instrumentaalansambli «Fonograf» saatel.

A. H. TAMMSAARE MEMORIAALMUUSEUM

Kadriorus, Koidula 12-a

Näitus **«Soome Lapimaa loodus»** (Soome bioloogi Veikko Vasama foto- ja Eesti Looduskaitse Seltsi raamatunäitus).

E. VILDE MEMORIAALMUUSEUM

Kadriorus, Roheline aas 3

Eksponeeritud kirjaniku viimane korter ühes püsinäitusega tema elust ja loomingust.

NÄITUSESAALID

KUNSTIMUUSEUM: näitused **«Eesti kunst»** ja **«Vanad meistrid»**, **«Nõukogude Eesti maal»**, **«Lääne-Euroopa maal RKM-i kogudest»**. Teisipäeval suletud.

KUNSTIHOONE: **Hilja Kullese, Juhan Raudsepa, Ilmar Ojalo ja Alise Stein-Anveldi** tööde näitus. Teisipäeval suletud.

KUNSTISALONG: **Ehalill Halliste vaibad, Haidi Ratase keraamika, Vello Tamme joonistused.** 4. augustil viimast päeva.

KIEK IN DE KÖK: **Harald Leppiksoni fotonäitus. Leedu NSV Fotokunstiühingu Kaunase osakonna fotograafide tööde näitus.** Esmaspäeval suletud.

MEREMUUSEUM (Pikk t. 70): **Alfred Saldre šaržid «Purjede all Tallinna lahel».**

TARBEKUNSTIMUUSEUM: **Eesti tarbekunst.** Teisipäeval ja kolmapäeval suletud.

RAE MUUSEUM (Raekoja 4/6): näitused **«Taldrikud läbi sajandite», «XV—XVII sajandi laekad»** ja **«Vana vask».** Teisipäeval suletud.

TARTU KUNSTIMUUSEM: **«Tartu 1981 — eramu kui arhitektuuriväärtus», vabariiklik nahkehistöö ülevaatenäitus.** Esmaspäeval suletud.

KUNSTIMUUSEUMI FILIAAL KOHTLA-JÄRVEL: **Kohtla-Järve kunstnike tööde näitus.**

Estica

■ **Ajalehes «Sovetskaia Kultura» nr. 66 on Anatoli Smeljanski kirjutis «Neljas valik», milles analüüsitakse V. Kingissepa nim. TRA Draamateatri lavastust «Elav laip». Retsensent hindab kõrgelt režissöör A. Šapiro uudset lähenemist Tolstoi palju mängitud teosele, jagab tunnustust kogu ansamblile, M. Kitajevi kunstnikutööle ja M. Mikiveri Protassovi-tõlgendusele.**

■ **«Eesti ja leedu proosa paralleelid» — sellise pealkirja all tutvustab Birute Masioniene ajalehes «Literatūra ir menas» (15. augustil) Naftoli Basseli monograafiat «Eesti nõukogude kirjanduse tüpoloogilised sidemed teiste rahvaste kirjandustega. Ilukirjandus», pöörates tähelepanu eesti ja leedu kirjanike teoste kõrvutamisele.**

FILMIMOSAIIGIST

Jugoslaavia filmikunsti traditsioonilisel festivalil «Pula '81» pälvis esikoha ning «Suure Kuldse Areeni» auhinna Lordan Zafranovići film «Itaalia langus». Filmi tegevustik toimub ühel Dalmaatsia ranniku saarel fašistliku okupatsiooni viimastel päevadel.

TÄNUAVALDUS

Südamlik tänu meelespidamise eest.

Vladimir Sapožnin

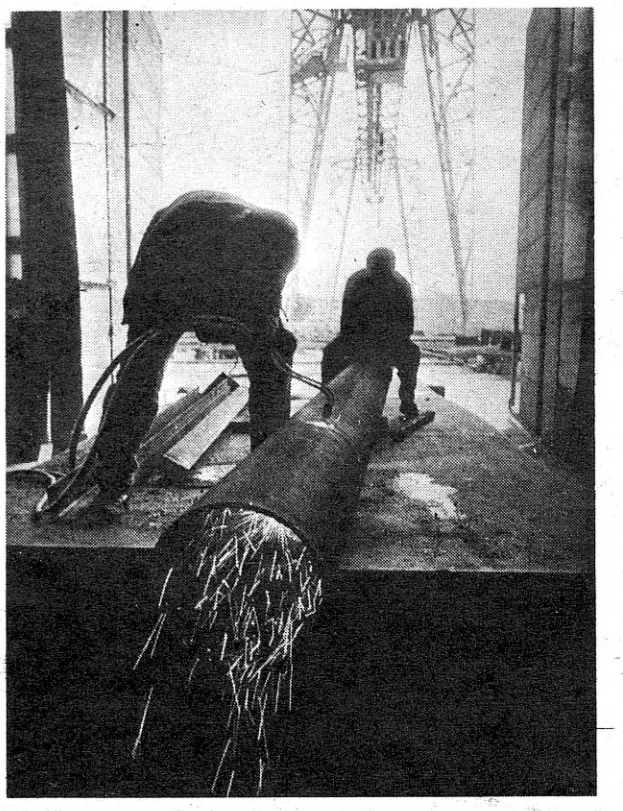

Eile avati Kiek in de Kökis ajalehe «Rahva Hääl» fotograafi Harald Leppiksoni personaalnäitus «Inimene oma ajas». Autor on meie vabariigi viimaste aastate edukaim fotomees. Meeldivalt vormistatud väljapanekus (autoril on Tallinnas juba neljas isiknäitus) on eksponeeritud 60 tööd.

Osa fotodest on varem nähtud rahvafotostuudio TFK ja teistel kollektiivnäitustel, kuid seiles autorikomplektis on need täiesti omal kohal. Näitus jääb avatuks 20. septembrini.

Pildil: H. Leppiksoni «Metall alistub».

OLI JA ON

● Möödunud ühtsel poliitpäeval kohtus Paide rajooni kultuuritöötajatega Eesti NSV kultuuriminister Johannes Lott, kes andis ülevaate I poolaasta töötulemustest meie vabariigi tööstuses, põllumajanduses ja teistes tootmisharudes ning sidus edasise teema kultuuritöö probleemide ja saavutustega. Minister külastas perekonnaseisuosakonna uut hoonet, keskraamatukogu, lastemuusikakooli ja käis A. H. Tammsaare sünnikodus. Paide KEK-i külalisteks olid Eesti NSV Ministrite Nõukogu Geoloogia Valitsuse juhataja Aleksander Kivit, kes rääkis meie vabariigi geoloogide tegemistest ja nende ette seatud ülesannetest.

● 21.—23. augustini on Saaremaal XI rindesõprade päevad. Reede pärastlõunal rivistuvad ansamblid Kingissepas kultuurimaja ees ning võtavad koos aukülalistega osa rongkäigust ja miitingust langenute ühishaual lossi hoovis. Õhtupoolikul sõidavad Saaremaa kaitselahingutest osavõtnud klubidesse ja kultuurimajadesse kohtuma kohaliku rahvaga. Iga veteranide rühmaga läheb kaasa üks rindesõprade päeva ansambleid kontserte andma. Laupäeva, 22. augusti hommikul on kaitselahingutest osavõtjad Kübassaares. Miitinguga mälestatakse kunagise rannakaitsepatarei mehi. Edasi sõidetakse Kärla kalmistule, kus avatakse lendurite monument. Siit naabrusest startisid 1941. a. pommituslennukid Berliini kohale. Pärastlõunal on rajooni kultuurimajas sõjaajaloolaste konverents, käsitletakse Lääne-Eesti saarte 1941. a. kaitselahinguid. Õhtul on Kuressaare lossi õuel suur kontsert rajooni taidlejatelt sõjaveteranide ansamblite osavõtul. Pühapäeval, 23. augustil sõidetakse Sõrve kunagistele lahinguväljadele. Tehumardil on miiting. Kell 16 marsivad ansamblid rongkäigus läbi linna. Lossi hoovis lauluväljakul algab kontsert.

● Tallinnas teevad võtteid Odessa stuudio kineastid. Käsil on mängufilmi «Trust, mis ei jäänud püsima» loomine. Stsenaariumi aluseks on mõned ameerika kirjaniku O'Henry novellid. Linateose režissöör on Aleksandr Pavlovski, peaosas esineb Leedu NSV rahvakunstnik Regimantas Adomaitis.

● Outokumpus toimusid järjekordsed Kohtla-Järve päevad. Põlevkivilinna kunstilise omaloominguga kohtusid outokumpulased kolmandat korda. Esimest korda oli see 1976. aastal meeskoori «Kaevur» kontserdil ja teist korda 1979. aastal, kui Soomes esines 1. keskkooli õpetajate rahvatantsukollektiiv. Seekord käisid Outokumpus poolsada taidlejat: grupp «Virulase» tantsijaid V. Kingissepa nim. Kultuurimajast (juhendab ballettmeister Eike Rõõmus), Helju Tori juhendatav rahvatantsurühm, Tatjana Tallerma juhitav eesti rahvamuusikaansambel ning vene tantsurühm «Oktoobri» Kultuuripaleest, Kohtla-Järve Lastemuusikakooli vokaalansambel Galina Grigorenko juhatusel ja A. Kesleri nim. Keskkooli ansambel Endla Jaanuse juhatusel. Taidlejate esindajaks oli linna kultuuriosakonna juhataja K. Nagelman. Soome sõpruslinnas oli ülal Kohtla-Järve kunstnike tööde näitus, samuti kaevurite linnas komplekteeritud näitus «Eesti raamat».

● Mõnda aega surisevad Vändras filmikaamerad. Stuudio «Eesti Telefilm» valmistab täismetraažilist telefilmi lastele. See valmib Eno Raua «Lugu lendavate taldrikutega» ainetel ning kannab esialgselt pealkirja «Keskpäev». Stsenaariumi kirjutas ja filmi režissöör on Raivo Trass, operaatoriks on Maido Madisson. Televaatajani jõuab film järgmise aasta hakul.

● Ajalehe «Harju Elu» fotovõistlusele laekus üle saja töö. Esimese preemia pälvisid Vello Saliste, teise Viktor Neostuse ja kolmanda auhinna Olev Piibemani pildid.

● 13.—16. augustini k. a. viibis Haapsalus laululaagris Tallinna Haridus- ja Teadusala Töötajate Maja kammerkoor. «Valge Daami» ürituste sarjas andis koor kaks eri kavaga kontserti. Esimene toimus 14. augustil Haapsalu lossipargis, kus põhieesmärgiks oli tutvustada C. Kreegi kõdulinnas helilooja kogutud ja seatud, seni veel trükis avaldamata eesti rahvalaule. Teine kontsert anti 15. augustil Haapsalu lossikirikus. Kontserdi kavas oli XIII—XV saj. anonüümsete autorite, O. di Lasso, C. Orffi, D. S. Bortnjanski, R. Štšedrini, J. M. Haydni jt. loomingut. Kaastegevad olid rahvusvaheliste konkursside laureaat Mihhail Bezverhni ja Merike Taamal. Kontserti juhatas Ene-Reet Ehala.

Repliik

ESIMESE EESTI TRÜKIKOJA ASJUS

Käesoleval aastal on meie perioodikasse sattunud väärväiteid 350 aastat tagasi asutatud Eesti esimese trükikoja kohta, mis vajavad õiendamist enne edasisse käibesse minekut.

Seoses Tallinna 1. keskkooli 350. aastapäevaga käesoleval aastal kirjutas selle kooli direktor, et nende «majas töötas ligemale kaks sajandit Tallinna ja Eesti vanim trükikoda (asutati 1633)» («Õhtuleht», 18. II 1981). Lugu on aga tegelikult nii, et kõnealune Tallinna gümnaasiumi trükikoda ei ole Eesti vanim, sest Tartus hakati raamatuid trükkima 1631. a.

Selle viimase faktiga ühenduses levitas ETA juunikuus kirjutist, millest loeme: «Esimesed trükised valmisid Tartu ülikooli trükikojas 1631. aasta lõpul.» (Näiteks «Noorte Hääles» 9. VI 1981, «Sirbis ja Vasaras» 12. VI 1981 jm.)

Ajalooliselt õige on öelda, et esimesed trükised Eestis valmisid 1631. a. Tartu gümnaasiumi trükikojas, millest aasta hiljem sai ülikooli trükikoda. Teatavasti on ju Tartu ülikooli asutamisaasta 1632.

MEELIK KAHU,
filoloogiakandidaat

UUSI RAAMATUID

RAHAMAAILMA VÄGEVAD.

Publitsistlikus laadis kirjutatud raamatus käsitlevad autorid, tuntud ajakirjanikud ja rahvusvahelise elu vaatlejad, kapitalimaailma äritegevust ning mahhinatsioone, nende püüdu iga hinna eest rikastuda. Raamatus on antud V. Tsvetovi lugu «Kolme näoga mees», A. Butlitski «Briljandi-Harry», A. Mozgovoi «Kalifornia Tiigri surmahaare» ja M. Sturua «Glenn Turner Jänesemokk». Lugude sündmustik leiab aset Jaapanis, LAV-s ja USA-s. Vene keelest tõlkinud A. Haljamaa, T. Leito, S. Teesalu, kaane kujundanud H. Arrak. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 15 000 eks. 216 lk. Hind 45 kop.

Nathaniel Hawthorne. TULIPUNANE KIRJATÄHT.

Nathaniel Hawthorne (1804—1864) on Ameerika Ühendriikide kirjanduse suurkuju, üks esimesi, kelle looming leidis lugejaid ja imetlejaid ka Euroopas. Kesksel kohal kirjaniku loomingus seisavad südametunnistuse seadused, võitlus hea ja kurja vahel inimeses. Hawthorne ei piirdu sündmuste kirjeldamisega, vaid püüab avada nende moraalse tähenduse ning üksnes selle nimel paistabki kirjeldavat sündmust ennast. Kuidas peaks inimene ühiskonnas elama? Kuidas peaks ühiskond mõjustama oma liikmeid? Need kesksed probleemid ärgitasid tööle kirjaniku loova fantaasia. Hawthorne'i loomingus kajastub XVII sajandi Uus-Inglismaa puritaanlik ühiskond. Kirjaniku komplitseeritud suhtumine ühelt poolt puritaanidesse ja teiselt poolt kaasaegsesse ühiskonda leidis kõige eredama kajastuse romaanis «Tulipunane kirjatäht», mis ilmus 1850. a. ja tunnistati kohemaid Ameerika tippromaaniks. Romaani keskpunktis seisab noor naine ,kes on mõistetud eluks ajaks kandma häbimärgina oma rinnal tulipunast kirjatähte A (abielurikkuja). Inglise keelest tõlkinud ja järelsõna kirjutanud Lydia Mölder. Kujundanud Heino Kersna. Raamat sarjast «Varamu». Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 40 000 eks. 240 lk. Hind 1.30 rbl.

Rein Sander. LEMMIKNUKRUS.

Bioloogist luuletaja kolmas värsiraamat köneleb kodumaast, rahvast, ükskõiksusest ja armastusest. Sisaldab tsüklid «Taust», «Lemmiknukrus», «Täna siin». «Mere äärde» ja «Ilmateated».

* * *

mu lemmiknukrusel ei ole
kuju
ta on kui udu halli lahe
kohal
ja siiski on ta rohkem kui
vaid tuju
on enamat kui tuul, mis
ladvus kohab
mu lemmiknukrus surub
küüned rinda
ja hingab mulle näkku
kuumil huulil
mu lemmiknukrus nõuab
rasket hinda:
ma käigu sirgelt elu kitsal
muulil

Kujundanud Tõnu Aru. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 4000 eks. 72 lk. Hind 20 kop.

Petras Cvirka. SALADUS. Jutustused.

Leedu kirjandusklassiku Petras Cvirka (1909—1947) loomingust tunneb meie lugeja romaani «Emake maa» jm. P. Cvirka on kirjutanud ka lastele («Neemenimaa muinasjutte», eesti keeles 1955). Nooremale koolieale mõeldud kogumikus on antud kümmekond realistlikku juttu leedu maalaste elust XX sajandi algul ja Esimese maailmasõja ajal. Need on «Kaarna surm», «Püss», «Tuhkruhalli hobuse elu», «Vöödilised», «Jurgiukas on esimest korda karjas», «Päev lõpeb», «Mikutise mured», «Ööbik» jt. Leedu keelest tõlkinud Valvi Strikaitiene, illustreerinud Domicele Tarabildiene.

FOTOAMATÖÖRI KÄSIRAAMAT.

Käsiraamat on mõeldud fotoamatööridele, kes on tuttavad fototehnika ja -kunsti alustega, kuid ka nendele, kes teevad sel alal esimesi samme. Koosneb viiest osast: «Fotoaparaadid», «Fotomaterjalid», «Valgustehnika», «Pildistamine» ja «Fotomaterjalide töötlemine». Juttu on ka pildistamise eritehnikatest, fotokujutise retušeerimisest jm. Vene keelest tõlkinud H. Pedusaar, kaane kujundanud T. Aru. Kirjastus «Valgus». Trükitud 25 000 eks. 408 lk. Hind 2 rbl.

«KEEL JA KIRJANDUS» nr. 8.

Numbri avakirjutises heidab Reet Krusten pilgu meie tänasele noorsookirjandusele. Haldur Õim annab järje artiklile «Teoreetilise keeleteaduse vanast ja uuest paradigmast». Edasi loeme Aino Undla-Põldmäe kirjutist «Lydia Koidula ja Julius Jannsen Ameerika avastamisest». Paul Ariste kirjapanekut «Harri Moora ja soome-ugri keeleteaduse saavutused» ning järgnevalt kümmekonda kirja Johannes Aaviku ja Mait Metsanurga kirjavahetusest aastaist 1915.—1916. Kommenteerinud Helgi Vihma. Ivan Franko 125. sünniaastapäeva puhul kirjutab kirjaniku sidemetest Eestiga Sergei Issakov. Rubriik «Väiteid ja vastuväiteid» sisaldab Aavo Valmise «Problemaatilist seoses eesti keele lauseliigendusega», päevateemade veerud aga Ü. Tedre sõnavõtu «Milliseid faksiimileväljaandeid me vajame». Raamatutest antakse hinnang Andres Vanapa luulekogule «Sisukord» (rets. Henn-Kaarel Hellat), Jaak Jõerüüdi jutukogule «Igavene suvi» (Kristiina Kross) ja Jaan Krossi 4-köitelisele romaanile «Kolme katku vahel» (Nigol Andresen). Ants Viirese uurimusest «Talurahva veovahendid» teeb juttu G. Troska. 64 lk. Hind 30 kop.

«ТАЛЛИН» nr. 4.

Seekordsest numbrist leiavad lugejad M. Traadi «Rippsilla» alguse (tõlkija E. Mihhailova) ja A. Jaaksoo jutustusi (tõlkija T. Teppe). M. Novozilovi tõlkes on publitseeritud valik eesti haikusid M. Raua, A. Kaalepi, A. Ehini, K. Kangru, V. Vesipapi ja H.-K. Hellati loomingust. Huvipakkuvad on S. Semenenko tõlked eesti rahvaluulest koos M. Lotmani arutlusega nende tõlkeprobleemidest. Debüteerib noor luuletaja A. Tantsõrev. Suure Isamaasõja alguskuudesse viivad K. Taevi mälestused ja V. Grinkevitši kirjutis. Tallinna kogemusi vanalinna restaureerimisel hindab positiivselt V. Bogatõrjov. Ülevaate mööda nud kümnendi proosast teeb K. Kurg. «Estonia» juubelist kirjutab teatri peanäitejuht A. Mikk, sellele on pühendatud ka pildileheküljed. Retsenseeritakse ja tutvustatakse R. Saluri, R. Titovi, A. Kaalu, E. Lättemäe, T. Vindi jt. uusi teoseid. 136 lk. Hind 40 kop.

КАК МЫ ИЗУЧАЕМ РОДНОЙ КРАЙ.

Kogumikus on antud paarkümmend kodu-uurimise teemalist kirjutist. Autorid: H. Kruus, E. Maaring, V. Tarmisto, E. Kumari, K. Laas, V. Lõugas, E. Tarvel, O. Karma, H. Gustavson, H. Palmer, R. Põldmäe, M. Norvik, E. Ploom, V. Miller, K. Laane, H. Mägi, L. Linnus. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Kodu-uurimise Komisjoni väljaanne. Illustreeritud fotodega. Trükitud 500 eks. 200 lk. Hind 1.60 rbl.

МИНЕРАЛОГИЯ КОРЕННЫХ ПОРОД. Труды по геологии IX.

Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised. Vihik 561. Sisaldab neli tööd ingliskeelsete resümeedega. Autorid: J. Kirs, V. Petersell, D. Minejev, A. Loog, K. Utsal, V. Utsal. Trükitud 300 eks. 90 lk.

KIRI KUI KUNST.

Praegu Eesti NSV Riiklikus Kunstiinstituudis avatud Villu Tootsi koolkonna kunstnike tööde näituse kataloog. Tekst eesti, vene, inglise ja saksa keeles. Koostanud ja maketeerinud ning eessõna kirjutanud V. Toots. Illustratsioonid: Emil Lausmäe ja Vanda Punik, kooli märgi kujundas Aime Pralla. Eesti NSV Kunstifondi väljaanne. Trükitud 2000 eks. 96 lk. Hind 3 rbl.

LAULE, MÄNGE JA TANTSE 5-AASTASTELE LASTELE.

Raamat sisaldab alajaotused: «Muusikat kuulamiseks», «Laulud», «Mängud» ja «Tantsud». Kogumikus esitatud kirjeldused ja muusikapalad kuuluvad koolieelsete lasteasutuste muusikalise kasvatuse programmi ning on mõeldud kasutamiseks lasteasutustes, kooli ettevalmistusklassides ja kodudes. Koostanud: A. Abiram, L. Hannula, N. Kivistik, A. Lõbin, K. Sisask, K. Tammik, M. Veevo. Muusika seadnud F. Mandre. Kaane kujundanud M. ja O. Herodes. Kirjastus «Valgus». Trükitud 10 000 eks. 160 lk. Hind 45 kop.

KIRJASTUSE «VALGUS» TEMAATILINE PLAAN 1982.

Kaas: J. Sonn. Trükitud 10 000 eks. 68 lk. Tasuta.

«HORISONT» nr. 8.

Augustinumbris jätkab füüs.-mat.-kand. Jaak Jaaniste kirjutist «Hiigelkärg-universum». Teemal «Miks on taimed rohelised?» kirjutab biol.-kand. Juta Viil, kohanimedest räägib filol.-kand. Jaak Simm («Kuidas rahvas kohanimesid seletab»). TRÜ juubeli eel võtab sõna õigustead. kand. Leo Leesment, ajal.-kand. Karl Martinson on andnud kirjapaneku «Kurski rauast ja raudsest tahtest». Pariisi minevikust pajatab Ants Liiv. 38 lk. Hind 40 kop.

«EESTI LOODUS» nr. 8.

Avaldab Harri Kase ja Ülo Sultsi kirjapaneku «Eesti NSV maaparanduse skeem» esimese osa «Koostamine». Aliise Moora kirjutise «Mida vanasti loodusest leivakõrvaseks korjati» jm. Teabekilde F. Bellingshausenist ja tema kaasaegseist esitavad Annereet ja Vello Paatsi. mulieid õppematkast Koola poolsaarele jagab Lembit Vaarik («Karud metsalaagris»), tähelepanekuid Indiast aga jätkab Viktor Masing. Bernhard Grzimeki raamatust «20 looma ja inimene» on seekord antud peatükk «Loomad ja autod». 64 lk. Hind 30 kop.

«KÜSIMUSED JA VASTUSED» nr. 15 (342). Peale muude kirjutiste jätkab veerge, milles tutvustatakse ülemaailmse tähtsusega kultuurija loodusmälestisi. Antud on 14 mälestist (ülo e on nimistus 57 mälestist). 48 lk. Hind 12 kop.

«NÕUKOGUDE NAINE» nr. 8.

Loeme teiste materjalide hulgas veerge kujur Hille Palmist (Martti Soosaar). vestlust «Eneseleidmised psühholoogias» TRÜ loogika- ja psühholoogiakateedri juhataja Mihhail Kotikuga (kirja pannud Silvia Vissak) jm. 34 lk. Hind 35 kop.

«KEHAKULTUUR» nr. 15. Spordiraamatust jätkab juttu Paavo Kivine. 32 lk. Hind 30 kop.

«PÄHKLIPUREJA». Spordikalender '81. Juuli 1981. EKP Keskkomitee Kirjastuse väljaanne. Tiraaž 50 000. 20 lk. Hind 35 kop.

Arukas ütlus on kui kursiivis trükitud kirjarida.
K. PRUTKOV

W. STANDER

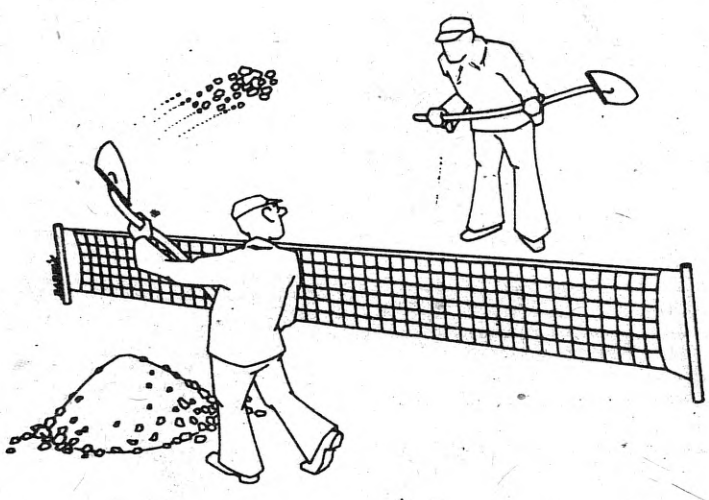

MIROSLAV BARTÁK

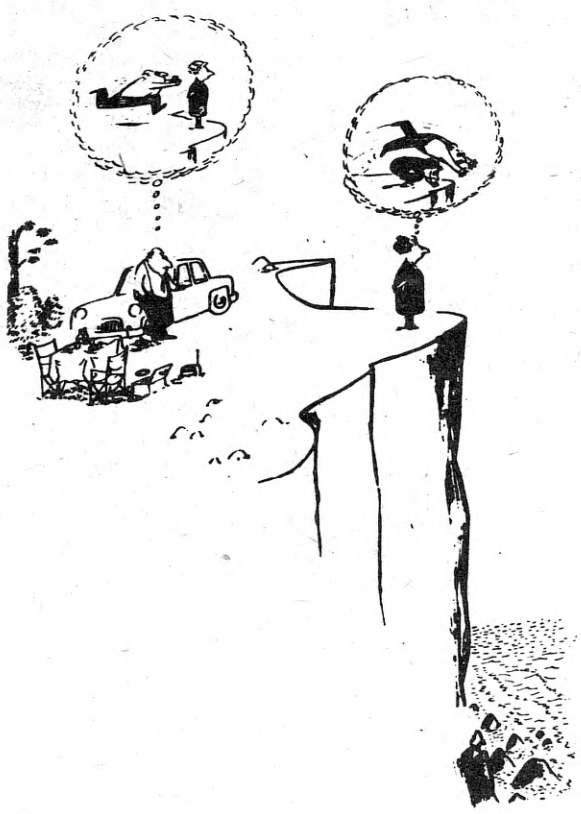

SEMPÉ

PUHUTI ON KURSIIVIS KIRJUTATUD SÕNAD MÄRKSA EBAÕIGLASEMAD NEIST, MIS ON TRÜKITUD PÜSTKIRJAS.

K. PRUTKOV

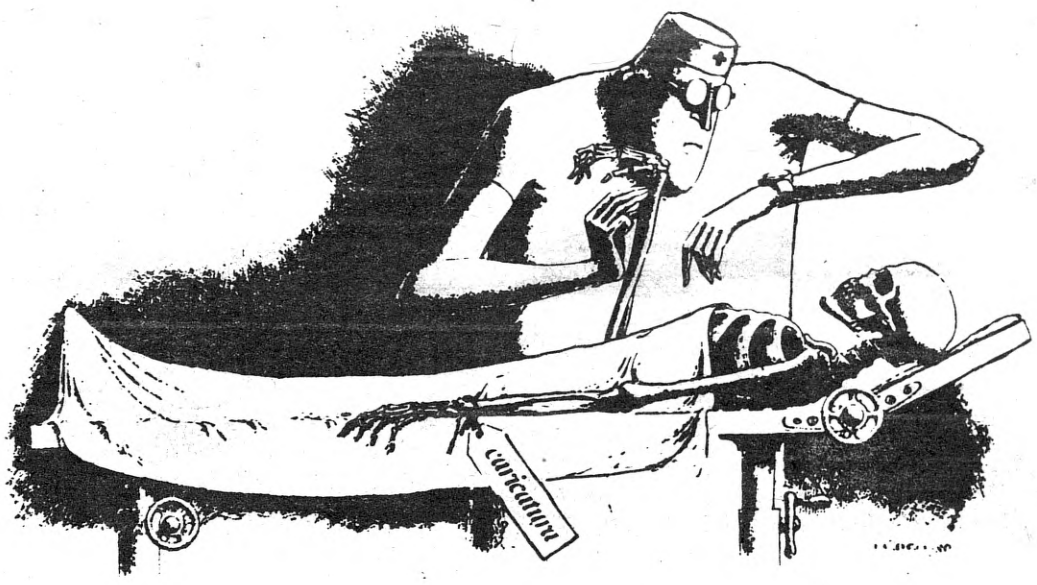

ANTON DRAGOS

MART JUUR

MINU SÕBER GODO

N. linnakese raudteejaama perroon oli siginat-saginat täis. Oli ka põhjust — lõunase rongiga pidi saabuma kuulus Prantsuse näitleja — mis ta nimi nüüd oligi? — Godo. See visiit tõotas saada kuulsusrikkaimaks episoodiks linnakese ajaloos ning sündmuse tähtsust tunnetavad linnaisad olid juba aegsasti võtnud tarvitusele abinõud, et likvideerida või vähemalt maskeerida kohati veel esinevad pisipuudused, mis oleksid võinud tumestada laiade rahvahulkade rõõme maailmakuulsa Godo'ga kohtumisel.

Korrapäraste viirgudena olid perroonil rivis üldsuse ja ühiskondlike organisatsioonide esindajad. Koolilapsed, valmis direktori esimese märguande peale rullima lahti loosungid ning tõstma pea kohale plakatid kuulsate näitlejate näopiltidega, nihelesid rahutult. Väljakutsuvalt veiklesid trompetid, metsasarved, tuubad. Orkestrandid olid madrusevormis. Ah jaa, ootesaalis tabati ja tehti kahjutuks spekulant, kelle taskutes ja pagasis oli kahtlustäratavalt palju välismaise päritoluga esemeid. Kindlasti oleks tema suhtes rakendatud karme, kuid õiglasi seadusi, kuid üldise segaduse ja ärevuse tõttu õnnestus tal põgeneda. Spekulandi tabamiseks ei jätkunud enam aega, sest meloodiliselt vilistades saabus rong ja korravalvurid tardusid valvelseisakusse. Orkester alustas reipalt, linnapea kohendas lipsu ja kontrollis spikrit, valmistudes kõneks. Kuid . . . reisijate seas Godod polnud. Puhkes paanika. Inimesed, kes olid elanud pikki kuid kohtumise tähe all, olid nördinud. Paljud nutsid. Nõuti süüdlaste karistamist. Linnapea pages jaamaülema kabinetti ning püüdis telefoni teel ühendusse astuda kõrgemalseisvate organitega, mis aga ei õnnestunud, sest oli puhkepäev ja kõrgemalseisvad organid olid suletud.

N. linnakese kodanikud seisid salguti perroonil ning vaikisid löödult. Nad lootsid veel, et ehk keegi tegi halba nalja ja kohe-kohe ilmub kusagilt välja Godo. Kuid imet ei juhtunud, taevas kattus tumedate pilvedega ja hakkas ladinal sadama. Perroon tühjenes pikkamisi.

Minu rongi saabumiseni oli veel pool tundi aega. Läksin ootesaali, istusin pingile ja hakkasin lugema «l'Humanité'd». Olin süvenenud artiklisse, milles käsitleti rahvusvahelise elu aktuaalseid probleeme, kui kuulsin mehist baritoni:

«Parlez vous français?»

«Mhmh,» vastasin automaatselt ja rebisin pilgu ajalehelt. Minu kõrval istus keegi mees. Tundsin ära spekulatsioonis kahtlustatud isiku, kellel ennist õnnestus põgeneda. Saime jutule. Esialgne võõristus kadus peagi ja veendusin, et tegemist on intelligentse ja meeldiva vestluskaaslasega.

Rongis istusime ühes kupees, käisime restoranvagunis tina panemas ja otsisime *femme*'isid, nagu prantslane ütleb. Pärast veel laulsime ning jagasime kaasreisijatele autogramme.

Koidikul jõudsime sihtkohta. Kahju oli teineteisest lahkuda, kuid mis parata — Godod juba oodati.

MÕTTE-MUIGEID JAAPANIST

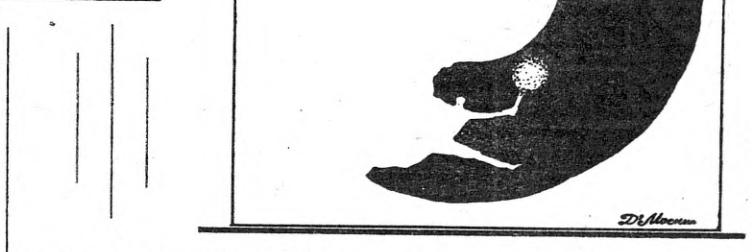

Õpilane küsis õpetajalt: «Ma saan sellest asjast nii aru, et Buddha, kes elas eelajaloolisel ajal, mediteeris küll tervelt kümne eksistentsitsükli vältel, kuid ei jõudnud ikkagi kõrgeima kirgastumiseni ega saavutanud seetõttu ka lõplikku vabanemist. Miks nii?»

Õpetaja lausus: «Vastus on ju su küsimuses.»

Õpilane hämmeldus: «Kuidas nii? Kui Buddha mediteeris, miks ei saavutanud ta siis Buddhaks-olemist?»

Õpetaja vastas: «Ju ta siis ei olnud Buddha».

* * *

Bodhidharma istus näoga seina poole. Tema selja taga lumes seisis ta õpilane, pakkus talle oma maharaiutud kätt ja karjus:

«Mu meel on ikka veel rahutu, rahusta mu meel!»

Bodhidharma lausus: «Anna oma meel minu kätte, küll ma ta siis maha rahustan.»

Õpilane sõnas: «Kui ma oma meelt otsima hakkan, ei leia ma seda kusagilt.»

Bodhidharma vastas: «Ju su meel on siis juba maha rahunenud.»

* * *

Üks õpetaja seadis õpilaste ette kolm niinimetatud tõket ja sundis õpilasi neid ületama.

Esimene tõke oli zen'i õppimine. Zen'i õppimise eesmärk on leida oma tõeline loomus. Ent kus see tõeline loomus asub?

Teiseks. Kui oled leidnud oma tõelise loomuse, vabastab see sind sünnist ja surmast. Ent kui sa suled silmad ja muutud laibaks, mil moel sa siis ennast vabastad?

Kolmandaks. Kui sa vabaned sünnist ja surmast, pead sa ka teadma, kus sa asud. Aga su keha laguneb elementideks. Ja kus asud sina?

Inglise keelest tõlkinud
MART HELME

Индекс 69786

«СИРП Я ВАЗАР»

(«Серп и молот»)

TOIMETAJA ASETÄITJA: E. ANUPÕLD
TOIMETUSE KOLLEEGIUM: J. ALLIK, V. GROSS, K. IRD, J. KAHK, J. KANGILASKI, K. KIISK, J. KOHA, M. PORT, A. PÄIEL, E. REKKOR, L. REMMELGAS, A. TAMM, I. TORN, Ü. TUULIK, P. UUSMAN ja D. VAARANDI.

Toimetus: 200 001 Tallinn, Pikk t. 40, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 441-416, toimetaja asetäitja — 601-924, vastutav sekretär — 601-703, publitsistika- ja kultuuritöö osakond ning kunstiosakond — 601-905, kirjandusosakond — 442-484, muusikaosakond — 443-311, teatriosakond — 601-246. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 96 kop. Üksiknumbri hind 8 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pikk t. 73.

«Сирп я вазар» («Серп и молот») орган Министерства культуры и творческих союзов Эстонской ССР. Издательство «Периодика». Таллин, ул. Пикк, 73.

EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda. Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.

MB-06957 Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 59 500 Tell nr. 2740

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10